

**T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ**

TÜRKİYE

BOSNA HERSEK İLİŞKİLERİ

(1991 - 2014)

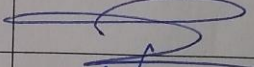
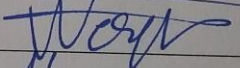
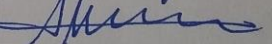
**Mehmet BİTER
1128238152**

**Dönem Projesi Danışmanı
Prof. Dr. Sibel TURAN**

EDİRNE, 2015

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Mehmet BİTER tarafından hazırlanan **TÜRKİYE BOSNA HERSEK İLİŞKİLERİ (1991-2014), Yüksek Lisans Dönem Projesi** ile ilgili Yeterlik Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Öğretim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 17. - 20. Maddeleri uyarınca **13 Ağustos 2015 / Perşembe** günü saat **14:00**'de yapılmış olup, projenin *Basarılı*
OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Sibel TURAN (Dönem Projesi Danışmanı)	<i>Basarılı</i>	
Yrd. Doç. Dr. Nergiz ÖZKURAL KÖROĞLU	<i>Basarılı</i>	
Yrd. Doç. Dr. Aytül ÇOLAK	<i>Basarılı</i>	

Projenin Adı: Türkiye Bosna Hersek İlişkileri (1991 - 2014)

Hazırlayan: Mehmet BİTER

ÖZET

1463 yılında Bosna'nın, 1483'de Hersek'in Osmanlı Devleti tarafından fethedilip burada Bosna Hersek Eyaleti kurularak Türk topraklarına katılması ve zaman içerisinde Boşnakların Müslüman olmalarının da etkisiyle artarak devam eden Türk Boşnak ilişkileri, 1908'de resmen elimizden çıkıp Avusturya Macaristan İmparatorluğu'na dâhil olmasıyla kesintiye uğramış olsa da bu halkla olan bağlar koparılmamıştır. Boşnak toplumunun yaşadığı bölgeler Türk hâkimiyeti altındayken, isyanların ve karışıklıkların yaşanmadığı devlete daima sadık kalan bir halk olmuştur.

Bosna Hersek, Yugoslavya'dan ayrılma kararı alarak 1992 yılında yapılan referandumun ardından bağımsızlığını ilan etmiş ve bu durumu tanıyan ülkeler arasında Türkiye ilk sıralarda yer almıştır. Yaklaşık dört asır Türk idaresinde kalan Bosna Hersek'in bağımsızlık sonrası Sırp saldırılarına maruz kalmasına en büyük tepkiyi de yine Türkiye göstermiş ve Boşnak halkının acısını paylaşmıştır. Bu bölgede meydana gelen savaş Türkiye'nin odağını Balkan coğrafyasına ve Bosna Hersek'e çevirmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada amaçlanan, Yugoslavya'nın dağılma sürecinden 2014 yılına kadar geçen 23 yılda, Türkiye Bosna Hersek ilişkilerini güncel verilere dayanarak araştırmak ve analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Bosna Hersek İlişkileri, Bosna Savaşı, Dayton Antlaşması, Sırbistan.

Name of Project: Turkey Bosnia and Herzegovina Relations (1991 - 2014)

Prepared By: Mehmet BİTER

ABSTRACT

In 1463 in Bosnia, established conquered by the Ottoman Empire in Herzegovina in 1483 here in Bosnia and Herzegovina State to join the Turkish territory and continue to increase with the effect of being a Muslim Bosnians in time by the Turkish Bosnian relations in 1908 officially got us out the Austro-Hungarian Empire Although interrupted by including not severed ties with the public. Bosnians living in areas under Turkish domination of society, has always remained loyal to the people in a state of rebellion and confusion are not experienced.

Bosnia and Herzegovina, taking the decision to leave Yugoslavia after the referendum held in 1992 declared the independence of the countries that recognize this situation and has taken first place in Turkey. Nearly four centuries of Turkish rule largest response to exposure to the rest of Bosnia-Herzegovina's independence after the Serbian attack Turkey has demonstrated again and shared the grief of the Bosnian people. In this region occurred in the focus of the war on the Balkans and Turkey has led to turn Bosnia and Herzegovina.

This study is intended, passing through the disintegration of Yugoslavia for 23 years until 2014, Turkey was to investigate the basis of Bosnia and Herzegovina Relations and analyzing current data.

Keywords: Turkey Bosnia and Herzegovina relations, the war in Bosnia, the Dayton Agreement, Serbia.

ÖNSÖZ

Avrupa kıtasının ortasında ve aynı zamanda Balkanlar diye isimlendirilen coğrafyada yer alan Bosna Hersek, 1992 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra tüm dünyanın gözleri önünde Sırp tarafından insanlık dışı muameleye ve katliamlara maruz kalmış bir ülkedir. Türkiye, Bosna Hersek'i bağımsızlığını ilan ettiği günün akabinde tanımıştır.

Türkiye, dünya kamuoyunda, Bosna Hersek'in yanında olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Türk Dış Politikasında tarihten gelen bağların etkisiyle Balkanların ayrı bir yeri olduğu gibi burada bulunan Bosna Hersek'in ise çok daha özel bir konumu vardır.

Bu çalışma; Soğuk Savaş sonrası dönemden günümüze uzanan zaman zarfında Türkiye'nin Bosna Hersek'le olan ilişkilerine güncel belgeler ışığında yaklaşılarak, değerlendirilip hazırlanmıştır.

Türk örf ve adetlerine, milli ve manevi değerlerimize bağlı olarak hayata atılmamı, bilgi birikimi ile donanmış kendime ve çevreme faydalı bir birey olarak yetişmemi isteyen, üzerlerine düşen görevleri yapmaya çalışan, beni motive edip eğitim hayatım boyunca da her zaman yanımda varlıklarını hissettiğim aileme,

Verdikleri derslerde bilgilerini, birikimlerini, tecrübelerini bana aktaran; anlamaya, anlamlandırmaya ve yorumlamaya çalıştığım üzerimde emeği olan, bilgi dağarcığıma kattıkları bilgilerden ve olaylara farklı bakış açıları sunmama vesile olan, tüm Uluslararası İlişkiler Hocalarıma başta Dönem Projesi Danışmanım Prof. Dr. Sibel TURAN'ın şahsında ayrı ayrı teşekkür ediyorum...

Mehmet BİTER
Edirne, 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VIII
HARİTALAR	X
TABLolar	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BOSNA HERSEK

1.1. BOSNA HERSEK TARİHİ	3
1.2. COĞRAFİ YAPISI.....	11
1.2.1. Başkenti ve Önemli Şehirleri.....	11
<i>Harita 1: Bosna Hersek Haritası</i>	12
1.2.2. İklimi	13
1.2.3. Nehirleri.....	13
1.2.4. Doğal Kaynakları.....	13
1.3. DEMOGRAFİK YAPISI	14

1.3.1 Nüfusu	14
1.3.2. Konuşulan Diller.....	15
1.4. SİYASİ VE İDARİ YAPISI	15
<i>Harita 2: Bosna Hersek Bayrağı.....</i>	<i>16</i>
1.4.1. Siyasi Partiler	17
1.5. ÜYE OLDUĞU ULUSLARARASI KURULUŞLAR VE ÖRGÜTLER... 18	
1.6. ALİYA İZZETBEGOVIÇ	19
1.6.1. Hayatı.....	19
1.6.2. Eserleri.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

BOSNA SAVAŞI

2.1. BOŞNAKLARIN SAVAŞA GİRME SÜRECİ.....	23
<i>Harita 3: Birleşmiş Milletlerin İlan Ettiği Güvenli Bölgeler Haritası</i>	<i>26</i>
2.2. YUGOSLAVYA'YA KARŞI AMBARGO UYGULANMASI	27
2.3. SREBRENİCA KATLİAMI.....	29
2.3.1. Srebrenica Katliamı Süreci.....	30
<i>Harita 4: Savaş Sırasında Bosna Toprakları.....</i>	<i>32</i>
2.4. SAVAŞ SUÇLARI MAHKEMESİ	32
2.5. SAVAŞIN VE SOYKIRIMIN SORUMLULARI	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAYTON ANTLAŞMASI (14 ARALIK 1995)

3.1. ANTLAŞMANIN ÖNEMLİ MADDELERİ.....	35
---	-----------

3.2. YÜKSEK TEMSİLCİLİK OFİSİ	37
--	-----------

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1991 YILI SONRASI TÜRKİYE - BOSNA HERSEK İLİŞKİLERİ

4.1. BALKANLAR VE BOSNA HERSEK	39
<i>Harita 5: Balkan Devletleri Haritası</i>	<i>42</i>
4.2. TÜRKİYE’NİN BOSNA HERSEK POLİTİKASI	43
<i>4.2.1. Türkiye’nin Bosna Hersek ile Tarihi bağları</i>	<i>43</i>
<i>4.2.2. Türkiye’ye Balkanlardan gelebilecek destek.....</i>	<i>44</i>
4.3. TÜRKİYE’NİN BOSNA SAVAŞI SIRASINDAKİ TUTUMU.....	45
4.4. TÜRKİYE’NİN DAYTON ANTLAŞMASI SONRASI BOSNA HERSEK POLİTİKASI	52
4.5. 2000’Lİ YILLARDA TÜRKİYE İLE BOSNA HERSEK ARASINDAKİ İLİŞKİLER.....	52
4.6. BOSNA SAVAŞI ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE’NİN YARDIMLARI	59
4.7. TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI (TİKA)’NİN BOSNA HERSEK’TEKİ FAALİYETLERİ	60
4.8. TÜRKİYE İLE BOSNA HERSEK ARASINDAKİ ANLAŞMALAR	63
<i>4.8.1. Ticari İlişkilerle İlgili anlaşmalar.....</i>	<i>64</i>
4.9. TÜRKİYE VE BOSNA HERSEK ARASINDAKİ TİCARİ İLİŞKİLER	64
<i>4.9.1. Bosna Hersek’teki VergileNDİRMEler iLE ilgili Düzenlemeler</i>	<i>65</i>
<i>Tablo 2: Bosna Hersek Ekonomik Göstergeler Tablosu.....</i>	<i>67</i>
<i>4.9.2. 1995 - 2010 Yılları Arasında Bosna Hersek’e Yapılan Yatırımlar ve Türkiye.....</i>	<i>68</i>
<i>Tablo 3: Bosna Hersek’e Yapılan Yatırımlar ve Türkiye 1- (1995 - 2010)</i>	<i>68</i>

4.9.3. Bosna Hersek'e Yatırım Yapan Ülkeler İçinde Türkiye'nin Yeri.....	69
Tablo 4: Bosna Hersek'e Yapılan Yatırımlar ve Türkiye 2- (2010).....	69
4.9.4. 1995 - 2010 Yılları Arasında Bosna Hersek İle Ticari İlişkilerimiz (1.000 Dolar).....	70
Tablo 5: Bosna Hersek - Türkiye Ticari İlişkileri 1- (1995 - 2010).....	70
Tablo 6: Bosna Hersek - Türkiye Ticari İlişkileri 2- (2012 - 2014) (Milyon Dolar).....	71
4.9.5. Türkiye'den Bosna Hersek'e İhraç Edilen Ürünler.....	71
Tablo 7: İhraç Edilen Ürünler Tablosu (2005-2006) (dolar).....	71
Tablo 8: Türkiye'nin Bosna Hersek'e İhraç Ettiği Başlıca Ürünler (2010-2011) (1000 Dolar)	73
4.9.6. Bosna Hersek'ten İthal edilen ürünler.....	74
Tablo 9: İthal Edilen Ürünler Tablosu (2005-2006) (dolar).....	74
Tablo 10: Bosna Hersek'ten İthal Edilen Başlıca Ürünler (2010-2011) (1000 Dolar).....	76
SONUÇ.....	77
KAYNAKÇA	79

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AT	: Avrupa Topluluğu
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BH	: Bosna Hersek
BHT	: Bosna Hersek Federasyonu
BHFTM	: Bosna Hersek Federasyonu Temsilciler Meclisi
BHFHM	: Bosna Hersek Federasyonu Halk Meclisi
BİO	Barış İçin Ortaklık
BLACKSEAFOR	: Karadeniz Deniz Kuvvetleri İşbirliği Grubu
BM	: Birleşmiş Milletler
BSEC	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği
CEI	: Orta Avrupa Atılımı
EUFOR	: European Union Force - Avrupa Birliği Çok Uluslu Barış Gücü
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HDZ	: Hrvatska Demokratska Lajednica Bosne i Hercegovine - Bosna Hersek Hırvat Demokratik Birliği
ICC	International Criminal Court - Uluslararası Ceza Mahkemesi
IFOR	: Implementation Force - NATO Uluslararası Güç
İKÖ	: İslam Konferansı Örgütü
KDV	Katma Deđer Vergisi
NATO	: Nort Atlantic Treaty Organizasyon - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OHR	: Office for High Representative - Yüksek Temsilcilik Ofisi
RF	: Rusya Federasyonu
RS	: Republika Srpska - Sırp Cumhuriyeti

SDA	: Demokratik Eylem Partisi
SDS	: Sırp Demokrat Partisi
SFOR	: Stabilization Force - NATO İstikrar Gücü
SSA	: İstikrar ve Katılım Anlaşması
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
THY	: Türk Hava Yolları
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
UEFA	: Union of European Football Associations - Avrupa Futbol Federasyonları Birliği
UN	: United Nations - Birleşmiş Milletler
UNPROFOR	: United Nations Protection Force - Birleşmiş Milletler Koruma Gücü

HARİTALAR

Harita 1: Bosna Hersek Haritası.....	12
Harita 2: Bosna Hersek Bayrağı.....	16
Harita 3: Birleşmiş Milletlerin İlan Ettiği Güvenli Bölgeler Haritası.....	26
Harita 4: Savaş Sırasında Bosna Toprakları.....	32
Harita 5: Balkan Devletleri Haritası.....	42

TABLolar

Tablo 1: Yüksek Temsilcilik Ofisi Teşkilat Yapısı.....	37
Tablo 2: Bosna Hersek Ekonomik Göstergeler Tablosu.....	67
Tablo 3: Bosna Hersek'e Yapılan Yatırımlar ve Türkiye 1- (1995 - 2010).....	68
Tablo 4: Bosna Hersek'e Yapılan Yatırımlar ve Türkiye 2- (2010).....	69
Tablo 5: Bosna Hersek - Türkiye Ticari İlişkileri 1- (1995 - 2010).....	70
Tablo 6: Bosna Hersek - Türkiye Ticari İlişkileri 2- (2012 - 2014).....	71
Tablo 7: İhraç Edilen Ürünler Tablosu (2005-2006).....	71
Tablo 8: Türkiye'nin Bosna Hersek'e İhraç Ettiği Başlıca Ürünler (2010-2011).....	73
Tablo 9: İthal Edilen Ürünler Tablosu (2005-2006).....	74
Tablo 10: Bosna Hersek'ten İthal Edilen Başlıca Ürünler (2010-2011).....	76

GİRİŞ

Türkiye gibi Batısından Balkanlara, Kuzeyinden Karadeniz ve Rusya'ya, Doğusundan Orta Asya ve Türk Cumhuriyetlerine, güneyinden Akdeniz ve Orta doğuyla komşu olup bunlarla ilişkilerini kendi çıkarlarını ön planda tutarak dengelemek ve değerlendirmek zorunda olan bir ülke için uluslararası ilişkiler alanı ve çalışmaları çok önemlidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması sürecinde Balkanlar hep ayrı bir yerde bulunmuştur. Çünkü Osmanlı'nın hem genişleme yeni yerler fethetme hem İslam dinini yayma gibi daha birçok düşünce ve hedeflerinden dolayı ilerleme noktası olarak başlangıçta Balkanlar üzerinden Avrupa'yı seçmiştir. Asırlarca hâkimiyeti altında bulunan topraklar üzerinde yaşayan insanlara din, dil, ırk ayırımı yapmadan geniş hoşgörü göstermiş ve öylece muamele etmeye çalışmıştır.

Devletin zamanla gücünü kaybetmesi, otoritesinin zayıflaması ve özellikle Fransız Devriminin etkisiyle gelişen milliyetçilik akımları, Osmanlı İmparatorluğu gibi bünyesinde farklı dini inanış ve milli unsurları barındıran bir devlet için büyük sıkıntılara ve sorunlara sebebiyet vermiştir.

1829 tarihinde Rusya ile imzalanan Edirne Antlaşması'na konulan ve bağımsızlığının 1830 Londra Protokolü'nün ardından kabul edilmek zorunda kalınmasıyla Balkanlar diye ifade ettiğimiz bölgede bulunan ülkelerden Yunanistan bağımsızlığını kazanmış ve bu bağımsızlığın ardından milli devletlerin kurulması hızlanmaya başlamıştır.

Balkanlar deyince aklımıza birçok devlet gelmektedir. Ancak bunlar içinde bir devlet var ki, o da 90'lı yıllarda Avrupa'daki devletlerin hemen hemen hepsinin sessizliği, görmezden gelmesi neticesi ve ayrıca Müslüman kimliğinin de ön planda olması sebebiyle eziyete, işkenceye maruz kalması yüzbinlerce insanın öldürülmesi, soykırıma uğraması gibi türlü sıkıntılarla mücadele etmek zorunda kalmış olan Bosna Hersek'tir.

Konu Ermeniler olunca soykırım diyen devletler, Doğu Türkistan'da, Orta Afrika'daki Ruanda'da, Avrupa'daki Bosna'da yapılan katliamlara müdahalede, önlenmesi, durdurulması, yardım edilmesi ve soykırım olarak nitelendirilmesinde hep geç kalmış yâda bilinçli olarak görmezden gelmişlerdir.

Bu çalışma Türkiye'nin 1991 yılından günümüze kadar olan süre içerisinde Bosna Hersek'le ilişkileri ekseninde hazırlanmış, çeşitli kısımlara ayrılmıştır. Nasıl ki bir insanı tanımadan sağlam dostluklar, ilişkiler kurulamıyorsa bir ülkeyi de bilmeden topluluklar, devletler açısından çeşitli ilişkiler kurmak mümkün değildir. Bosna Hersek ile tarihi Osmanlı İmparatorluğu'na uzanan köklü bağlarımız var. Bu nedenle Türkiye - Bosna Hersek ilişkilerini detaylandırabilmek kavrayabilmek için kısa da olsa ülke tarihine de yer verilme gereği duyulmuştur.

İlk olarak Bosna Hersek tarihinden, etnik ve kültürel geçmişinden yola çıkılmıştır. Burada Osmanlı İmparatorluğu içindeki durumu ve ayrılmasından bahsedildiği gibi Yugoslavya Devleti'ndeki konumu ile ayrılış ve bağımsızlık süreci üzerinde de durulmuştur.

Bir sonraki aşamada Bosna Hersek'in bağımsızlık sonrası ülke etüdü, coğrafi, demografik, siyasi ve idari yapısı, üyesi olduğu uluslararası örgütler, Bosna özgürlük mücadelesinde önderlik yapmış Bilge Kral olarak isimlendirilen Aliya İzzetbegoviç'in hayatına kısaca değinilmiştir. 1992 yılında başlayan savaş sürecine, Srebrenica Katliamına, Savaş Suçları Mahkemesine, sorumluların yargılanma, ceza alma süreçlerine, savaşı sonlandıran 1995 tarihli Dayton Barış Antlaşması öncesi ve sonrası duruma, Türkiye'nin bu süreçteki yeri ve konumuna ayrı bir yer ayrılmıştır.

Bosna Hersek Ekonomik göstergelerine, ticaret yaptığı ülkelere, ekonomisine katkı sağlayan ürünlerine, bu ürünlerin ekonomisine katkılarına, ülkedeki enflasyon oranlarına ve gayri safi milli hâsıla gibi konuları da değinilmiştir.

Bosna Hersek hakkında verilen genel bilgilerden sonra, Türkiye ile olan ilişkilerine odaklanılıp, detaylandırılmış, incelenmiştir. Ülkemizle Bosna Hersek'in arasında tarihten de gelen çeşitli bağlar var. Siyasi ilişkilerimizin durumuna, ikili antlaşmalara, ekonomik ve ticari ilişkilerimize, yatırım yapan diğer dünya ülkeleri ile ülkemizin karşılaştırmasına, çeşitli sosyal ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinden de hep bu kısımda bahsedilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca Dünya ülkeleriyle olan ilişkilerimizde siyasi ve ekonomik çıkarlarımıza olumlu katkılar sağlayan, Türk varlığının yardımseverliğinin göstergelerinden olan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)'nın Bosna Hersek'te yürüttüğü sosyal, kültürel ve insani projeler ile diğer sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte yürüttüğü faaliyetlerinden örnekler verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BOSNA HERSEK

1.1. BOSNA HERSEK TARİHİ

Bosna Hersek'te yaşamlarını sürdürenler VI. ve VII. yüzyılda Kafkaslar bölgesinden gelmiş olan Slav kökenli insanlardır. Genel olarak Avrupa kıtasının güney doğusunda Balkanlar coğrafyasındaki Bosna Hersek ve Sırbistan'da yaşayan Boşnakların dünyada yoğun olarak yaşadıkları ülkeler arasında Almanya, Karadağ, Hırvatistan, Kosova, Makedonya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya ve Türkiye'yi sayabiliriz.¹

Saraybosna Üniversitesi'nden Damir Marjaboviç, Boşnakların kökenleri üzerine yaptığı araştırmada, Boşnakların, iki bin yıl öncesinde Balkanlar'da genişleyen antik topluma dayandığı tespitinde bulunmuştur. "Boşnak", "Boşnyak" isminin nerden geldiği ile ilgili çalışmalar ise, bu ismin kökeni olarak halkın tarihteki liderlerinden olan Bonyak adından geldiği üzerinde durulmaktadır.²

MÖ. 958 yılında Konstantin Porfirogenitus isimli Bizans İmparatoru'nun yazılarında, Bosna adı Bosona olarak geçmiştir. Bazı kaynaklar ise Bosna adının kuzeyden akan Sava nehrinin bir kolu olan ve Hırvatistan'la sınır hattını çizen Eski çağlarda Bosante ismi verilen Bosna Nehrinden, Hersek isminin ise Ortaçağda bu coğrafyada kurulan Hercegovina Dukalığından geldiğini belirtmektedir.³

Boşnakça, Hint-Avrupa dil ailesi içerisinde yer alan Güney Slav dilidir. Boşnakça hem latin hem kiril alfabesini içeren kelimelerden oluşur. Kişileri, mekânları adlandırmak için kullanılan isimler Boşnak alfabesinde tekil ve çoğul şeklindedir. Eril ve dişil diye ayrılan bu isim grubunda dişil olan isimler a harfi ile biterler.⁴

Bosna diye nitelendirilen Balkanlardaki bölgeye Slav kökenli halkın gelmesinden ülkenin ilk bağımsız hükümdarı Kulin Ban döneminin ilk yılları olan 1180 yılına kadar olan dönem çeşitli karışıklıklar içinde geçmiş, kimi zaman Sırpların idaresi altında olmuşsa da genel olarak Doğu Roma İmparatorluğu hâkimiyeti altında kalmıştır.⁵

¹ *Boşnaklar*, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%9Fnaklar>, Erişim Tarihi: 27.05.2015

² *Boşnaklar, a.g.m.*, Erişim Tarihi: 27.05.2015

³ Veli Yılmaz, İsmet Görgülü, Ali Erdiñç, *Bosna Hersek*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1992, s.1

⁴ Serdivan Bosna Sancak Eğitim-Kültür ve Spor Kulübü Derneği, Boşnak Dili ve Edebiyatı, *Boşnak Dili ve Edebiyatı*, <http://www.serdivanbosnasancak.org/s-bosnaklarin-dili-ve-edebiyati-8.html>, Erişim Tarihi: 27.05.2015

⁵ Veli Yılmaz, İsmet Görgülü, Ali Erdiñç, *a.g.e.* s.8

Boşnakların, Doğu Roma İmparatorluğu içerisinde kalan yaşadıkları yerler, Roma Katolik Hristiyanları ile Doğu Roma Ortodoks Hristiyanları arasındaki çatışmalar hüküm sürdüğü bir yerdi. Buradaki kargaşalar, mezhep çatışmaları ve savaşlar Bogomil denilen yeni bir mezhebin ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁶ Boşnaklar, ne Katolik ne de Ortodoks inancını kabul etmiş, bunları kabul etmeyen Bogomil inancını benimsemişlerdir.

Osmanlı - Bosna ilişkileri, Türklerin 1363 yılında Edirne ve Filibe'yi fethetmeleri ardından kurulan karşı ittifak içinde yer almalarıyla başlamıştır, diyebiliriz.⁷ Bu ilişkiler Bosna Krallığı'nın 1463 yılında Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesine kadar, karşı tarafta yer alma şeklinde devam etmiştir. Bosna Kralı I.Tvrtko Sırp Sındığı Savaşı sırasında oluşturulan Macar, Arnavut ve Sırp ittifakı içinde bulunuyordu. Bu ittifak Osmanlı Devletini doğudan da uğraştırıp iki ateş arasında bırakmak amacıyla Karamanoğulları Beyliği ile de ilişkilerini ilerletmiş ve aralarında anlaşmışlardır. Bu faaliyetler üzerine Osmanlı padişahı I. Murad hem Karamanoğulları topraklarına hem de Bosna topraklarına akıncılar göndermiştir.⁸

20 bin kişilik bir kuvvetle, Bosna üzerine giden Lala Şahin Paşa, Bosna kralının önceden bu durumdan haber alarak, Sırplarla beraber 30 bin kişilik karşı bir ordu teşekkül etmesi sonucu, Ploşnik denilen yerde yenilmiştir.⁹

Osmanlı ordusunun Ploşnik'te yenilmesi diğer Balkan milletlerini de cesaretlendirmiş, bir araya gelme, ittifak oluşturma girişimlerinde bulunmalarını sağlamıştır. Fakat toplanan bu ittifak ordusu 1389 yılında yapılan I. Kosova Meydan Savaşı'nda yenilmiş ve Türkleri Balkanlardan çıkarma düşüncelerini kaybetmelerine sebep olmuştur.¹⁰

1404 tarihinde Bosna tahtında bulunan II. Tvrtko'nun Macarlarla mücadelesi sırasında, Osmanlı Devleti padişahı olan ve 1402 Ankara Savaşı yenilgisi sonrası dağılan Türk Birliğini sağlamaya çalışan Çelebi Mehmet, Bosna kralına bu mücadelesinde destek olmuş ve yanında yer almıştır.¹¹ Çelebi Mehmet'in Bosnalılara bu desteğine mukabil, Kral II. Tvrtko'da Osmanlı'ya Bosnasaray civarında bir süreliğine de olsa yerleşme, ikamet etme imkânı tanımıştır.

Deniz ticaretinde ilerleyen, Ege adalarında fetihler yaparak buralarını kendi idaresi altına alan Osmanlı Devleti'nin denizcilikteki ilerlemesinin önündeki en büyük engeli ve düşmanı Venedik'i yenmesi ve Macarlara karşı mücadelede fetih yolu üzerine bulunan Bosna topraklarının alınması çok gerekli görülmüş, stratejik

⁶ Veli Yılmaz, İsmet Görgülü, Ali Erdinç, *Bosna Hersek*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1992, s.9

⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1.Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.267

⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e. 267

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, a.g.e. 267

¹⁰ Veli Yılmaz, İsmet Görgülü, Ali Erdinç, a.g.e., s.13

¹¹ Veli Yılmaz, İsmet Görgülü, Ali Erdinç, a.g.e. s.14

önem arz etmiştir.¹² Fatih Sultan Mehmet, 1463 yılında Bosna'yı aldığı zaman sadece Katoliklere değil Bogomil mezhebindeki Bosna Hristiyanlarına da büyük bir hoşgörü içinde bulunarak yaklaşmış ve devlet hizmetinden yararlanmalarında, yetiştirmelerinde çalışılmıştır.¹³

Hız. İsa'yı teslis inancı gibi değil de Allah'ın kulu olarak ve Hız. Muhammed'i de yüce biri olarak gördükleri için Bogomiller¹⁴, Müslümanlara daha yakın durumdaydılar. Bogomiller, Hristiyan mezhepleri olan Ortodoksların ve Katoliklerin baskılarına uğradıkları gibi Macarlardan da eziyetler gördükleri için, Türklerin kendileri dışındaki inanç sahiplerinin dinlerine, inançlarına saygı duymaları, hoşgörüsüyle yaklaşmalarını gördükten sonra İslam dinine olan yakınlıkları artmış ve bu etkenler Müslüman olmalarına sebep olmuştur. Bogomil inancına sahip olan Boşnakların yaşadığı topraklar, Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesiyle toplu olarak İslam dinini kabul edip Müslüman olmuşlardır.¹⁵ Osmanlı idaresi altındaki Boşnak topluluğunun yaşadığı yerler çoğunluk olarak Müslümandır.

Boşnak kökenli insanlar, Osmanlı tebaası olduktan sonra, Devletin yönetim kademesinde de görev yapmışlardır ve sayıları azımsanmayacak orandadır. Boşnak halkı Osmanlı Devleti'nin son dönemleri olan gerileme ve dağılma dönemine özellikle milliyetçi akımların yayılmasına kadar, sadakatle bağlı kalmış, son yıllar hariç isyanların yaşanmadığı huzur ve refah içinde olan bir vilayet özelliğini korumuştur. Uzun yıllar Osmanlı Türk egemenliğinde ve idaresinde kalıp, İslam dinini kabul ederek Müslüman olsalar da genel olarak Türkleşmemişler ancak doğal olarak buraya gelen ve yerleşen Türklerle kaynaşıp evlenerek, akrabalık bağları kurmuşlardır.¹⁶

Hersek Dukalığı ise 1483 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na katıldı. Bosna ve Hersek Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında 1580 yılına kadar Rumeli Eyaleti'ne bağlı olan bir sancak durumundaydı.¹⁷ 5 Eylül 1580 tarihinde yazılan beratla, sancak durumundan ayrılarak eyalet statüsüne kavuşmuş ve Bosna Eyaleti olarak kurulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'da girmiş olduğu savaşlar neticesinde topraklarında sınır çizgilerinde değişiklikler meydana gelmiş, bu değişiklikler sonrası 1833 yılında Hersek ayrı bir eyalet statüsünü kazanmıştır. Ancak Hersek Eyaleti'nin, 1851'de yeniden Bosna Eyaleti içerisinde ve bu eyalete bağlı olarak kalmasına karar verilmiştir. 1864 yılında kabul edilen Teşkil-i Vilâyet

¹² Osmanlı Araştırmaları, Makaleler, *Bosna Hersek'in Osmanlı Devleti Tarafından Fethi*, <http://www.os-ar.com/modules.php?name=Encyclopedia&op=content&tid=501290>, Erişim Tarihi: 27.05.2015

¹³ Osmanlı Araştırmaları, *a.g.m.*, Erişim Tarihi: 27.05.2015

¹⁴ Bogomil dininin esasını tanrı-şeytan inancı teşkil etmektedir. Bogomil dini, kendi kendine yönelme, tanrı ile kul arasında hiçbir aracı kurumu kabul etmemeye temeline dayanmaktadır.

¹⁵ Ersin Özdil, *Bosna Hersek Krizinde Uluslararası Kuruluşlar ve NATO*, İzmir 1993, s.10

¹⁶ Hatice Oruç, *15.Yüzyılda Bosna Sancağı ve İdari Dağılımı*, http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=19&sayi_id=23&makale_id=134, Ankara Üniversitesi, 2005

¹⁷ Hatice Oruç, *a.g.m.*, s.252

Nizamnâmesi ile de Bosna Eyaleti tamamen kaldırılmış yerine Bosna Vilayeti kurulmuştur.¹⁸

1683 tarihine kadar Avrupa kıtasında ve özellikle Balkanlarda etkinliğini ve başat güç olma konumunu koruyan Osmanlı Devleti, II. Viyana kuşatmasının istenilen neticeyi vermemesi sonrası¹⁹, Balkanlar'da Osmanlı Devleti'nin eski gücünün ve ağırlığının sarsılmaya başlamasıyla, Avusturya - Macaristan İmparatorluğu, Büyük Britanya, Fransa ile Çarlık Rusya'sı Ortodoks ve Katolik kiliselerini koruyacağız diyerek Balkanlara çeşitli müdahaleler gerçekleştirmiştir.

Bosna Vilayetinde özellikle Ortodoks inancına sahip insanların yaşadığı kesimlerde Sırp lar ile Ruslar tarafından organize edilen ve buradaki Ortodokslara yardım edilerek başkaldırmaları sağlanan çeşitli ayaklanma girişimlerinde bulunulmuş ve bu ayaklanmalar Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştır. 1878 yılında toplanan Berlin Kongresi ile Bosna Hersek vilayetinde barış ortamı tesis edilene ve halk yatışana kadar gerçekleştirilecek reform çalışmaları süresince Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'na bırakılması kararlaştırılmıştır.²⁰

Berlin Antlaşması ile Bosna Vilayetinin Avusturya - Macaristan İmparatorluğu'na bırakılarak bağlanması sonrası Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden çıkmış, 1908 tarihinde resmen Avusturya - Macaristan egemenliği altında olmuştur. I. Dünya Savaşı akabinde de 1918 de Avusturya - Macaristan toprakları üzerinde kurulan Yugoslavya Devleti'nin sınırları içerisine kalarak Yugoslavya'ya dâhil edilmiş oldu.²¹ Sırp idareciler tarafından yönetilen Yugoslavya'da devletin kuruluş yıllarında; 1 milyon 300 bin Bosnalı Sırp, 1 milyon Bosnalı Müslüman ve 700 bin civarında da Bosnalı Hırvat yaşamaktaydı.

1908 yılında Avusturya - Macaristan tarafından resmen kendi topraklarına katılan ülke, 1918'de teşekkül eden Sırp - Sloven ve Hırvatlardan oluşan Yugoslavya Krallığı toprakları içerisine dâhil olduktan sonra, 1928'de çeşitli bölünmeler yaşamış ve parçalanmıştır.²²

İkinci Dünya Savaşı başlarında 1941 yılında Almanya tarafından işgal edilen Yugoslavya'yı²³ savaş sonunda Mareşal Josip Broz Tito'nun önderliğindeki askeri birlikler, Alman işgalden kurtararak, komünist bir rejim kurdular. Sancak, Makedonya, Bosna Hersek, Sırbistan, Hırvatistan, Karadağ ve Slovenya'nın içinde

¹⁸ Hatice Oruç, *15.Yüzyılda Bosna Sancağı ve İdari Dağılımı*, http://dergiler.ankara.edu.tr/detail.php?id=19&sayi_id=23&makale_id=134, Ankara Üniversitesi, 2005, s. 253

¹⁹ Caner Sancaktar, *Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası*, Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi Cilt:2, Sayı:2 2011, s.30

²⁰ Osmanlı Web Sitesi, Berlin Antlaşması, <http://www.osmanli700.gen.tr/olaylar/olayb4.html>, Erişim Tarihi: 27.05.2015

²¹ Hüseyin Bağcı, *Bosna Hersek, Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/search.php>, Ankara Üniversitesi 1992, s.258

²² Hüseyin Bağcı, a.g.m., s.258

²³ Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, http://tr.wikipedia.org/wiki/Yugoslavya_Sosyalist_Federal_Cumhuriyeti, Erişim Tarihi: 28.05.2015

bulunduğu yerleri kapsayan bölge komünist partisinin yönetimi altına girdi ve 1946 yılında hazırlanan anayasa ile bu bölgelerin yani Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Sırbistan, Bosna Hersek ve Karadağ'dan oluşan altı cumhuriyetin tamamının birleşmesiyle oluşan Yugoslavya Devleti kuruldu.²⁴

1963 yılında Yugoslavya'nın Sosyalist Federal Cumhuriyet ismini alması sonucu Sosyalist Cumhuriyeti yönetimi içerisinde Sırların hâkim ve üstün durumlarının gerilemesi sonrası, Bosna Hersek'teki Boşnaklar için milli kimliklerinin tanınmasının ve ülke içerisinde etnik bir unsur olarak, varlıklarının pekişmesinin yolu açıldı. İki yıl öncesinde 1961'de Etnik Müslüman olarak nitelendirilen Boşnaklar, Yugoslavya içerisindeki altı cumhuriyetten biri olan Bosna Hersek idaresinde bu kavram çerçevesinde Hırvatlar ve Sırlarla birlikte söz hakkı elde etmiş oldular. 1968'de Müslüman Boşnakların millet tanımı, yalnızca İslam dinine bağlı olanları ifade etmenin haricinde değerlendirilerek Boşnak tanımı Yugoslavya Anayasasına konulmuştur. Bosna Hersek'in bağımsızlığını kazanmasının ardından da, Boşnak tanımlaması milli bir kavramı ifade etmeye başlamıştır.²⁵

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'ni Nazi Almanya'sının baskısından ve işgalinden birlikleriyle mücadele ederek kurtaran Mareşal Tito yönetimi sırasında Boşnaklar, 1974 tarihli Anayasa ile Yugoslavya içerisinde devletin kurucuları arasında etnik bir grup ve Müslüman Millet olarak yer almıştır. Josip Broz Tito, Sırların ve Hırvatların karşı çıkmalarına, aksi yönde tutum içerisinde olmalarına rağmen Yugoslavya'daki tüm etnik unsurları dengeli bir politika izleyerek idare etmiş, aynı cumhuriyet çatısı altında tutmayı başarmıştır. Yugoslavya yönetimindeki Tito, dengeli politikaları sayesinde ülkenin dağılmasının önüne geçmiş ve etnik unsurların birbirleriyle çarpışma ve savaş ortamına gelmelerini, ülke çapında iç savaş çıkmasını engellemiştir.²⁶

Bosna Hersek'teki nüfus dağılımı, Mareşal Tito zamanında şu şekildedir; Boşnakların nüfusu: 1 milyon 900 bin, Sırların nüfusu: 1 milyon 300 bin, Hırvatların nüfusu: 731 bin ve diğer etnik unsurların nüfusu ise 344 bindir.²⁷

Tito hayattayken ülkenin konseyle yönetilme temellerini atmış ülkenin geleceğini korumaya almak istemiştir ancak 1980'de ölümünden sonra Tito'nun ülkeyi ayakta tutan kendine has kişiliği, karizmatik liderliği de gitmiş üstelik dünyada oluşan ekonomik sorunlar Yugoslavya'yı da etkilemiştir. Ekonomisi diğer cumhuriyetlere göre daha iyi olup kendine yeter durumda olanlarda ayaklanmalar, başkaldırmalar olmuş, önce Sırbistan yönetiminin daha sonra Hırvatistan'ın aşırı milliyetçi söylemleri, politik yaklaşımları Yugoslavya'da Tito'nun ölümü sonrası

²⁴ Hüseyin Bağcı, Bosna Hersek, *Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/search.php>, Ankara Üniversitesi 1992, s.258

²⁵ *Bosna Hersek İle ilgili Arşiv Belgeleri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Ankara 1992

²⁶ Alaaddin İrklı, Ergin Ersoy, Harp Akademileri, *Bosna Hersek Gerçeği*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 1995, s.15

²⁷ Ersin Özdiç, *Bosna Hersek Krizinde Uluslararası Kuruluşlar ve NATO*, İzmir 1993, s.12

güçlü devlet başkanı eksikliğinden kaynaklanan bu hassas durumun daha da tırmanmasına sebep olmuştur.²⁸

Ekonomik kriz ve yönetimde meydana gelen boşluk sonrası 1981 yılında Kosova içerisindeki Arnavutlar ayaklanmış Yugoslavya krize ve dağılma sürecine girmeye başlamıştır. Slovenya ayrılma isteğini açıkça dile getirmiştir. 1974 Anayasasında yer alan dönüşümlü başkanlık yapılması maddesi gereği, Tito'nun ölümünden sonraki ilk uygulaması sonrası Hırvatlardan cumhurbaşkanı seçilmiş ancak, Sırlar, Hırvat cumhurbaşkanını kabul etmeyerek, tanımamışlar ve olayların daha da büyümesinin yolunu açmışlardır.²⁹

1987'de Sırp lideri Slobodan Miloseviç'in ülke yönetimine geçmesiyle, Sırların milliyetçilik söylemleri büyük artış göstermiştir. 28 Haziran 1989'da Ortodokslarca kutsal sayılarak kutlanan Aziz Vitus gününde Kosova başkenti olan Priştine'deki Gazimestan bölgesinde 1389 tarihli Kosova Savaşı'nın 600'üncü yılı anma törenleri nedeniyle bir araya gelen binlerce Sırp'a konuşan Miloseviç, şu ifadeleri kullanan bir açıklamada bulunmuştur; *"Bu defa yapılan savaşı biz kazandık, Kosova'yı Arnavutların yönetiminden alarak, Sırp topraklarına kattık ancak bu durum başlangıç, önümüzde daha yapacağımız çok savaş var"*³⁰ Bu ifadeler içerisinde geçen savaş söylemleri başlamış olan Yugoslavya'nın dağılması sürecinin giderek hızlanmasına neden olmuştur.

1990 yılında Yugoslavya Federasyonu içindeki; Bosna Hersek, Makedonya, Slovenya, Hırvatistan, Sırbistan ile Karadağ'da yapılan seçimleri milliyetçi politikaları ağır basan partiler kazanmıştır. 1990 yılı Eylül ayında Sırbistan'ın bağımsızlık ilan etmek isteyen cumhuriyetlere karşı göstermiş olduğu aşırı tepki, Yugoslavya Federasyonu'ndaki konumunu sağlamlaştırmak gayesiyle Kosova Arnavutlarına karşı baskılarını arttırması, Hırvatistan ile Slovenya yönetimleriyle zıtlaşması, bu iki cumhuriyetin bağımsızlıklarını ilan etmesini çabuklaştırdığı gibi, diğer taraftan da bölgede her zaman var olan Sırp milliyetçiliğinin güç kazanmasının yolunu açmıştır.³¹

1991 yılında yapılan seçim sonucunda Hırvatistan'da ve Slovenya'da, milliyetçilerin başarılı olması sonrası 25 Haziran 1991'de Yugoslavya'dan ayrılarak, bağımsızlıklarını ilan ettiler ve kendi devletlerini kurdular. Bağımsızlık ilanının ardından uzun bir süre geçmemişti ki, Yugoslavya Kara Kuvvetleri'ne bağlı birlikler tanklarla, Slovenya'nın özellikle Avusturya, İtalya ve Macaristan boyunca uzanan sınır hattında yer alan bölgelerinde denetim kurmak, buralara hâkim olmak üzere harekete geçtiler. Slovenya kuvvetlerinin kendilerine beklemedikleri bir şekilde direnmesi üzerine Yugoslavya ordusu, önceleri savaşmak veya geri çekilmek arasında ikilem yaşadı, sonrasında Slovenya ile ateşkes yapmayı kabul etti. Avrupa Topluluğu dışişleri bakanlarının da içerisinde imzaları bulunan Troyka Brioni

²⁸ Harp Akademileri, *Balkan Politikasının Değerlendirilmesi*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 2000, s.4

²⁹ Harp Akademileri, *a.g.e.*, s.4

³⁰ Harp Akademileri, *a.g.e.*, s.4

³¹ Harp Akademileri, *a.g.e.*, s.5

Anlaşmaları adıyla bilinen geçici uzlaşma sağlandı. Bu anlaşma ile Slovenya'daki çarpışmalar son buldu fakat bu defa da Hırvatistan'a sığıncarak, buralarda yoğunluk kazanmaya başladı.³²

Hırvatistan'ın bağımsızlığının ilanı sonrası, Slovenya'dan birliklerini çeken Sırp'ların kontrolündeki Yugoslav ordusu bu sefer de Hırvat güçleri üzerine harekâta yönelmiş ve çarpışmalar başlamıştır. Bu çarpışmalar da BM Genel Sekreter temsilcisi Cyrus Vance'nin girişimleriyle yatışmıştır. Bölgede barış ortamının temini için Barış gücünün gelmesinde ön şartın Sırp'larla Hırvatlar arasında ateşkes sağlanması gerektiğini belirten BM Temsilcisi, tarafları barış yapmaya ikna etmek için büyük gayret göstermiştir.³³

Almanya, Slovenya ve Hırvatistan'a açık açık destek vermiş, böylelikle Yugoslavya'da iç çatışmaların tırmanmasında çok büyük oranda pay sahibi olmuştur. Bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından Almanya'nın bu iki devleti hemen tanıması, Avrupa'daki diğer ülkeleri endişelendirmiştir. Balkanların İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki gibi Almanya'nın etkisinde kalarak, nüfuz alanına gireceği fikrine kapılmalarına sebep olmuştur. Bu düşünceler Avrupa ülkelerini, Slovenya ve Hırvatistan başta olmak üzere Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsızlık kararı alan diğer milletleri de tanıma noktasına götürmüştür.³⁴

Yugoslavya'nın dağılışı sürecine girdiği bu zaman diliminde Avrupa Topluluğu tarafından hakemlik Tahkim Komisyonu bırakılmış, başkan olarak da Fransız Anayasa Mahkemesi Başkanı Robert Badinter'e seçilmiş ve komisyon için Badinter ismi kullanılmıştır. Yugoslav hükümeti Hırvatistan'ın ayrılmasını kabul etmemiş, Sırp güçlerine bu nedenle destek olmuştur ancak komisyon bundan sonra geriye dönüşün mümkün olmadığını Yugoslavya'nın çözülme sürecine girdiğini söylemiştir.³⁵

*“Avrupa'da çatışmalar ve bölünmüşlükler döneminin bittiğini, devletler ve milletlerarasındaki ilişkilerin saygı, karşılıklı uzlaşma ve işbirliği yoluyla yürütülmesi”*³⁶ gerektiği görüşünü temel alan Birleşmiş Milletler Şartı ve Paris Şartı; azınlıkların durumu, ülkelerin sınırları, bağımsızlıkları konularında belirleyici ifadeler kullanmış, Badinter Komisyonu'nda *“azınlıklar sorunu ile sınır anlaşmazlıklarını çözebiliyorlarsa Makedonya ve Slovenya Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız birer devlet olabilirler.”* ifadelerini kullanarak bu cumhuriyetler ve Yugoslavya hakkındaki görüşünü belirtmiştir.³⁷

Avrupa Topluluğu ülkeleri Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde olduğunu ve eski birliğini koruyamayacağı görüşüne sahip olmaya başlamışlardı. Badinter

³² *Barışa Çağrı, Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu, s.57- 68*

³³ *Barışa Çağrı, a.g.e., s.68*

³⁴ Harp Akademileri, *Balkan Politikasının Değerlendirilmesi*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 2000, s.5

³⁵ *Barışa Çağrı, a.g.e., s.58*

³⁶ *Paris Şartı*, http://tr.wikipedia.org/wiki/Paris_%C5%9Eart%C4%B1, Erişim Tarihi:28.05.2015

³⁷ *Barışa Çağrı, a.g.e., s.59*

komisyonu Bosna Hersek'te referandum yapılmasını Makedonya'da ise isim değişikliği şartı göz önünde tutularak bağımsızlık yönünde karar verilmesi karar verilmesi yönünde açıklamalarda bulunmuştur.³⁸

Badinter Komisyonu, Bosna Hersek'e bağımsızlıkla ilgili referandum yapması teklifinde bulunmuştu ancak Bosna Anayasasına göre, cumhuriyeti oluşturan üç halk yani Müslümanlar, Sırlar ve Hırvatlar arasında görüşmeler yapılarak uzlaşmaları durumunda referanduma gidilebileceği maddesi vardı. Komisyon bu maddeyi görmezden gelerek doğrudan referandum kararı vermiştir.³⁹

Yugoslavya Federal Cumhuriyeti içinde Hırvatistan'ın ve Sırbistan'ın Sovyet saldırısına karşı örgütlenmiş iyi eğitilmiş, donanımlı askerleri mevcutken, Bosna Hersek'in konumu biraz faklıydı. Cephe gerisinde, donatım, yığınak, askeri fabrikaların olduğu ve en önemlisi de güçlü bir askeri teşkilatı bulunmayan bir yerdi. Tam bağımsızlık halinde Boşnakların yaşadığı bölgelerin savunmasız kalma olasılığı çok yüksek olacaktı ve öyle de olmuştur.

Tüm bu olaylar sonrası Boşnakların lideri Aliya İzzetbegoviç ve Makedonya Cumhuriyeti lideri Kiro Gligorov, bir nevi mecburiyet içinde kalarak "*Kopmuş olan Hırvatistan ve Slovenya haricinde kalan Bosna Hersek, Makedonya, Karadağ ve Sırbistan'dan oluşan cumhuriyetlerin konfederasyonuna rıza göstererek kabul edecekleri*" açıklamasını yapmışlardır.⁴⁰

Oluşacak konfederalizm içinde Bosna Hersek'in egemen ve bölünmez bir bütün olmasını savunan Boşnakların Bilge Kral dedikleri Aliya İzzetbegoviç önderliğindeki Bosna Hersek halkı, 29 Şubat - 1 Mart 1992'de yapılan referandumda, boykot ederek sandığa gitmeyen Sırların haricinde geriye kalan nüfusun % 63'lük kısmını oluşturan Boşnak ve Hırvatların sandığa giderek kullandıkları ve sonuçta çıkan % 99,4 oy oranıyla bağımsızlıktan yana karar almışlardır.⁴¹

Bosna lideri Aliya İzzetbegoviç, 5 Nisan 1992'de Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilan etti. Bosnalı Sırlar da bir yandan başkent olarak kabul ettikleri Pale'de RS (Sırp Cumhuriyeti'ni - Republica Srpska)'yi ilan etmişlerdir. AT 6 Nisan 1992'de, ABD 7 Nisan 1992'de ve BM'de 22 Mayıs 1992'de Bosna Hersek'i tanımıştır. Türkiye ise Bosna Hersek'in bağımsızlığını ABD'nin tanınmasından sonra tanıyan ülkeler arasındadır.⁴²

³⁸ Barışa Çağrı, *Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu* s.59

³⁹ Barışa Çağrı, *a.g.e.*, s.63

⁴⁰ Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası Bosna Hersek*, Birikim Yayınları, İstanbul 1994, s. 74

⁴¹ Tanıl Bora, *a.g.e.*, s. 85

⁴² Hüseyin Bağcı, *Bosna-Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş*, Ankara 1994, s. 258

1.2. COĞRAFİ YAPISI

Bosna Hersek, Avrupa kıtasının güneyinin doğu ve batısı arasında denilebilecek bir noktada, Balkan Yarımadasının ise kuzeybatısında diyebileceğimiz 42 ile 45 Kuzey Enlemi ve 15 ile 19 Doğu Boyamlarının arasında⁴³ üçgene benzeyen görünümde olan, dağlık bir arazi yapısına sahip bir ülkedir. Bu dağlık araziye Sava ve Neretva nehirlerinin suları böler. Ülkenin güneybatısı çukurlar ve hendeklerle dolu olup kireçtaşlarından oluşan bir toprak yapısına sahiptir. Bu yüzey yapısının arasında tarıma elverişli olan araziler mevcuttur.⁴⁴

Bosna Hersek'in, kuzeyinin bir bölümü ve doğusunda Sırbistan, kuzeyinde ve batısında ise Hırvatistan ile komşudur. Güneyini kuşatan Hırvatistan'ın Dalmaçya kıyılarına rağmen Adriyatik Denizi'ne 21 km'lik bir kıyısı mevcuttur ancak limanı bulunmamaktadır. Yine güneyinde ve doğusunda Karadağ'la komşudur.⁴⁵

Liman ihtiyacını karşılamak için Hırvatistan'a ait olan ve uluslararası niteliği bulunan Ploče limanını kiralamıştır ve liman hizmet ve ihtiyaçlarını burası üzerinden temin etmektedir.⁴⁶ Bosna Hersek topraklarının oransal olarak % 82'lik kısmını Bosna, %18'lik kısmını ise Hersek toprakları oluşturmaktadır.⁴⁷

Bosna Hersek'in yüzölçümü 51.129 km² olup, bunun 26.345 km²'lik % 51,46'lık kısmını Bosna Hersek Federasyonu, 28.840 km²'lik % 48,52'lik kısmını Bosna Sırp Cumhuriyeti ve 12 km²'lik % 0,02'lik bölümünü de Brcko Özerk Bölgesi oluşturmaktadır.⁴⁸ Toplam kara sınırı 1538 km'dir. Komşularından Hırvatistan'la olan sınır uzunluğu 932 km, Sırbistan ile olan 357 km, Karadağ ile de 249 km'dir.⁴⁹ Kıyı uzunluğu ise sadece 21 km gibi çok kısa bir mesafedir.⁵⁰

1.2.1. BAŞKENTİ VE ÖNEMLİ ŞEHİRLERİ

Bosna Hersek'in en kalabalık şehri 500 binin üzerinde nüfusa sahip olan ve aynı zamanda başkenti olan Saraybosna'dır. Saraybosna, dini kimlik ve yaşayış olarak çok özel bir konuma sahiptir. Çünkü burası Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne bağlı olan altı cumhuriyetin içerisinde en yoğun Müslüman nüfusun

⁴³ *Bosna Hersek*, <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek/cografya/>, Erişim Tarihi:28.05.2015

⁴⁴ Murat Eliçalışkan, *Coğrafya Dünyası, Bosna Hersek*, <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/bosna-hersek.htm>, Erişim Tarihi: 27.04.2015

⁴⁵ *Bosna Hersek*, <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek/cografya/>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

⁴⁶ Murat Eliçalışkan, *a.g.m.*, Erişim Tarihi: 27.04.2015

⁴⁷ *Bosna Hersek*, <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek/cografya/>, Erişim Tarihi:28.05.2015

⁴⁸ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *Bosna Hersek Ülke Raporu 2013*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2013, s.5

⁴⁹ Ramazan Özey, *Gezi Notları*, http://www.ramazanozey.net/rozey/icerik/detay.asp?id=154&kat_id=4&dil=tr, Erişim Tarihi: 28.05.2015

⁵⁰ *Bosna Hersek*, <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek/cografya/>, Erişim Tarihi:28.05.2015

yaşadığı bir kenttir. Aynı zamanda Sırp Ortodoks Metropoliteninin ve Katolik Başpiskoposunun da makamları mevcuttur.⁵¹

Bosna Hersek'in bir diğer önemli ve nüfus yoğunluğu fazla olan şehri 195 binin üzerinde insanı barındıran Banyaluka'dır. Hersek'in merkezi konumunda olan şehir ise Osmanlı mimarisinin güzel bir örneğini teşkil eden 1566 yılında Mimar Sinan'ın öğrencisi Mimar Hayrettin tarafından yaptırılan Neretva nehri üzerindeki köprüsüyle anılan Mostar şehridir. Diğer önemli şehirleri olarak; Tuzla, Bihaç, Doboy, Zenitza, Biyelina, Travnik, Brcko ve Prijedor'ı sayabiliriz.⁵²

Üçgeni andıran Bosna Hersek topraklarının çok büyük bir kısmı dağlarla kaplıdır. Kuzeybatı ve Güneydoğu istikametinde sıra dağlar dizisi uzanır. Karadağ sınırına yakın yerdeki Maglic dağı 2386 m yüksekliğiyle ülkenin en yüksek dağıdır.⁵³

HARİTA 1: BOSNA HERSEK HARİTASI

Kaynak: <http://worldwithoutgenocide.org/wp-content/uploads/2010/01/Bosnia.jpg>, Erişim Tarihi:24.05.2015, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi, <http://www.turansam.org/makale.php?id=2307>, Erişim Tarihi:24.05.2015

⁵¹ Murat Eliçalışkan, *Coğrafya Dünyası, Bosna Hersek*, <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/bosna-hersek.htm>, Erişim Tarihi: 27.04.2015

⁵² *Bosna Hersek*, <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek/cografya/>, Erişim Tarihi:28.05.2015

⁵³ Ramazan Özey, *Gezi Notları*, http://www.ramazanozey.net/rozey/icerik/detay.asp?id=154&kat_id=4&dil=tr, Erişim Tarihi: 28.05.2015

1.2.2. İKLİMİ

Bosna Hersek'in dağlık bir arazi yapısına sahip olması neticesi ülkede kara iklimi etkileri görülmektedir. Kışların yumuşak olduğu dönemler olsa da, kara ikliminin sert ve soğuk kışı hâkim olarak hissedilmektedir. Yaz ayları ise sıcak ve kimi zamanda boğucu sıcaklıkların etkisiyle geçmektedir. Yıl içerisinde sıcaklık Temmuz ayı ile Ağustos aylarında çok yükselir, bu aylarda hava sıcaklıkları 30 C° civarındadır. En soğuk aylar ise Aralık ile Ocak aylarıdır ve sıcaklıklar sıfırın çok altına düşer ve don olayları görülür. Ortalama kış sıcaklığı - 20 C° nin altına kadar inmektedir.⁵⁴

Ülkenin güneyinde Adriyatik Denizi boyunca uzanan 21 km'lik sahil kesiminde⁵⁵ ve güneybatısındaki Neretva vadisinde⁵⁶ Akdeniz ikliminin etkileri ve doğal bitki örtüsü olan makiler görülür.⁵⁷

1.2.3. NEHİRLERİ

Bosna Hersek topraklarından geçen çok sayıda nehir vardır. Başlıcaları; Drina, Sava, Vrbas, Neretva, Una, Bosna ve Lim'dir. Nehirler üzerinde kurulan hidroelektrik santralleri vasıtasıyla elektrik üretimi gerçekleştirilmektedir.⁵⁸

Nehirler arasında kalan vadilerde tarıma elverişli arazilerde tarımsal üretim yapılmaktadır. Nehirlerde de balıkçılık yapılmaktadır.⁵⁹

1.2.4. DOĞAL KAYNAKLARI

Bosna Hersek'in orta kesimleri ile Sırbistan'a yakın olan doğu kesimleri ormanlarla örtülüdür ve burada orman ürünleri elde edilir. Bu ormanlarda genel olarak meşe ağacı, kayın ve çam ağaçları yetişir.⁶⁰

⁵⁴ Konya Ticaret Odası Etüt-Araştırma Servisi, *Ülke Raporları Bosna Hersek*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2008, s.2, <http://www.kto.org.tr/ulke-raporlari-778s.htm>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

⁵⁵ *Bosna Hersek*, <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek/cografya/>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

⁵⁶ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *Bosna Hersek Ülke Raporu 2013*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2013, s.5

⁵⁷ Konya Ticaret Odası Etüt-Araştırma Servisi, *a.g.e.*, s.2

⁵⁸ Bosna Hersek, <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek/cografya/>, Erişim Tarihi:28.05.2015

⁵⁹ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *2011 Yılında Bosna Hersek'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2012, s.13

⁶⁰ Murat Eliçalışkan, *Coğrafya Dünyası, Bosna Hersek*, <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/bosna-hersek.htm>, Erişim Tarihi: 27.04.2015

Yer altı zenginliklerinin başında ise kömür, bakır, demir, kaolin, boksit, manganez, çinko, cıva, kurşun, barit, krom, kalay, gümüş, alüminyum, tuz, asbest, alçı gelir.⁶¹

Bosna Hersek'te, 2003 yılında toplam demir üretimi 100 bin ton iken, 2010 yılında bu üretim miktarı artarak 3 milyon tona yaklaşmıştır. Kurşun ve çinko rezervi açısından da zengin olan ülkede bu madenler daha çok Srebrenica, Olova ve Vares'te çıkarılmaktadır ve toplam rezervin 11 milyon tonun üstünde olduğu tahmin edilmektedir.⁶²

Bosna Hersek topraklarının % 14'ü ekilebilir durumda olup topraklar kimi yerlerde küçük parçalar halindedir. Toprakların % 20'si otlak ve meradır, % 39'luk kısmı ise ormanlıktır ve ağaçlarla kaplıdır.⁶³

1.3. DEMOGRAFİK YAPISI

1.3.1 NÜFUSU

Resmi anlamda yapılan son nüfus sayımı 1991 yılı içerisinde gerçekleştirilmiş olup ülke nüfusu, 4 milyon 370 bin kişi olarak sayılmıştır. Ancak bu sayı Bosna Savaşı sırasında meydana gelen ölümlerle ve başka ülkelere yapılan göçler sebebiyle düşmüştür.⁶⁴ 1991 yılı verilerine göre nüfusun dağılımında Boşnaklar; 2 milyon 912 bin, Sırlar; 1 milyon 447 bin ve Hırvatlar ise 805 bin'dir.⁶⁵

1991 yılı verilerine göre ülke nüfusunun % 43'ü Boşnaklardan, % 31'i Sırlardan ve % 17'lik kısmı ise Hırvatlardan oluşmaktadır.⁶⁶ Bosna Hersek'te 1991 yılının ardından bir sonraki resmi nüfus sayımı 22 yıl sonra 2013 yılı Ekim ayında yapılmıştır ve Kasım 2013'de açıklanan sonuçlara göre;⁶⁷ Bosna Hersek Federasyonu'nun nüfusu; 2 milyon 371 bin kişi iken Bosna Sırp Cumhuriyeti'nin 1 milyon 326 bin kişi olduğu tespit edilmiştir. Brčko Özerk Bölgesi'nde ise 93 bin

⁶¹ *Bosna Hersek*, <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek/cografya/>, Erişim Tarihi:28.05.2015

⁶² Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *Bosna Hersek Ülke Raporu 2013*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2013, s.21

⁶³ Konya Ticaret Odası Etüt-Araştırma Servisi, *Ülke Raporları Bosna Hersek*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2008, s.2, <http://www.kto.org.tr/ulke-raporlari-778s.htm>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

⁶⁴ Bosna Hersek İle İlişkileri Geliştirme Merkezi, <http://www.bigmev.org/AltSayfa.aspx?id=24&grup=7>, Erişim Tarihi: 28.05.2015, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *2011 Yılında Bosna Hersek'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2012, s.10

⁶⁵ Dış İşleri Bakanlığı, *Bosna Hersek* <http://www.mfa.gov.tr/bosna-hersek-kunyesi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

⁶⁶ *Bosna Hersek'te Tarihi Nüfus Sayımı*, <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersekteki-tarihi-nufus-sayimi-2/>, Erişim Tarihi:28.05.2015

⁶⁷ *Bosna Hersek'te Tarihi Nüfus Sayımı, a.g.m.*, Erişim Tarihi:28.05.2015

kişinin yaşadığı, böylece toplam 3 milyon 791 bin kişiden oluşan ülke nüfusu açıklanmıştır. Fakat net sonuçların 2015 yılında açıklanacağı belirtilmiştir.⁶⁸

Ülkedeki nüfusun; % 50'si Boşnak Müslümanlar, % 32'i Sırp Ortodokslardan, % 15'i Hırvat kökenli Roma Katoliklerinden ve % 3'ü de diğer inançlar şeklindedir.⁶⁹

1.3.2. KONUŞULAN DİLLER

Boşnakça, Sırpça ile Hırvatça olmak üzere Bosna Hersek'te üç resmi dil konuşulmaktadır. Bosna Hersek Federasyonu içerisindeki Boşnak ve Hırvatlar Latin alfabesi kullanırken, Sırlar Kiril Alfabesi kullanmaktadır.⁷⁰

Bosna Hersek'te eğitim ve okuryazar oranı oldukça yüksektir, ülkedeki okuma yazma oranı % 91'dir. 1945 sonrası Yugoslavya içerisinde yer alan Bosna Hersek'te doğu ve doğu dilleri araştırmaları üzerine ağırlık verilmiş, şarkiyat çalışmaları yapılmıştır. Bosna Hersek'teki en eski ve en büyük üniversitesi olan ve 1949 yılında kurulan Saraybosna Üniversitesi'nde⁷¹ Türk, Arap ve Fars dilleri ile edebiyatları üzerinde araştırmalar yapılması için kürsüler kurulmuş, Osmanlıca ve Türkçe dilleri de öğretilmesi için eğitim programları yürütülmektedir.⁷²

1.4. SİYASİ VE İDARİ YAPISI

Bosna Hersek Devleti'nin şuan ki siyasi ve idari anlamda şekillenmesini sağlayan 1992 yılında başlayan ve 1995 yılında Dayton Barış Antlaşması'yla sona eren Bosna Savaşıdır. Bosna Hersek ve Hırvatistan, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti temsilcileri, Avrupa Birliği, Almanya, Fransa, İngiltere, Rusya Federasyonu, İngiltere ve ABD temsilcilerinin de gözlemci statüsünde katılarak imzaladıkları Dayton Antlaşması, tekrar savaş çıkmasını önlemek ve barış ortamının

⁶⁸ *Bosna Hersek'te Tarihi Nüfus Sayımı*, <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersekteki-tarihi-nufus-sayimi-2/>, Erişim Tarihi:28.05.2015

⁶⁹ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *Bosna Hersek Ülke Raporu 2013*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2013, s.5

⁷⁰ Jasmin Mulahasanovic, <http://www.bosnahersek.info/ulke-genel-bilgisi/dil/> Erişim Tarihi: 28.05.2015, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *Bosna Hersek Ülke Raporu 2013*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2013, s.5

⁷¹ Bosna Hersek Eğitim Danışmanlığı Türkiye Temsilciliği, *Saray Bosna Üniversitesi*, http://www.bosnahersekgitim.com.tr/Haber_Detay.Asp?id=126&saraybosna-universitesi, Erişim Tarihi: 02.06.2015

⁷² Ramazan Özey, *Gezi Notları*, http://www.ramazanozey.net/rozey/icerik/detay.asp?id=154&kat_id=4&dil=tr, Erişim Tarihi: 28.05.2015

sürmesini sağlamak maksadıyla düzenlenen ana metin ve on bir ekten oluşmaktadır.⁷³

Dayton Barış Antlaşması, Bosna Hersek Anayasası'nın 4. Maddesidir.⁷⁴ Ülke Başkanlık Tipi Cumhuriyetle yönetilmekte olup, Cumhurbaşkanı ve meclis üyeleri beş yılda bir seçilir, meclis iki yüz kırk milletvekilinden oluşur.⁷⁵

HARİTA 2: BOSNA HERSEK BAYRAĞI

Kaynak: Ülke Bayrakları, *Bosna Hersek*, <http://www.ulkebayrak.com/default.asp>, Erişim Tarihi: 27.04.2015, Ülkelerin Bayrakları, *Bosna Hersek*, <http://www.bayraklar.info/bosna-hersek>, Erişim Tarihi: 27.04.2015

Antlaşma ile Bosna ve Hersek devletleri, Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olarak iki entiti (devletçik) ayrılmış ve Bosna Hersek adı ile tek bir devlet olarak varlığını sürdürmesine karar verilmiştir. Anlaşmada yer alan ve ortak kurumların başında bulunan Cumhurbaşkanlığı Konseyi her üç etnik unsur olan Hırvat, Boşnak ve Sırlardan bir temsilcisinin bulunduğu bir yapıdır.⁷⁶

⁷³ İrfan Neziroğlu, *Dayton Barış Antlaşması*, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Araştırma Servisi, Ankara 1996

⁷⁴ Bosna Hersek Fahri Başkonsolosluğu, http://www.izmirkonzulatbih.org/?page_id=4, Erişim Tarihi: 28.05.2015

⁷⁵ Konya Ticaret Odası Etüt-Araştırma Servisi, *Ülke Raporları Bosna Hersek*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2008, s.4, <http://www.kto.org.tr/ulke-raporlari-778s.htm>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

⁷⁶ İrfan Neziroğlu, *a.g.e.*

Cumhurbaşkanlığı Konseyi dört yıllık bir süre için göreve gelir ve konseyin başkanlığı görevini üstlenen kişi sekiz ayda bir seçilerek değişir.⁷⁷

Ülkenin yönetimi ve şeklini oluşturan Dayton anlaşması, birbiriyle savaşmış Hırvat, Sırp ve Boşnaklardan oluşan bu üç etnik unsuru barış içinde tutmayı amaçlamış, sivil alandaki düzenlemeler için bir Temsilcilik Ofisi kurulmuş ve bu ofise başkan olarak İngiltere Liberal Demokrat Partisi eski liderlerinden olan Paddy Ashdown görevlendirilmiştir. Yardımcıları olarak da ABD'den Ralph Johnson ve Almanya'dan Matthias Sonn getirilmiştir. Temsilcilik Ofisi'nde Türkiye Cumhuriyetinden Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan kişilerden görevlendirmeler yapılmıştır. Elli altı ülke temsilcilerinin bulunduğu bu ofis her yıl, temsilcileri bulunan üye ülkelerin Dışişleri Bakanları katılımlarının sağlandığı toplantıda alınan kararları ülke içerisinde uygulamaktadır.⁷⁸

1.4.1. SİYASİ PARTİLER

Bosna Hersek'te faaliyet gösteren siyasi partilerin isimleri şunlardır;

Demokratik Eylem Partisi, SDA, Aliya İzzetbegović, Boşnak,⁷⁹
 Bosna Hersek Hırvat Demokratik Birliği, HDZ, Mate Boban, Hırvat,
 Sırp Demokratik Partisi, SDS, Radovan Karadžić, Sırp,
 Bağımsız Sosyal Demokratlar Birliği, SNSD,
 Bosna Hersek Partisi, SBİH, Boşnak,
 Bosna Hersek'in Geleceği İçin Birlik Partisi, SBB BİH, Boşnak,
 Çalışarak İlerleme Halk Partisi, NSRZB,
 Daha İyi bir Gelecek İçin İttifak Partisi, SBB BİH,
 Demokratik Halk İttifakı, DNS,
 Hırvat Demokratik Birliği, HDZ BİH, Hırvat,
 Hırvat Haklar Partisi, HSP BİH,
 Refah için Çalışma Halk Partisi, NSRZB, Hırvat,
 Sırp Bağımsız Sosyal Demokratlar Birliği, SNSD, Sırp,
 Sosyal Demokrat Parti, SDP.⁸⁰

⁷⁷ Bosna Hersek Fahri Başkonsoloslugu, *Bosna Hersek Siyasi ve İdari Yapısı* http://www.izmirkonzulatbih.org/?page_id=4, Erişim Tarihi: 28.05.2015

⁷⁸ Şule Kut, *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2005

⁷⁹ Dış İşleri Bakanlığı, *Bosna Hersek*, <http://www.mfa.gov.tr/bosna-hersek-kunyesi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

⁸⁰ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *Bosna Hersek Ülke Raporu 2013*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2013, s.9, Dış İşleri Bakanlığı, a.g.m., <http://www.mfa.gov.tr/bosna-hersek-kunyesi.tr.mfa>, Erişim Tarihi:28.05.2015

1.5. ÜYE OLDUĞU ULUSLARARASI KURULUŞLAR VE ÖRGÜTLER

Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi / Barış İçin Ortaklık, EAPC / Pfp,⁸¹
 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, OSCE,
 Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, EBRD,
 Avrupa Konseyi, COE,
 Birleşmiş Milletler, UN,
 Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Teşkilatı, UNWTO,
 Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü, UNESCO,
 Birleşmiş Milletler Endüstriyel Gelişme ve Kalkınma Örgütü, UNIDO,
 Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Teşkilatı, UNCTAD,
 Bölgesel İşbirliği Konseyi, RCC,
 Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı, MIGA,
 Dünya Gümrük Teşkilatı, WCO,
 Dünya Meteoroloji Teşkilatı, WMO,
 Dünya Sağlık Teşkilatı, WHO,
 Dünya Posta Birliği, UPU,
 Dünya Telif Haklar Teşkilatı, WIPO,
 Gelişmekte olan Ülkeler, G-77,
 Gıda ve Tarım Teşkilatı, FAO,
 Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi, SECI,
 Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci, SEECF,
 İslam Kalkınma Bankası, IDB,
 Merkezi Avrupa Girişimi, CEI,
 Kimyasal Silahların Yasaklanması Teşkilatı, OPCW,
 Parlamentolar Arası Birlik, IPU,
 Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, IAEA,
 Uluslararası Çalışma Teşkilatı, ILO,
 Uluslararası Denizcilik Teşkilatı, IMO,
 Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, IBRD,
 Uluslararası Finansman Kurumu, IFC,
 Uluslararası Göç Teşkilatı, IOM,
 Uluslararası Haberleşme Birliği, ITU,
 Uluslararası Kalkınma Birliği, IDA,
 Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Cemiyetleri Federasyonu, IFRC,
 Uluslararası Mobil Uydu Teşkilatı, IMSO,
 Uluslararası Olimpiyat Komitesi, IOC,
 Uluslararası Para Fonu, IMF,
 Uluslararası Polis Teşkilatı, INTERPOL,
 Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı, ICAO,
 Uluslararası Standartlar Teşkilatı, ISO,
 Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu, IFAD,
 Uluslararası Uzlaşma Bankası, BIS.

⁸¹ Dış İşleri Bakanlığı, *Bosna Hersek*, <http://www.mfa.gov.tr/bosna-hersek-kunyesi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

Gözlemci Üyesi Olduğu Kuruluşlar ise: Bağlantısızlar Hareketi, NAM, Dünya Ticaret Teşkilatı, WTO, İslam İşbirliği Teşkilatı, OIC'dır.⁸²

1.6. ALİYA İZZETBEGOVIÇ

1.6.1. HAYATI

Aliya İzzetbegoviç, Yugoslavya'nın dağılma süreci içerisinde olduğu dönemde Boşnak halkına önderlik yapan, fikirleriyle ve yaptıklarıyla halkı tarafından da *Bilge Kral* olarak anılan bir liderdir.⁸³

1925 yılında Bosna Hersek'e bağlı Bosanski Samac şehrinde doğmuştur.⁸⁴ On altı yaşındayken arkadaşlarıyla birlikte dini konuları konuşmak amacıyla Miladi Müslüman Örgütü (Genç Müslüman) adını verdikleri bir düşünce kulübünün kurulmasına ön ayak olmuştur. Etkin ve üretken bir düşünce yapısına sahip olması, bu kulübü düşünce kulübü olmaktan çıkararak çok daha aktif hale getirmiştir.⁸⁵

Genç Müslümanlar Örgütü'nün faaliyet amacı cesur, inançlı ve eğitimli iyi yetişmiş Müslümanları topluma kazandırmaktı. Kulüp üyeleri, eğitim çalışmalarının yanında hayır faaliyetlerine de öncülük ediyor, halkla iç içe dayanışma halinde çalışmalarını sürdürüyordu. Ancak Yugoslavya komünist yönetimi örgütün faaliyetlerini kısıtlıyor, sürekli olarak baskı altında tutarak, takip ediyordu.⁸⁶

Josip Tito'nun Yugoslavya Devlet Başkanı olması sonrası ardından, Miladi Müslüman Hareketi tamamen yasaklanmış, 1946 yılında⁸⁷ Aliya ve 14 arkadaşı tutuklanmıştır. Kökten Dincilik yaptığı iddiasıyla suçlanarak üç yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.⁸⁸

İzzetbegoviç hapiste olduğu dönemde Miladi Müslüman'ın başına geçen ve faaliyetleri koordine ederek üstlenen Halid Kaytaz da idam edilmiştir.⁸⁹ Aliya üç yıllık mahkûmiyet sonrası 1949'da hapisten çıkmasının ardından yeniden Miladi Müslüman Örgütü içerisinde çalışmalarına başlamış, Yugoslavya Devletinin getirdiği

⁸² Dışişleri Bakanlığı, *Bosna Hersek*, <http://www.mfa.gov.tr/bosna-hersek-kunyesi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 21.04.2015

⁸³ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, *Tarihteki Ünlü Komutanlar ve Liderler*, Cnr Studio iconhouse, Venedik Yayınları, İstanbul 2013, s.120

⁸⁴ Aliya İzzetbegoviç, *İslam Deklarasyonu*, Fide Yayınevi, İstanbul 2010, s.5

⁸⁵ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, *a.g.e.*, s.120

⁸⁶ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, *a.g.e.*, s.120

⁸⁷ Aliya İzzetbegoviç, *a.g.e.*, s.5

⁸⁸ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, *a.g.e.*, s.120

⁸⁹ Mustafa Yahya Coşkun, *Makaleler, Bilge Kral, 2007*, <https://ayfi.wordpress.com/category/izzetbegovic/>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

yasaklara, baskılara ve tüm aksi yöndeki icraatlarına rağmen hedeflediği bilinçli bir toplum oluşturmak ideali için aralıksız çalışmalarına devam ettirmiştir.⁹⁰

Aliya için İslam dini her şeyin üstünde ve çok önemliydi. Bu yüzden “*Boşnakları Boşnak yapan; Sırlardan ve Hırvatlardan ayıran dinimiz olan İslam’dır. İslam dini olmazsa biz de olamayız*” diye söylüyordu.⁹¹

Aliya 1954’te Saraybosna Hukuk Fakültesi’ne kaydını yaptırmıştır, mezuniyet sonrasında bir yandan avukatlık mesleğini yürütmüş, öte yandan da bilinçli toplum oluşturmaya çalışmış, halkın sorunlarını gündeme getirmeye devam etmiş, bu çerçevede yazılar kaleme almıştır.⁹²

İzzetbegoviç’ in çalışmaları, yazıları, fikirleri, İslami hassasiyeti, Yugoslavya komünist yönetimini daima rahatsız etmiş, İzzetbegoviç’in faaliyetlerinin takibi daima devam etmiştir. Bunun bir neticesi olarak 23 Mart 1983 günü yeniden gözaltına alınmış, 4 ay hücrede tutulduktan sonra devlet güvenlik mahkemesine çıkartılarak hakkında dava açılmıştır. Duruşmada kendini savunan Aliya sözlerini “*İslamiyet iyi, güzel, doğru ve asil olmanın ifadesidir*” diyerek bitirmiştir.⁹³

Yugoslavya içerisinde bölücülük faaliyeti yapmak, İslam Devleti kurmak için çalışmakla suçlanmıştır. Mahkeme bu suçlamalar sonucunda kararını açıklamış ve 14 yıl hapis cezasına çarptırmıştır. Yargıtay, verilen bu cezayı bozmuş ve aldığı cezayı üç yıl indirilerek hapis cezasının 11 yıl olmasına karar vermiştir. Aliya hapis süresinin 5. Yılında 1988’de çıkarılan bir aflu serbest bırakılmıştır.⁹⁴

Aliya İzzetbegoviç, yaşamı boyunca, çevresinde meydana gelen olayları, yapılanları ve kendi yaptıklarını her zaman sorgulayan, irdeleyen, aynı zamanda fikirler üreten bir düşünce ve dava adamı olmuştur. Bunları kaleme aldığı eserlerde de dile getirmiştir. Özgürlüğe Kaçışım: Zindandan Notlar isimli eserinde şunları söylemektedir; “*Aşırı kitap okumak bizi daha zeki kılmayacaktır. Kimi insanlar kitapları kolayca yutarcasına okurlar. Onlar bu şekilde okurken, okunanı işleyerek sindirerek anlamak, hazmetmek gibi düşüncelere uymazlar. Bu şekilde okuyan insanlar kimi zaman Marx’tan ya da Hegel’den alıntılar yaparak konuşmalar da zihinlerine bu konuları tam olarak işlemedikleri hemen anlaşılır. Kendilerine mal olmamıştır bu sözler. Okuma faaliyeti ekstra bir çaba gerektirir ki okunanlar hafızada tam olarak kalıcı olsun ve kişiselleşsin.*”⁹⁵

⁹⁰ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, *Tarihteki Ünlü Komutanlar ve Liderler*, Cnr Studio iconhouse, Venedik Yayınları, İstanbul 2013, s.120

⁹¹ Mustafa Yahya Coşkun, *Makaleler, Bilge Kral, 2007*, <https://ayfi.wordpress.com/category/izzetbegovic/>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

⁹² Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, a.g.e., s.121

⁹³ Mustafa Yahya Coşkun, a.g.m., Erişim Tarihi: 28.05.2015, Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, a.g.e., s.121

⁹⁴ Hürriyet Gazetesi Arşivi, *Yakınları İzzetbegoviç’i Anlattı*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27414148.asp>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

⁹⁵ Aliya İzzetbegoviç, *Özgürlüğe Kaçışım. Zindandan Notlar*, Klasik Yayınları, İstanbul 2011, s. 4

Yugoslavya 1990'lı yıllarda yeni bir sürece doğru ilerlemeye başlamış, dağılmaya yüz tutmuştur. Aliya, bu süreç sırasında da Bosna halkının yanında yer almış ve bağımsızlık hareketinde önderlik görevini yapmıştır. Sırplarla ve Hırvatlarla girilen mücadelede Boşnaklarla birlikte ülkenin bağımsızlığı için olanca gücüyle çalışmış ve savaşmıştır. 1995 yılında başlayan Barış görüşmelerinde de yine halkının lideri konumunda, elinden gelen gayreti sarf etmiştir.⁹⁶

Aliya İzzetbegoviç'in hayata bakış açısına yön veren ve şekillendiren inanç sistemi olan İslam Dinidir. İslamiyet hakkındaki görüşleri şu şekildedir; *"Allah'a şükrediyorum ki, bana yaşadığım acılarda, halkımla birlikte olmamı, bu imtihanı birlikte geçirmemizi nasip etti. Tarihi yönlendirenin Allah olduğu inancını taşıyorum, gençlik yıllarımdan bu ana kadar ki tüm faaliyetlerimin esin kaynağı İslam Dinine olan inancım ve İslam düşüncesidir. Bundan sonraki yaşamımda da daima İslam düşüncesi hâkim olacaktır. İslam'ın insanları ayırmak yerine birleştiren tek bir erkek ve kadından yaratıldığını belirten Kur'an-ı Kerim'in öğretilerini hayatıma referans aldım. Hepimiz, tüm insanlık aynı soydanız, birbirimize tanımak için kabilelere, milletlere ayrıldık, kötülük yapmak için değil. Bir yandan İslam dini için çalışıp O'nu anlatırken ve Müslümanlar için hizmet ederken, öte yandan da tüm insanların yararına çalışıp hizmet ettiğimi düşünüyorum."*⁹⁷

Hayatı mücadeleler ve Boşnak halkının özgürlüğü içinde geçen Aliya, 19 Ekim 2003 Pazar günü kronik kalp hastalığının tedavisinin görüldüğü Kosova Hastanesi'nde vefat etti. Cenaze törenine Türkiye'yi temsilen Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olan Abdullah Gül katıldı. 22 Ekim'de yapılan devlet töreninin sonra kılınan cenaze namazının ardından Kovaçi Şehitliği'ne defnedildi.⁹⁸

Savaş yıllarında Aliya İzzetbegoviç'in yanında bulunan Habib İdrizoviç *"Aliya İzzetbegoviç'in mücadelesi, kararlı duruşu olmasaydı Bosna Hersek Devleti de kurulamazdı."* demiştir.⁹⁹

Bir başka demecinde ise Habib İdrizoviç şunları söylemiştir; *"İzzetbegoviç çok iyi ve zeki bir siyasetçidir. Hiçbir zaman Boşnak halkının savaşa girmesini ve bir savaş çıkmasını istemiyordu. Savaş zamanında bile iyi düşünmeliyiz, "kendimize yapılmasını istemediğimizi başkasına yapmamalıyız, haksız yere bir insanı öldürmek bütün insanlığı öldürmek gibidir", İslami öğretisini esas almıştır. Yalnızca Bosna'da savaşmakla kalmadı, uluslararası alanda da Devlet olabilmek, bağımsızlığı kazanabilmek için mücadele etmiştir."*¹⁰⁰

⁹⁶ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, a.g.e., s.122

⁹⁷ Aliya İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, Klasik Yayınları, İstanbul 2005, s 65-66

⁹⁸ Aliya İzzetbegoviç, <http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=505>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

⁹⁹ Hürriyet Gazetesi Arşivi, *Yakınları İzzetbegoviç'i Anlattı*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27414148.asp>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

¹⁰⁰ Hürriyet Gazetesi Arşivi, Erişim Tarihi: 28.05.2015

1.6.2. ESERLERİ

Aliya İzzetbegoviç yalnızca bir devlet başkanı değil aynı zamanda düşünen, fikirler üreten, mücadele ve aksiyon insanıydı. Birçok eser ortaya koymuş, fikirlerini kitaplaştırmıştır. Kitapları Türkçeye de çevrilmiş ve Türkiye’de Klasik Yayınları, Fide Yayınevi ve Yarın Yayınlarında basılarak istifadeye sunulmuştur.

Konuşmalar, Klasik Yayınları, İstanbul 2005,
Özgürlüğe Kaçışım: Zindandan Notlar, Klasik Yayınları, İstanbul 2011,
Tarihe Tanıklığım, Klasik Yayınları, İstanbul 2003,¹⁰¹

İslam Deklarasyonu, Fide Yayınevi, İstanbul 2010,
İslami Yeniden Doğuşun Sorunları, Fide Yayınevi, İstanbul 2010,
Köle Olmayacağız, Fide Yayınevi, İstanbul 2007,¹⁰²

Doğu ve Batı Arasında İslam, Yarın Yayınları, İstanbul.¹⁰³

¹⁰¹ Klasik Yayınları, <http://www.klasikyayinlari.com/>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

¹⁰² Fide Yayınevi, *Aliya İzzetbegoviç*, <http://www.fideyayinevi.com/fikir.htm>, Erişim Tarihi:28.05.2015

¹⁰³ Yarın Yayınları, *Aliya İzzetbegoviç*, http://www.yarinyayinlari.com/prdquery.php?at_id=71073, Erişim Tarihi: 28.05.2015

İKİNCİ BÖLÜM

BOSNA SAVAŞI

2.1. BOŞNAKLARIN SAVAŞA GİRME SÜRECİ

Yugoslavya Federasyonu bir yandan Hristiyan olan Ortodoks ve Katolikler ile İslam dinine inanan Müslümanlardan oluşan dini yapıya sahipken öte yandan Arnavut, Boşnak, Sırp, Hırvat, Sloven ve Makedonyalılar gibi birçok etnik gruba mensup insanların bir arada yaşadığı bir devlettir. Bu çok çeşitli yapısına rağmen, Josep Tito'nun otoritesi altında birliğini koruyor ve çatışmadan bir arada yaşıyorlardı.¹⁰⁴

Sovyet Birliği'nin 1991 yılında dağılıp parçalanması, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşme kararı almaları, Avrupa Devletleri'nin Balkanlardaki faaliyetleri ve Tito'nun dengeli politikasının,¹⁰⁵ ölümü sonrası sona ermesi gibi etkenlerden dolayı, Yugoslavya'da ki birlik ve bütünlük zayıflamış milliyetçi, etnik unsurlar bağımsızlık arayışlarına gitmişler, bu yolda mücadele etmeye başlamışlardır.

Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya'nın ardından 1992 Şubat ve Mart aylarında Bosnalı Hırvatlar ile Boşnakların bağımsızlık için yaptıkları referandum sonucunda, katılanların % 99,4'nün evet dediği oylama ile Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız bir devlet olma isteği halkın onayından geçmiş oldu.¹⁰⁶

Savaş yıllarına kadar Bosnalılar, Sırlar ve Hırvatlarla içi içe yaşıyor, evleniyor, alışveriş ve iş ortaklığı yapıyor, aynı yemeği paylaşıyor, aynı okula gidiyor velhasıl komşularımızdan bize zarar gelmez düşüncesiyle yaşamlarını sürdürüyorlardı.

Bosna Savaşı'nın başlamasına ve Sırların saldırgan tutumuna, 1992'de bağımsızlığın ilanı gösterilebilir ancak Yugoslavya'dan ilk olarak ayrılan Slovenya ve Hırvatistan'a karşı da Yugoslavya Kara Kuvvetlerine bağlı birlikler askeri operasyon düzenlemişlerdir. Fakat bu operasyonlara direnç gösteren Sloven ve Hırvat birliklerini karşılarında buldular. Bununla birlikte AT'nin de girişimleriyle bu

¹⁰⁴ Alaaddin İrklı, Ergin Ersoy Harp Akademileri, *Bosna Hersek Gerçeği*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 1995, s.15

¹⁰⁵ Harp Akademileri, Harp Akademileri, *Balkan Politikasının Değerlendirilmesi*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 2000, s.15

¹⁰⁶ Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası Bosna Hersek*, Birikim Yayınları, İstanbul 1994, s.85

iki cumhuriyet kendi bağımsızlıkları bir nevi garanti altına aldılar ve buralardaki çatışmalar böylece son bulmuş oldu.¹⁰⁷

Almanya'nın Hırvatistan ve Slovenya'yı desteklediğini belirtmesi, Yugoslavya'daki dağılmanın olabildiğinden çok daha fazla hızlı ilerlemesinde ülkedeki iç savaşın ve bu savaşın diğer cumhuriyetlere de sıçramasında büyük etken olmuştur.¹⁰⁸

Sırp oylarının çok büyük bir kısmını 1990 yılında yapılan seçimlerle alan Sırp Demokrat Partisi, Bosna'nın doğusunda yoğun olarak yaşayan Sırp gruplarla, Sırbistan yönetimiyle ve Yugoslav ordusuyla ortaklaşa çalışmalara başlamış, Bosna Hersek içerisinde özerklik ilan eden Sırp grupların silahlanmasında destek olmuştur. Bosna'nın güneybatısındaki Hırvat kökenli insanlar da bağımsız Hırvat Devleti'yle yakınlaşmaya başlamış, bu yönetimle ikili ilişkilerine hız vermiştir.¹⁰⁹

SDS içindeki etkin olan grupların da kışkırtmalarıyla Bosna içinde yaşayan Sırp 1991 yılı Eylül'ünde kendi özerk bölgelerinde olay çıkarmış, karışıklığa sebep olmuşlardır. Amaçları, Sırp ın kontrolü altına girmiş olan Federal ordunun kendilerini korumalarına zemin hazırlamak ve müdahale etmelerini istemektir. Sırp siyasetçiler de bu bölgede çıkan olayları abartarak Sırp vatandaşların kışkırtılmasında büyük rol oynamışlardır.¹¹⁰

Tüm bu karışık durum içerisinde Yugoslavya'dan ilk kopan, bağımsızlığını, 25 Haziran 1991 ilan eden¹¹¹ Slovenya ve Hırvatistan olmuştur. Hırvatistan bağımsızlığını "Hırvatistan Cumhuriyeti'nin Bağımsızlık ve Özgürlük Beyannamesi" ile duyurmuştur.¹¹²

8 Eylül 1991'de ise Makedonya bağımsızlığını ilan etmiştir.¹¹³ Bosna Hersek ise yapılan ve bağımsızlık yönünde % 99'un üzerinde evet sonucu elde edilen referandumun ardından 5 Nisan 1992'de bağımsızlığını tüm dünyaya duyurmuştur.¹¹⁴ 6 ve 7 Nisan'da ABD ve Avrupa Topluluğu Bosna Hersek'i tanımış, 22 Mayıs 1992'de ise bağımsız bir devlet olarak BM'ye kabul edilerek üye ülke olmuştur.¹¹⁵

Sırp ın gelince onlar da Radovan Karadzic'in önderliğinde Sırp Cumhuriyetini kurduklarını duyurdular. Bu olayın sonrasında Ratko Miladic komutasındaki Bosna Sırp Federal Ordusu Bosna topraklarını işgal etmeye başladı.

¹⁰⁷ *Barişa Çağrı, Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu*, Sabah Kitapçılık, İstanbul 1998, s.57-68

¹⁰⁸ Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeninin Av sahası Bosna Hersek*, Birikim Yayınları, İstanbul 1994, a.g.e. s. 227

¹⁰⁹ *Barişa Çağrı, a.g.e., s.69*

¹¹⁰ Ülke Dergisi, *Yugoslavya: Bir Felaketin Kökenleri*, Branka Magas, s.77

¹¹¹ Ezeli Azarkan, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:8 Sayı:2 Yıl:2011, s. 61

¹¹² Ezeli Azarkan, a.g.m., s.74

¹¹³ Şule Kut, *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi İstanbul 2005. s. 9

¹¹⁴ Tanıl Bora, a.g.e., s. 85

¹¹⁵ *Bosna Hersek*, http://tr.wikipedia.org/wiki/Bosna-Hersek_tarihi, Erişim Tarihi: 28.05.2015

Savaş hazırlığına çok önceleri planlayarak başlayan Sırlar, elindeki askeri olanaklar vasıtasıyla da hızla Bosna topraklarının üçte ikisini işgal ettiler.¹¹⁶

Bosna Hersek'in, Boşnak, Hırvat ve Sırlardan oluşan yapısından dolayı, Tito döneminde Yugoslavya içindeki dengeyi sağlama adına cumhuriyet statüsü verildiği şeklinde gören Sırlar Büyük Sırbistan, Hırvatlar da Büyük Hırvatistan oluşturma projesiyle, Bosna topraklarında savaşın büyümesine ve daha uzun sürmesine sebep olmuşlardır.¹¹⁷

Büyük Sırbistan hayallerinin bozulacağını, bağımsızlığın kendilerini Sırbistan'dan ayıracağını düşünen Bosna içerisindeki Sırlar, Sırbistan'ın da yardımıyla Bosna'da bir Sırp Cumhuriyeti kurma noktasına gitmişler, yeni kurdukları devletin sınırları içinde yaşayan Müslüman Boşnaklar ile Katolik Hırvatlardan kendi cumhuriyetleri içinde kalan bölgeyi terk etmelerini istemişlerdir.¹¹⁸ Topraklarını genişletmek için de Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç, Genel Kurmay Başkanı Momçilo Perisiç'in mühimmat ve silah yardımıyla Bosna Hersek'te etnik arındırmaya, katliamlar yapmaya başlamışlardır.¹¹⁹

Bosna Sırp Cumhuriyeti ve SDS Başkanı olan Radovan Karadžić ve General Ratko Mladic'in liderliğindeki Sırlar, Bosna Hersek'teki Boşnak ve Hırvat olduğunu bildikleri insanları, kadın, çocuk, genç, ihtiyar olup olmadığına bakmadan yok etme güdüsüyle, öldürmeye başlamış ve düşündükleri Sırplaştırma ve Büyük Sırbistan Devleti'ni kurma planını uygulamaya koymuşlardır.¹²⁰ Sırların çok büyük avantajı vardı. Eski Yugoslavya ordusunun askerlerini, donanımını, mühimmatını, teçhizatlarını almışlardı ve Belgrad'taki yönetiminin başındaki kişi olan Slobodan Miloseviç, hakkında söylenenlere kulak asmadan yapılan tüm eleştirilerine rağmen, savaş süresince Bosnalı Sırlara açıkça destek olmuştur.¹²¹

Bosna Savaşı'yla ilgili Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası' adlı eserinde Prof. Dr. Tanıl Bora şöyle söylemektedir: "*Bosna Hersek'te başlayan savaş, Soğuk Savaş sonrasında dünyanın başında yer alan çok büyük bir sorun. Bosna'da yapılanlar, katliamlar, şiddet olayları, televizyonda canlı olarak gösteriliyor, tüm dünya seyrediyor ve bu korkunç olaylar sıradanlaşıyor.*"¹²²

¹¹⁶ Rabia Yener, *Bosna Hersek Savaşı*, America Kotku Women Association, <http://www.akwa.us/tr/kesif/yedi-duevelden-muesluemanlar/328-bosna-hersek-savas-katliamlar-tecavuevler-ve-izleri.html>, Erişim Tarihi: 20.05.2015

¹¹⁷ İlhan Uzgel, <http://www.mulkiyedergi.org>, Erişim Tarihi: 03.05.2015

¹¹⁸ İlhan Uzgel, a.g.m., Erişim Tarihi: 03.05.2015

¹¹⁹ Rabia Yener, a.g.m., Erişim Tarihi: 20.05.2015, *Sırp Vahşeti- Boşnak Soykırımı*, <http://kizilelma0671.blogcu.com/sirp-vahseti-bosnak-soykirimi/3837636>, Erişim Tarihi: 20.05.2015

¹²⁰ Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası Bosna Hersek*, Birikim Yayınları, İstanbul 1994, s. 243

¹²¹ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, *Tarihe Yön Veren Savaşlar ve Antlaşmalar*, Cnr Studio, iconhouse, Venedik Yayınları, İstanbul 2013 s.129

¹²² Tanıl Bora, a.g.e., s.243.

Hırvatistan'daki çatışmaların sürdüğü sırada BM Koruma Gücü adı ile oluşturulan UNPROFOR,¹²³ Bosna savaşının ilk yıllarında buraya üs kurmuştu fakat yaptığı vazife sadece insani yardımları organize etmektir, aktif müdahalede bulunmak gibi bir görevi yoktu. BM 16 Nisan 1993 tarihli toplantısında aldığı kararla Sarajevo (Saraybosna), Gorazde, Bihac, Tuzla, Zepa ve Srebrenica da dâhil olmak üzere 6 şehri güvenli bölge olarak ilan etti.¹²⁴ BM'nin ilan ettiği güvenli bölgelere Bijeljina ve Zvornik gibi şehirlerden gelenlerinde eklenmesiyle sığınan Boşnak sayısı altmış binin üzerine çıkmıştır.¹²⁵

Bosna'daki çatışmaların, savaşın Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilan ettiği 6 Nisan 1992'de başladığını ve 14 Eylül 1995 tarihine kadar sürdüğünü söylersek yanlış bir ifade kullanmış olmayız. Bu süre içinde yaklaşık üç yüz yirmi bin kişi hayatını kaybetmiş ve iki milyona yaklaşan Boşnak vatandaşı ise topraklarından göç etmek durumunda kalmıştır. Savunmasız Müslüman Boşnaklar tüm dünyanın gözleri önünde etnik arındırmaya, katliama, soykırıma uğramışlardır.

HARİTA 3: BİRLEŞMİŞ MİLLETLERİN İLAN ETTİĞİ GÜVENLİ BÖLGELER HARİTASI

Kaynak: Time Dergisi, *Bosna Hersek*, 17 Ağustos 1992, 24 Temmuz 1995

¹²³ TBMM Genel Kurul Tutanağı, 10 Haziran 2013 Salı, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=9745&P5=B&page1=53&page2=53, Erişim Tarihi: 28.05.2015

¹²⁴ Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, *Bosna Hersek İşgali ve Srebrenica Soykırımı*, www.uhim.org/images/tarihte/1335361136.pdf, Erişim Tarihi: 28.05.2015 s.6

¹²⁵ Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, *a.g.m.*, s.6

2.2. YUGOSLAVYA'YA KARŞI AMBARGO UYGULANMASI

Sırların 27 Mayıs 1992'de Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'da Vase miskin sokağına düzenledikleri saldırı sonrasında, sivillerin bulunduğu alanda yirmi kişi hayatını kaybetmiş ve yüz altmış kişi de yaralanmıştır.¹²⁶

İngiltere Başbakanı John Major, ABD Başkanı George Walker Bush, Türkiye'den Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin ve birçok ülke liderleri bu olayı kınayan açıklamalarda bulundular. 30 Mayıs'ta, BM Güvenlik Konseyi, Sırların eklemek için toplanmış, sıra bekleyen sivil insanlara saldırısı nedeniyle Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne petrol satışının yasaklanmasını, hava bağlantısının kesilmesini de kapsayan ekonomik ambargo uygulanmasını kabul etti.¹²⁷

Sırların sivilleri hiç çekinmeden hedef alan tutum ve davranışlarından dolayı, BM' de ekonomik yaptırımların kararı alınmadan önce Türkiye Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin BBC TV Kanal 2'ye "*Uluslararası kuruluşlar barış gününün gelmesini beklediklerini söylüyorlar. Peki, barışın sağlanmasını kim sağlayacak? Aylarca binlerce insanın göz göre göre öldürülmesini mi bekleyeceğiz?*"¹²⁸ ifadelerini kullanarak konuşmuştur.

Bosna Hersek bağımsızlığını ilan ettiği 5 Nisan 1992 tarihinden sonra, Sırp kuvvetlerinin saldırılarına, şehirlerinin bombalanmasına, yakılıp, yıkılmasına maruz kalmıştır. Yüzbinlerce insan da doğup, büyüdüğü, vatanlarını, yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda bırakılmıştır. Vatanlarını terk etmeyen insanlar ise açlıkla, işkenceyle, katliamlar ile yüz yüze kalarak, gıda ve ilaçtan yoksun olarak yaşam mücadelesi vermeye direnmeye çalışmışlardır.¹²⁹

Boşnaklar, Nasır Oriç'in kurduğu yerel direniş örgütü ile özellikle Srebrenica'yı Sırp saldırılarına karşı, ellerindeki sınırlı olan imkânlarla, çok az silah ve mermi ile savunmaya çalışıyorlardı.¹³⁰ 1994 yılı şubat ayı içerisinde Bosnalı Müslümanlar ve Bosnalı Hırvatlar aralarında ateşkes yaptılar ve birbirleriyle savaşmaktan vazgeçtiler.

Boşnakların ve Hırvatların askeri temsilcilerinin katılımıyla Hırvatistan başkenti Zagreb'de UNPROFOR'un öncülüğünde bir ateşkes anlaşması imzalandı.

¹²⁶ Milliyet Gazetesi Arşivi, *Bosna Hersek*, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/EmTDVIOhO6UXnb3RS39wg_x3D_x3D_, Erişim Tarihi: 28.05.2015

¹²⁷ Milliyet Gazetesi Arşivi, *a.g.m.*, Erişim Tarihi: 28.05.2015

¹²⁸ Milliyet Gazetesi Arşivi, *a.g.m.*, Erişim Tarihi: 28.05.2015

¹²⁹ Rabia Yener, *Bosna Hersek Savaşı*, America Kotku Women Association, <http://www.akwa.us/tr/kesif/yedi-duevel-den-muesluemanlar/328-bosna-hersek-savas-katliamlar-tecavuzler-ve-izleri.html>, Erişim Tarihi: 20.05.2015

¹³⁰ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, *Tarihe Yön Veren Savaşlar ve Antlaşmalar*, Cnr Studio, iconhouse, Venedik Yayınları, İstanbul 2013 s.129

Ateşkes anlaşmasının uygulanmaya başlamasının ardından, barış anlaşması da ABD'nin başkenti Washington'da Boşnak ve Hırvat gruplarla beraber, Hırvatistan dışişleri bakanının da bulunduğu ortamda yapılan müzakerelerin ardından 18 Mart 1994'te imzalandı. İmzalanan anlaşma ile bir federasyon kurulmasına ve kurulacak federasyonun merkezi hükümetinin ekonomi, savunma ve dışişlerinde geniş yetkilere sahip olmasına karar verildi.¹³¹

Hırvat-Boşnak barışının uygulamaya geçirilmesi ve sürdürülebilir olması için Türkiye de devreye girmiş 1994 yılının 26 Martında Ankara'da Boşnak ve Hırvat üst düzey temsilcilerin katılacakları bir toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Türkiye, Bosna'daki çatışma halinde olan tarafları elinden geldiği kadar barıştırma yolunda çaba sarf edecek ve bunun için çalışacaktır, şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.¹³²

BM Genel Sekreteri Butros Gali, Bosna Hersek'te barışa ulaşmayı kolaylaştıracağı gerekçesiyle Boşnak ve Hırvat taraflarının imzaladıkları anlaşmayı memnunlukla karşılamış, gerçekleştirilebilir ve sürdürülebilir bir girişim olarak tanımlamıştır. ABD ve Almanya bu anlaşmanın uygulama süreci içinde aktif olarak bulunmuşlar, özellikle Hırvat yönetimine baskı yaparak Hırvat lider Tudjman ile Boşnak lider İzzetbegoviç'i Federasyon oluşturma yönünde ikna ederek, kurulmasını sağladılar. Ancak Federasyon Antlaşması Hırvatistan'a, Bosna içerisindeki Hırvatları koruma olanağını tanımış, Federasyonun işleyişine doğrudan doğruya karışma ve müdahale etme hakkı vermiştir.¹³³

Boşnaklar ve Hırvatlar anlaşmışlardı fakat Sırp'ların anlaşmaya yanaşma gibi bir niyetleri yoktu. Sırp'lar, Saraybosna'daki kuşatmayı 1995 yılının Mayıs ayına doğru daha da arttırarak, şiddetlendirdiler. Bunun üzerine NATO Sırp'lara Saraybosna'nın güvenli bölge olarak ilan edildiğini saldırılarını sonlandırmadığı takdirde hava saldırısı düzenleyeceğini söyledi ve havadan Sırp mevzilerini bombaladı. Sırp'lar ise buna mukabil BM'nin ilan ettiği diğer güvenli bölgelere saldırı düzenledi, ayrıca üç yüz Birleşmiş Milletler askerini de rehin aldı.¹³⁴

Sırp komutan General Ratko Mladic emrindeki askerler, 1995 yılı Temmuzunda, Srebrenica'ya saldırdılar. Öncelikle Hollandalı askerlerden oluşan BM güçlerini etkisiz hale getirdiler ve şehri hedef aldılar. Yaklaşık 25 bin Boşnak, Sırp tehdidi üzerine şehirden ayrılarak Potocari'ye doğru yola çıktılar. Potocari'ye gelen mültecilerin 5 binin kampa girdikten sonra, barış gücü askerleri kampın artık kapasitesini doldurduğunu söyleyerek, geriye kalan 20 bin civarındaki Boşnak'ı, göz göre göre Sırp'ların eline teslim etmiş oldular.¹³⁵

¹³¹ Milliyet Gazetesi Arşivi, Bosna Hersek, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/XUHOVw_x2F_Xt7htLxWRQZvT_x2B_g_x3D_x3D_x3D_ Erişim Tarihi: 28.05.2015

¹³² Milliyet Gazetesi Arşivi, a.g.m., Erişim Tarihi:28.05.2015

¹³³ Ülke Dergisi, *Yugoslavya: Bir Felaketin Kökenleri*, Branka Magas, s.77

¹³⁴ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, *Tarihe Yön Veren Savaşlar ve Antlaşmalar*, Cnr Studio, iconhouse, Venedik Yayınları, İstanbul 2013 s.129

¹³⁵ Muzaffer Kutlay, *Analist Dergisi, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurum*, Şubat 2012

Sırp lar, kampa alınmayarak dışarıda kalan Boşnakları kampın çevresinde tahliyeye başladıklarında Hollandalı askeri birlikler hiçbir müdahalede bulunmamış, Bosnalı Müslümanları, katledeceklerini bildikleri halde Sırp milislere teslim etmişlerdir. Bu barış gücü askerlerine! Göstermiş oldukları “üstün hizmet sebebiyle” madalya töreni düzenlenmiş ve ödül dahi verilmiştir.¹³⁶

Kampın dışında kalanların içindeki kadın ve çocuklar ayrılmış, genç erkekler ise araçlara bindirilerek götürülmüş ve öldürülmüşlerdir. İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana yapılan en büyük insan kıyımı olan Bosna Savaşı’nda, sadece bu kamp dışında, 10 binin üzerinde Bosnalı erkek kurşunlanarak hayatını kaybetmiştir.¹³⁷ Kazılar sonucu Srebrenica çevresinde 42 toplu mezar ortaya çıkarılmış ve araştırmacılara göre daha birçok bölgede insanların toplu olarak gömüldüğü yerler olduğu tespit edilmiştir.¹³⁸

Sırp lar işledikleri katliamı gizlemek için bazı cesetleri ilk gömüldükleri yerlerdeki toplu mezardan çıkarıp, başka yerlere tekrar gömmüşlerdir. Sırp ların tüm bu yaptıklarına karşılık zamanında gereken yaptırımlar uygulanmadı. BM ve NATO destekli uygulanan ambargo ise Sırp ların eski müttefikleri olan Rusya’dan aldıkları yardımlardan dolayı başarılı olmamış, pek fazla etkilememiştir.¹³⁹

2.3. SREBRENİCA KATLİAMI

1995 yılı Temmuz ayında Sırp komutan Ratko Mladić’in komuta ettiği Sırp Cumhuriyeti Ordusu'nun Srebrenica’ya yönelik yürüttüğü Krivaya 95 Harekâtı sırasında yaşanan ve sekiz binden fazla Bosnalının öldürülmesi olayına Srebrenica Katliamı ya da Srebrenica Soykırımı denilmektedir.¹⁴⁰

Sırp Ordusu ile birlikte Akrepler ismi verilen Sırp özel güvenlik kuvvetlerinin de katıldığı Srebrenica Katliamı, II. Dünya Savaşı’ndan bu yana gerçekleşmiş en büyük toplu ölümün gerçekleştiği ve aynı zamanda Avrupa’da resmi olarak ispatlanmış, kayıtlara belgeleriyle geçmiş, ilk soykırım olması açısından da çok farklı ve özel bir yere sahiptir.¹⁴¹

¹³⁶ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, *Tarihe Yön Veren Savaşlar ve Antlaşmalar*, Cnr Studio, iconhouse, Venedik Yayınları, İstanbul 2013 s.130

¹³⁷ *Bosna Hersek Tarihi*, <http://www.bosnahersek.ba/bosna-hersek/tarih/>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

¹³⁸ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, a.g.e., s.130

¹³⁹ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, a.g.e., s.130 - 131

¹⁴⁰ Bosna Hersek, Srebrenitsa, <http://www.bosnahersek.ba/srebrenitsa/>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

¹⁴¹ Kutlay Muzaffer, *Analist Dergisi* Şubat 2012

2.3.1. SREBRENİCA KATLIAMI SÜRECİ

Avrupa Birliği tarafından Bosna'nın doğu tarafı yasak bölge, bu bölgede bulunan Srebrenica şehri de BM tarafından güvenli bölgeler olarak ilan edilen yerler arasındaydı.¹⁴² Bu bölge aynı zamanda Hersek'in maddi kaynaklarını karşılayan maden ocaklarının da bulunduğu bir yerdi. Bu durum Sırlar için bu bölgenin ayrı bir önemi olmasında etken unsurlardan biriydi.¹⁴³

Bosna savaşı öncesi Srebrenica'daki nüfusun % 75,2'si Boşnak Müslümanlardan, kalan % 22,7'lik kısım ise Sırlardan oluşuyordu. Burada Bosna savaşının ilk yıllarında Sırlara karşı çok kuvvetli bir direniş vardı ancak 1995 Temmuzunda olaylar çok farklı ve Müslümanların aleyhine dönmeye başladı. 11 Temmuz 1995'de Sırp Ordu komutanı General Ratko Mladiç Srebrenica'ya girmeden önce intikam alma vaktinin geldiğini, Srebrenica'nın Sırlara armağan olduğu beyanında açıklamalar yapmıştır.¹⁴⁴

Sırların yapmış oldukları saldırılara ellerindeki sınırlı imkânlarla direnmeye çalışan Srebrenica'daki Tanjarz bölgesinde 10 bin Boşnak'ı esir alan silahlı gruplar General Ratko Mladiç'in emriyle esirleri öldürmeye başladı.¹⁴⁵

Sırların Srebrenica'ya olan saldırılarını arttırdıkları sırada Müslümanlar toplanan silahlarını geri almak isteklerini ilettikleri BM Barış Gücü sorumlu komutanı Thom Karremans, bu isteği geri çevirmiş, BM yalnızca iki F16'yı kent üstünde uçurmakla yetinmiştir.¹⁴⁶

Hollandalı Barış Gücü askerleri, Bosna'daki BM Barış Gücü'nde görevli Fransız komutandan aldıkları talimatlar uyarınca BM tarafından Güvenli Bölge olarak ilan edilen ve Boşnakların silahları alındığı için savunmadan yoksun kalacaklarını bildiği halde Srebrenica'dan ayrıldılar. Böylelikle Bosna Savaşı sırasında kentin emniyetini sağlamakla görevli olan komutan Karremans kendisine sığınan mültecileri ve kenti adeta Sırlara teslim etmiş oldu.¹⁴⁷

BM tarafından silahlarından ve Barış Gücü askerlerinden mahrum olan Srebrenica'ya 11 Temmuz 1995 günü Ratko Mladiç askerleriyle çok rahat bir şekilde girdi ve karşılarına çıkan Müslüman Boşnakları buldukları her yerde öldürüp toplu

¹⁴² Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, *Bosna Hersek İşgali ve Srebrenica Soykırımı*, www.uhim.org/images/tarihte/1335361136.pdf, Erişim Tarihi: 28.05.2015 s.6

¹⁴³ Srebrenica Katliamı, http://tr.wikipedia.org/wiki/Srebrenitsa_Katliam%C4%B1, Erişim Tarihi: 28.05.2015

¹⁴⁴ Osman Karatay, Bilgehan Gökdağ, *Balkanlar El Kitabı C.1:Tarih*, Çorum Yayıncılık, Cilt I: 2006, s.472

¹⁴⁵ Rabia Yener, *Bosna Hersek Savaşı*, America Kotku Women Association, <http://www.akwa.us/tr/kesif/yedi-duevelden-muesluemanlar/328-bosna-hersek-savas-katliamlar-tecavuzler-ve-izleri.html>, Erişim Tarihi: 20.05.2015

¹⁴⁶ Yunus Emre ALTUNTAŞ, *Srebrenica'da Ölüm Çiçekleri*, Yeni Dünya Dergisi, Asya Basın Yayın, İstanbul.

¹⁴⁷ Mehmet Koçak, *İnsanlık Tarihinde Kara Bir Leke*, Srebrenica Soykırımı, Batu Yayıncılık, 2010

katliam yaptılar ve 5 gün süren katliamda 8 binin üzerinde kişiyi öldürüp cesetleri parçalandıktan sonra, krematoryumda yakıp gömdüler.¹⁴⁸

Srebrenica'daki, Sırpların oluşturduğu toplu mezarları ilk defa bularak, dünya basınıyla paylaşan ve Pulitzer isimli ödülü alan ABD'li gazeteci David Rohde şu açıklamalarda bulunmuştur; “Uluslararası toplum Boşnak halkını silahsızlandırmış, bunu da bilinçli olarak yapmış ve sonra da onları Sırp düşmanlarına teslim etmiştir. Srebrenica'da olanlar tüm dünyanın gözleri önünde gerçekleşmiştir. Uluslararası toplumun tutumu Sırpları yüreklendirmiş, onlara destek olmuş ve rahat bir şekilde insanları öldürmelerini sağlamıştır. Srebrenica'nın düşmesi olmaması gereken bir durumdur. Binlerce insanın öldürülmesi, iskeletlerinin etrafa saçılması gerekmezdi. Onbinlerce Bosnalı Müslüman çocukların, Sırp tarafından katledilen, dedelerinin, babalarının ve kardeşlerinin acılarıyla, onların yaşadıklarını bilerek büyümeleri gerekmezdi.”¹⁴⁹

Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı 26 Şubat 2007 tarihinde Srebrenica'da beş gün süren katliamı “soykırım” olarak kabul etmiş ancak Sırbistan'ın devlet adına sorumlu olamayacağı yönünde karar almıştır.¹⁵⁰

Katliamdan sorumlu olan Slobodan Miloseviç, 2001 yılında mahkemeye teslim oldu yargılama devam ederken 2006 da hücrelerinde öldü. Radovan Karadzic¹⁵¹ 2008 yılında Belgrad'da bir klinikte çalışırken üzerinde sahte bir kimlikle yakalandı. Bosnalı Sırp komutan Ratko Mladiç¹⁵² de Milorad Komadiç sahte kimliği ile kaçak olarak yaşadığı Sırbistan'ın Sermiyan köyünde 2011 yılında yakalanmış ve Uluslararası Ağır Ceza Mahkemesi'nde bir hafta süren yargılamanın ardından haklarında tutuklama kararı verilmiştir. Mladiç'in cezası müebbet hapis olarak belirlenmiştir.¹⁵³

¹⁴⁸ Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, *Bosna Hersek İşgali ve Srebrenica Soykırımı*, www.uhim.org/images/tarihte/1335361136.pdf, Erişim Tarihi: 28.05.2015 s.9

¹⁴⁹ David Rohde, *Son Oyun, Srebrenica'nın Düşüşü ve İhanet*, s. 351-353

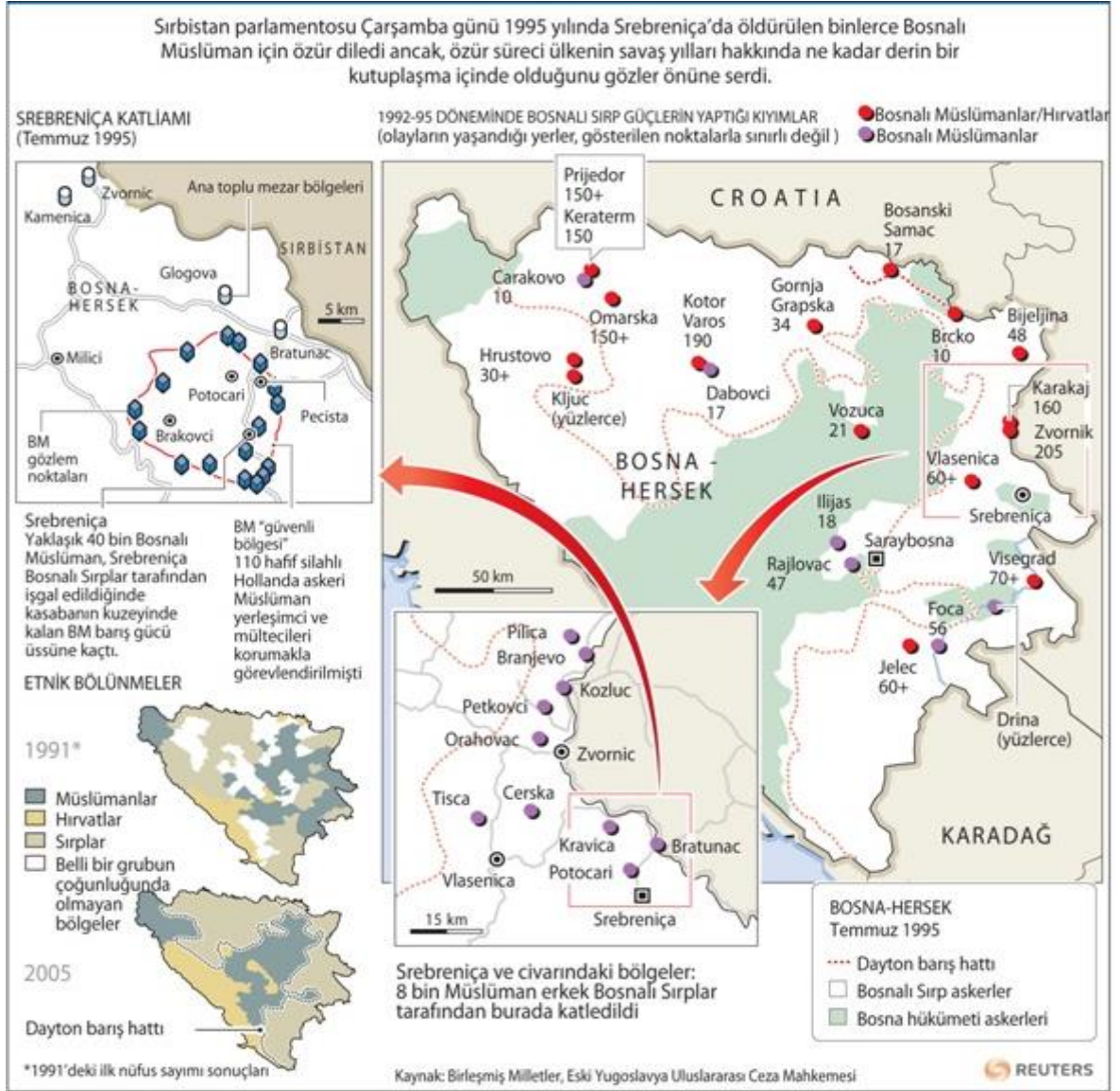
¹⁵⁰ Muzaffer Vatansever, *Zamanın Unutturduğu Dram: Srebrenica*, Analiz No:10, Temmuz 2011, s. 12

¹⁵¹ Erhan Türbedar, *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Sayı:7:8, Ankara 2009, s. 20

¹⁵² Mladiç: *Ben aradığınız kişiyim*, <http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25217288/>, Erişim Tarihi: 28.05.2015

¹⁵³ Muzaffer Vatansever, *a.g.m.*, s. 12

HARİTA 4: SAVAŞ SIRASINDA BOSNA TOPRAKLARI

Kaynak: 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <http://www.21yyte.org/tr/>, Erişim Tarihi.28.05.2015

2.4. SAVAŞ SUÇLARI MAHKEMESİ

Bosna topraklarındaki savaşta işledikleri suçlardan dolayı yargılanmak üzere Lahey'e gönderilen sanıklar, 25 Mayıs 1993 tarihli ve 827 numaralı Güvenlik Konseyi kararıyla 17 Kasım 1993'te kurulan Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTFY)'nde Bosna Hersek topraklarında yaptıkları soykırım ile insanlığa karşı işlenen suçlar kapsamında¹⁵⁴ yargıldılar.

¹⁵⁴ Günal Kurşun, 101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi, İnsan Hakları Gündemi Derneği Yayınları, Ankara 2011, s. 23

Lahey'deki Savaş Suçları Mahkemesi'nde; Sırp Partisi Lideri Radovan Karadzic, Genel Kurmay Başkanı Ljubisa Beara, Genel Kurmay Başkanı Yardımcısı Radivoje Miletic, Ordu Komutanı Radko Mladic, Sırp Komutan Vujadin Popovic, Komutan Yardımcısı Milan Gvero, Tugay Komutanı Vinko Pandureviç, Güvenlik Şefi Drago Nikolic, Özel Polis Müdürü Ljubomir Borovcanin haklarında, Bosna Savaşı sırasında Srebrenica'da sekiz binden fazla sivilin öldürülmesinden sorumlu oldukları sebep ve gerekçeleriyle dava açılmıştır.¹⁵⁵

Zamanın ABD Başkanı Bill Clinton soykırım yapan bu kişiler tutuklanmadan, yargılanmadan ve hapsedilmeden Yugoslavya'nın hiçbir bölgesinde sağlıklı işleyen bir demokrasinin mümkün olup da kurulamayacağı yönünde açıklamalarda bulunmuştur.¹⁵⁶

2.5. SAVAŞIN VE SOYKIRIMIN SORUMLULARI

SDS'nin ilk kadın üyesi olan ve iki yıl cumhurbaşkanlığı yapan Bilyana Plavsiç, 2001 yılında yargılama sonucu suçlu bulunarak 11 yıl cezaya çarptırıldı, 2009 yılında yaşının ilerlediği ve sağlı durumunun da kötü olduğu gerekçesiyle serbest bırakıldı. Momcilo Krajsnik, 2006 yılında ICTFY tarafından 27 yıl hapse mahkûm edildi, 2009'da cezası 20 yıla indirildi.¹⁵⁷

Bosna Sırp Ordusu'nun kurucularından olan Radko Mladiç, 1992 yılında ordu başkomutanı oldu.¹⁵⁸ 2011 yılında Milorad Komadiç sahte kimliği ile kaçak olarak yaşadığı Sırbistan'ın Sermiyen köyünde yakalanarak, tutuklandı. Yargılama sonrası müebbet hapis cezasına çarptırıldı.¹⁵⁹

Sırp Cumhuriyeti Genelkurmay Başkan Yardımcısı, istihbarat ve güvenlik şefi olan Zdravko Tolimir, Boşnakların ve savaşın yakınlarının bir araya getirilip kimyasal silahlarla yok edilmesi teklifinde bulunduğu için Sırp arasında Kimyasal Tolimir olarak anılmakta olup, 2007'den bu yana tutuklu bulunmaktadır.¹⁶⁰

Ratko Mladic'in kumandanlarından Radislav Krstic 1998 yılında yakalandı. Katliamı organize etmekten, yapılan olayları ve işlenenleri görmezden geldiği için

¹⁵⁵ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, *Tarihe Yön Veren Savaşlar ve Antlaşmalar*, Cnr Studio, iconhouse, Venedik Yayınları, İstanbul 2013 s.131

¹⁵⁶ Mehmet Koçak, *İnsanlık Tarihinde Kara Bir Leke, Srebrenica Soykırımı*, Batu Yayıncılık, 2010

¹⁵⁷ Mehmet Koçak, *a.g.e.*

¹⁵⁸ Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, Makaleler, Raporlar: *Tarihte İhlaller, Srebrenica Katliamı*, s.3 http://www.uhim.org/raporlar_uhim.php, Erişim Tarihi: 28.05.2015 s.4

¹⁵⁹ Muzaffer Vatansver, *Zamanın Unutturduğu Dram: Srebrenica*, Analiz No:10, Temmuz 2011, s. 12

¹⁶⁰ Mehmet Koçak, *a.g.e.*, Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, *a.g.m.*, Erişim Tarihi: 28.05.2015 s.4

suçlu bulundu. 2001’de verilen 46 yıllık cezasını çekmek üzere hapse atıldı. Temyiz sonrası verilen ceza 35 yıla indirildi.¹⁶¹

Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç, 2001 yılında Belgrad’da tutuklandı. Boşnakları ve Hırvatları katletmekten, soykırım yapmaktan dolayı suçlandı. 2004 yılında davası görülmeye başlandı, 2006’da dava sürerken ve henüz sonuçlanmadan hapishanede öldü.¹⁶²

Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı olan Radovan Karadzic¹⁶³ 1995 yılında Bosna Savaşı sebebiyle suçlu bulundu. On üç yıl kendini gizleyerek yaşamını sürdürdü, 2008 Temmuz’unda Belgrad’da tutuklandı.¹⁶⁴

¹⁶¹ El Cezire Türk, Sırp savaş suçlusuna müebbet hapis, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/sirp-savas-suclusuna-muebbet-hapis>, Erişim Tarihi: 29.05.2015

¹⁶² Rabia Yener, Bosna Hersek Savaşı, America Kotku Women Association, <http://www.akwa.us/tr/kesif/yedi-duevelden-muesluemanlar/328-bosna-hersek-savas-katliamlar-tecavuzler-ve-izleri.html>, Erişim Tarihi: 20.05.2015

¹⁶³ Fuat Aslan, *Bosna’da Soykırım değil iyilik yaptım*, <http://www.milliyet.com.tr/-bosna-da-soykirim-degil-iyilik-yaptim-/dunya/dunyadetay/17.10.2012/1612876/default.htm>, Erişim Tarihi: 29.05.2015

¹⁶⁴ Erhan Türbedar, *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Sayı:7-8, Ankara 2009, s. 20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAYTON ANTLAŞMASI (14 Aralık 1995)

Bosna'daki savaş, 1995 yılının 21 Kasımında ABD'nin Ohio eyaletine bağlı Dayton şehrinde Wright Patterson Askeri Üssü'nde ABD'li Richard Halbrook'un arabulucu olarak vazife üstlenip yazıya aktarılan ve Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç, Hırvatistan Devlet Başkanı Franjo Tudjman ile Bosna Hersek Devlet Başkanı Aliya İzzetbegoviç tarafından imzalanan anlaşma ile sona ermiş oldu.¹⁶⁵

Antlaşma 14 Aralık 1995'te Paris'te Cumhurbaşkanlığı Sarayı Elysee'de resmen imzalandı. İmza töreninde Türkiye'yi temsilen Dışişleri Bakanı Deniz Baykal katıldı.¹⁶⁶

Savaş boyunca yüzbinlerce insan hayatını kaybederken, milyonlarcası da vatanlarını terk etmek durumunda kaldı. Bu antlaşma, Aliya İzzetbegoviç'in ifadesiyle *“Tam olarak adalete uygun olmasa da yapılabilecek ve imzalayabileceğimiz en iyi antlaşmaydı.”*¹⁶⁷

Yüz elli sayfa ve yüz iki haritadan oluşan antlaşmayı Boşnak, Hırvat ve Sırbistan devlet başkanlarının ardından ABD başkanı Bill Clinton, Almanya Başbakanı Kohl, İngiltere Başbakanı John Major, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, AB adına İspanya Başbakanı Felipe Gonzalez ve Rusya Başbakanı Viktor Çernomirdin de şahit olarak antlaşmayı imzalamışlardır.¹⁶⁸

3.1. ANTLAŞMANIN ÖNEMLİ MADDELERİ

- 1- “Bosna ve Hersek, biri Bosna Hersek Federasyonu, diğeri Bosna Sırp Cumhuriyeti adı altında iki entitiye ayrılmıştır, ancak Bosna Hersek adı ile tek bir devlet olarak varlığını sürdürmesine karar verilmiştir.”*¹⁶⁹

¹⁶⁵ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, *Tarihe Yön Veren Savaşlar ve Antlaşmalar*, Cnr Studio, iconhouse, Venedik Yayınları, İstanbul 2013 s.130-131, İrfan Neziroğlu, *Dayton Barış Antlaşması*, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Araştırma Servisi, Ankara 1996, s.1-5

¹⁶⁶ Mine G. Saulnier, *Bosna'da Barışa Onay*, Milliyet Gazetesi Arşivi, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/Ikykph4F_x2B_5XXfM0dwLVkgw_x3D_x3D_ Erişim Tarihi: 29.05.2015

¹⁶⁷ Aliya İzzetbegoviç, *Konuşmalar*, Klasik Yayınları, 2005

¹⁶⁸ Mine G. Saulnier, a.g.m.

¹⁶⁹ İrfan Neziroğlu, *Dayton Barış Antlaşması*, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Araştırma Servisi, Ankara 1996, s.1-5, Bosna Hersek Fahri Başkonsolosluğu, *Bosna Hersek Siyasi ve İdari Yapısı*, http://www.izmirkonzulatbih.org/?page_id=4, Erişim Tarihi: 29.05.2015

- 2- “ Bosna Hersek’te yaşayanlar bu iki entitide yolculuk yapmak, seyahat etmek serbestisine sahip olacaktır.
- 3- BM Güvenlik Konseyi eski Yugoslavya’daki tüm cumhuriyetlerde uygulanan silah ambargosunun kaldırılması kararını almıştır.
- 4- Devlet, ulaştırma ve haberleşme, dış politika ve dış ticaret, hava trafiği ile uluslararası kuralların uygulanmasına ortam hazırlayacak ve kolaylaştıracak bir anayasa hazırlamalıdır.”¹⁷⁰
- 5- “Anlaşma gereği hazırlanacak anayasada aşağıdaki kurumların oluşturulması öngörülmüştür.
 - a) Halk Meclisi ile Temsilciler Meclisi’nden oluşan parlamento
 - b) 2 üyesi Bosna Hersek Federasyonu’ndan ve 1 üyesi de Sırp Cumhuriyeti’nden olmak üzere oluşturulacak Cumhurbaşkanlığı Konseyi.
 - c) Bakanlar Kurulu oluşturulmalıdır.
 - d) Anayasa Mahkemesi kurulmalıdır.
 - e) Para politikalarını yürütecek bir Merkez Bankası kurulacaktır.¹⁷¹
- 6- Sırpların elinde bulunan Grbavica, Hıca, Hacici, Vogosca, Ilıca Banliyöleri ile Havaalanı oluşturulacak merkezi hükümetin kontrolüne verilecektir.¹⁷²
- 7- Gorazde, Bosna Hersek başkenti Saraybosna’ya bağlanacaktır.
- 8- Bosna - Hırvat Federasyonu’na denizle bağlantısını sağlamak için 18 km’lik bir kıyı şeridi verilecektir.
- 9- Sırpların Doğu Slovenya’da işgal ettiği topraklar Hırvatlara geri verilecektir.¹⁷³

Anayasanın 4’üncü maddesinin 3’üncü fıkrasında, Mecliste bir kararın alınabilmesi için, Bosna Sırp Cumhuriyeti ile Müslüman ve Hırvatlardan oluşan Boşnak-Hırvat Federasyonu’ndan gelen milletvekillerinin onay vermesi şartı konulmuştur. Ancak bu durum kararların sağlıklı olarak alınmasını önlediği gibi,

¹⁷⁰ İrfan Neziroğlu, *Dayton Barış Antlaşması*, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Araştırma Servisi, Ankara 1996, s.1-5, Bosna Hersek Fahri Başkonsolosluğu, *Bosna Hersek Siyasi ve İdari Yapısı*, http://www.izmirkonzulatbih.org/?page_id=4, Erişim Tarihi: 29.05.2015

¹⁷¹ İrfan Neziroğlu, a.g.e. s.1-5, Bosna Hersek Fahri Başkonsolosluğu, *a.g.m.*, Erişim Tarihi: 29.05.2015

¹⁷² Harp Akademileri, *Balkanların Dünü Bugünü Yarını*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 1997, s. 33

¹⁷³ Harp Akademileri, *a.g.e. s.33*

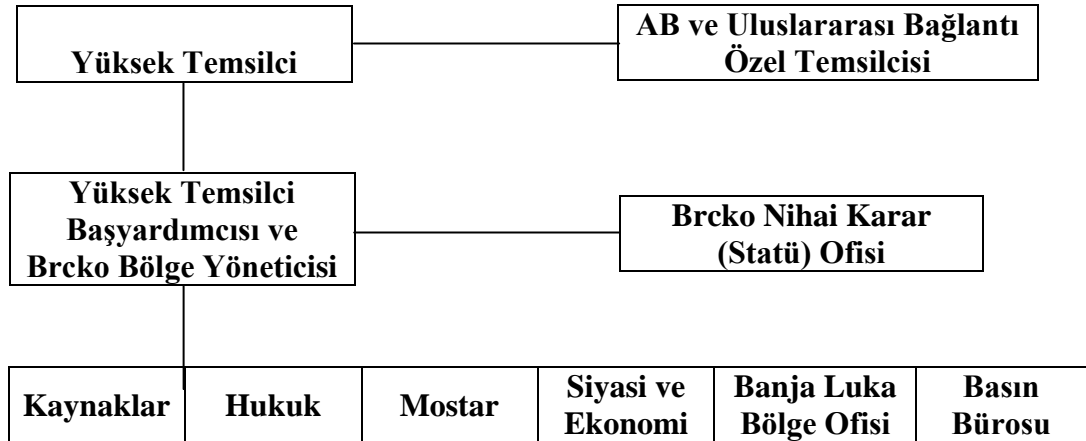
statü eşitsizliğine neden olduğundan, sınır bütünlüğünü ve egemenliğini tam olarak sağlayamamasına sebep olmaktadır.¹⁷⁴

Dayton antlaşması ve yeni anayasa neticesinde Bosna Hersek'te Boşnak, Hırvat ve Sırp'lardan oluşan üç entiti, üç ayrı ordu ve polis teşkilatı ile bunlardan etkilenen bir Hükümet görev yapmaktadır. Tüm bu çok başlılığı arttıran bir de Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) vardır.¹⁷⁵

3.2. YÜKSEK TEMSİLCİLİK OFİSİ

Dayton Anlaşması Ek 10'un 1. Maddesi BM'ye bağlı anlaşmanın barışın sivil uygulamalarının işlerlik kazanması için Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) kurulmasına karar verilmiştir.

Tablo 1: Yüksek Temsilcilik Ofisi Teşkilat Yapısı

Kaynak: Yüksek Temsilcilik Ofisi, <http://www.ohr.int/ohr-info/gen-info/doc/org-chart.gif>, Erişim Tarihi: 29.05.2015, Mustafa Türkeş, Şadan İnan Rüma, Sait Akşit, *Kriz Sarmalında Bosna Hersek: Devlet Krizi*, Boğaziçi Üniversitesi, 2012. s.14

20 Kasım 2009 tarihinde Yüksek Temsilcilik görevindeki Avusturyalı Valentin Inzko “BH’in 2010 yılının Temmuz ayından itibaren AB üye ülkelerine serbest vize uygulaması ile rahatça seyahat edebileceklerini” Avrupa Parlamentosu üyesi, Güneydoğu Avrupa Komisyonu Başkanı Yelko Kacin ise “BH halkının 1 Ocak 2011 tarihinden itibaren AB içerisinde vizesiz olarak istedikleri gibi özgürce

¹⁷⁴ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 2008, s. 303.

¹⁷⁵ Şule Kut, *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay., s.183

seyahat edebilecekleri” ifadelerini içeren beyanatlarda bulunmuşlardır. Tüm bunlara karşılık Bosna Hersek’e böyle tarihe bağlı vize kaldırma durumlarından bahsedilirken Sırbistan halkına ise vizesiz dolaşım 2009 yılının 15 Haziran’ında tanınmıştır.¹⁷⁶

Temsilcilik Ofisi’nin; Anlaşma’nın uygulanmasını denetlemek, ülkede faaliyet gösteren sivil örgütleri denetlemek ve koordinasyonunu sağlamak ile aralarında çıkabilecek sorunları çözmek, anlaşmanın uygulanması ve Bosna Hersek’in durumu hakkında BM, AB, Rusya Federasyonu ile ABD’ye bilgi paylaşımı gibi görevleri bulunmaktadır.¹⁷⁷

Yüksek Temsilciler genellikle Avrupalı diplomat yâda siyasetçiler seçilmiştir. AB genişleme süreci sonrası Slovakya Dışişleri Bakanı Miroslav Lajcak gibi Doğu Avrupa Blokundan da siyasetçiler görev almıştır. 2002 Şubat ayından itibaren yüksek temsilci, AB özel temsilcisi görevini de yerine getirmeye başlamıştır.¹⁷⁸

AB Komisyonu genişlemeden sorumlu Üyesi Stefan Füle, 2013 yılı Ocak ayında Avrupa Parlamentosu’nda Hristiyan Demokratların tertiplediği Batı Balkanlar konferansında; *”Bosna Hersek'in kendisinin yapması gereken AB'nin isteklerini yerine getirdiği takdirde yıl içerisinde AB'ye üyelik başvurusunda bulunabileceğini ve itibarlı bir üyelik başvurusunun da bu şekilde gerçekleşebilir”* olduğunu söylemiştir.¹⁷⁹

Barış Uygulama Konseyi 1995 yılının 8 Aralık’ında Londra’daki toplantısında hem Yüksek Temsilciliğin yaptığı faaliyetleri ve etkinliklerini değerlendirmiş hem de BH’de demokrasinin gelişmesi, hukuk kurallarının uygulanması, mülteci durumunda olan BH vatandaşlarının ülkelerine dönüşü, insan haklarının bu coğrafyada yaşayan insanlar için de geçerli olduğu uygulanması gerektiği, ekonominin gelişmesi için tüm dünya ülkeleriyle serbest ticaret yapabilmeleri konuları üzerinde durulmuştur.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Şule Kut, *Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993*, Türk Dış Politikasının Analizi, Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları,2001

¹⁷⁷ Mehmet Uğur Ekinci, *Bosna Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı – Seta 2014, s. 28, Caner Sancaktar, *Dayton Barış Antlaşmasınının 10. Yılında Bosna Hersek*, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/347/dayton_baris_anlasmasinin_10_yilinda_bosna-hersek, Erişim Tarihi: 13.06.2015

¹⁷⁸ Pınar Yürür, *Balkanlarda Uluslararası Himaye Bosna Hersek*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi. 2008, s. 169-171.

¹⁷⁹ Sabah Gazetesi Arşivi, *AB'den Bosna Hersek'e Yeşil Işık*, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2013/1/29/abden-bosna-herseke-yesil-istik> Erişim Tarihi: 29.05.2015

¹⁸⁰ İhsan Gürkan, *Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye*, Balkanlar, OBİV Vakfı Yayınları, İstanbul,1997

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1991 YILI SONRASI TÜRKİYE - BOSNA HERSEK İLİŞKİLERİ

4.1. BALKANLAR VE BOSNA HERSEK

Balkanlar diye isimlendirilen bölge, Osmanlı ve Türk tarihi açısından çok özel ve farklı bir konuma sahiptir. Bu özel konumu birçok sebepten dolayıdır. Güvenlik ve Savunma ile ortak tarih ve ortak kültürel bağların bulunması Balkanların Türkiye açısından önemini her zaman canlı tutmuştur. 90'lı yıllarda Türkiye'nin Balkanlara dönük siyasi bakışında, bölgedeki Türk azınlıkların durumu, korunması, etnik çatışmalar ve Yunanistan'la olan ilişkilerimiz belirleyici unsurlar olmuştur.¹⁸¹

Balkanlar, Avrupa kıtasında yer alan bir bölgedir ve Avrupa'nın doğu ucunda bulunması sebebiyle, Asya ile Avrupa kıtası arasında bir nevi köprü vazifesi görerek birbirine bağlamakta olup Türkiye'nin güvenliği ve AB ülkeleri ile olan fiziki bağı kurması nedeniyle önemini korumaktadır.¹⁸²

Balkanlarda istikrar ve barışın olmasını isteyen Türkiye, ulusal güvenliği, ekonomik menfaatleri ve Avrupa'nın batısına ulaşımı açısından Balkan coğrafyasını önemsemiş ve dış politikasında önemli attığı ve öncelik verdiği konular arasına koymuştur ve bir Balkan politikası geliştirme gereği duymuştur.¹⁸³

Bosna Hersek'le birlikte ve tüm Balkanlarda SSCB' nin kontrolünün kalktığı ve soğuk savaşın bittiği 1989 - 1991 yılları arasında yaşananlar Türkiye'yi bir zamanlar hâkim olduğu Balkan coğrafyasına daha da bir dikkat etmesi gereğini göstermiştir.¹⁸⁴

Türkiye, Balkanlar'daki 1990 yılı sonrası olayları, Yugoslavya'nın dağılması rejim değişiklikleri gibi durumları göz önünde bulundurmuş ve bu bölgeye dönük aktif bir siyaset geliştirmeye, izlemeye konuyu sürekli gündeminde tutmaya, bu bölgedeki Türklerin, Müslümanların haklarına yönelik ihlalleri uluslararası alanlarda dillendirmeye ve haklarını savunmaya çalışmıştır.¹⁸⁵

¹⁸¹ İlhan Uzgel, *Türkiye ve Balkanlar: İstikrarın Sağlanmasında Türkiye'nin Rolü* Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2002, s 88-95

¹⁸² Servet Cömert, *Jeopolitik ve Türkiye'nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam*, Jeopolitik Dergisi, İstanbul Kış 2002, s.26-28.

¹⁸³ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası 1980-2001, 2. Cilt*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s171

¹⁸⁴ Cengiz Çandar, *Türkiye - Bosna Hersek ve Tarihle Barışmak*, Yeni Türkiye, Yıl: 1 Sayı: 3, Mart - Nisan 1995 s. 283

¹⁸⁵ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.* s.33

Türkiye Soğuk Savaş sonrasında Balkanlarda, barış ortamının sağlanmasını ve bu barışın kalıcı olup istikrar sürecinin devam etmesini, buradaki Türk varlığının korunmasının yanında, ekonomik ve siyasi çıkarlarının artarak devam etmesi yönünde tavır almış, bu yönde söylemlerde bulunmuştur.¹⁸⁶

Tarihsel ve coğrafi açıdan bu bölgeye bağlı olması bölgede yaşananların Türk dış politikasını şekillendirmesine sebep olduğu gibi bu bölgeyi nüfus ve çıkar alanı olarak gören Rusya ve Yunanistan gibi ülkelerin de Türkiye'yi bir rakip olarak görmelerine neden olmuştur.¹⁸⁷ Türkiye tüm bu durumları bir bütün olarak değerlendirip ona göre politikalar üretmeye gayret etmiştir.

Türkiye'nin Balkan siyasetinin şekillenmesinde ve gelişmesinde belirleyici ülkelerden biri Bosna Hersek'tir diyebiliriz. Boşnakların içinde bulunduğu ortam, çatışmalar, savaşlar, Müslüman kimliği, yalnız bırakılmış olması, Türkiye'nin Balkan Müslümanları ile Osmanlı'ya dayanan tarihsel bağının olması gibi nedenler dış politikasını şekillendirmesinde etkindir. Türklerle Boşnaklar arasındaki birliktelik ve yaşam, ilişkiler asırlarca sürmüş, birbirleriyle kaynaşmış ve karışmışlardır. Boşnak dilinde 8000'den fazla Türkçe kelimenin olması bu durumun bariz göstergesidir.¹⁸⁸

Bu kadar içli dışlı olduğu Boşnaklarla ilgili elbette bir söylemi ve politik yaklaşımı olması gereken Türkiye, ögle de yapmış Bosna Hersek'teki Sırp ve Hırvatlarla olan anlaşmazlık, karışıklıklarda, savaşa uzanan ve sonrası dönemde hep bu bölgeyle özellikle Boşnaklarla yakından ilgilenmiştir.¹⁸⁹

Bosna Hersek ve Kosova'daki etnik kimliği nedeniyle çeşitli sıkıntılara maruz kalan milletlerin ilk başvurdukları ülkenin Türkiye olması da tarihin üzerimize yüklediği bir mesuliyetin ve sorumluluğun yeniden ortaya çıkmasıdır. Balkanların güvenliği ile Türkiye'nin batı sınırlarının güvenliği birbiriyle örtüşmüştür.¹⁹⁰ Türkiye'de her devlet gibi önce kendi çıkarını gözetir. Balkanlardaki kar coğrafyasındaki barış ve istikrar Türkiye'nin menfaatinedir.¹⁹¹

Bosna Hersek Cumhuriyeti'ni bağımsızlığını ilan ettiği günün akabinde tanıyan Türkiye, bu ülkeye karşı tarihi sorumluluk çerçevesinde davranmış, Sırpların yaptığı katliamları durdurma noktasında geç kalan BM ve NATO'yu en çok harekâta teşvik eden ülke olmuştur. Türkiye bu bölgedeki askeri faaliyetlerini, NATO ve BM ile birlikte ortak operasyonların içerisinde yer alarak gerçekleştirmiştir.¹⁹²

¹⁸⁶ Bilal Karabulut, *Türkiye'nin Balkanlarla İlişkileri: 2008- 2012 Dönemi Türk Dış Politikası*, Platin Kitap, Ankara, 2012.s 1128

¹⁸⁷ Harp Akademileri, *Balkanların Dünü Bugünü Yarını*, Harp Akademileri Yayınları, s.183

¹⁸⁸ Ersin Özdi, *Bosna Hersek Krizinde Uluslararası Kuruluşlar ve NATO*, İzmir 1993, s10

¹⁸⁹ Hüseyin Bağcı, *Güvenlik Politikaları ve Risk Analizi Çerçevesinde Balkanlar (1991 - 1993)*, Ankara 1994, s.104-109

¹⁹⁰ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul 2008, s.124

¹⁹¹ Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.124

¹⁹² Ahmet Davutoğlu, *a.g.e.*, s.292

Türkiye, Bosna Hersek'teki çatışmaların sona bulmasında ve Dayton Antlaşmasının imzalanma sürecinde de hep aktif olarak çabalamış, bu ülkenin yanında bulunarak, barış olmasını istediğini göstermiştir.¹⁹³

Dayton Anlaşması'ndan sonra BM ve NATO destekli barış gücü kurulmuş ve böylece NATO barışın devamlılığını sağlamak gibi bir görev üslenmiştir. Rusya'nın da egemenliği altındaki cumhuriyetlerin kendinden kopması ile eski gücünü kaybedip kendi iç işlerine ağırlık vermesi Balkanlardaki gücünün etkisini azaltmış, bunun doğal sonucu olarak Balkanlarda NATO daha fazla etkin olmuştur.¹⁹⁴ NATO'nun başat gücü ve lideri konumunda ABD olsa da ordu olarak NATO içerisinde Türkiye'de güçlü bir unsur olarak bulunmaktadır.

Türkiye'nin bu askeri gücünün bir yansıması olarak BM Güvenlik Konseyi'nin 31 Mart 1993 tarihli Bosna Hersek hava sahasında uçuş yasağı kararının uygulanmasına işlerlik kazandırma ve yapılacak operasyonlara katılma noktasında üzerine düşeni yaptığı, 18 adet F-16 savaş uçağı göndererek ispatlamıştır. Türk savaş gemileri de Adriyatik Denizi'nde görev almışlardır. Ayrıca 60 bin kişiden oluşan IFOR içerisinde 1000 Türk askeri katılmıştır.¹⁹⁵

IFOR, 1997'de İstikrar Gücü (SFOR) olarak değiştirilip personel sayısı 36 bine düşürülmüş, 2 Aralık 2004'te de görevini Avrupa Birliği Gücü (EUFOR)'e bırakmıştır. EUFOR'un Bosna Hersek'teki personel sayısı 2000'dir¹⁹⁶ ve Türk askeri Bosna Hersek Federasyonu (Boşnak-Hırvat) ordusunun Eğitilmesi bölümünde görev almaktadır. Ayrıca Türkiye'de de Boşnak ve Hırvat subaylara askeri eğitim verilmektedir.¹⁹⁷

Balkanlar'ın bugünkü karmaşık durumunun ve bölünmüşlüğün odak noktası eski Yugoslavya'dır. Balkanlardaki mevcut yapıdan dolayı, ABD'nin bölgesel etkinliğini arttırabilmesi için Sırp, Hırvat ve Boşnak gibi etnik yapılarla ilişkilerini geliştirdiği gibi Türkiye'den de daha fazla destek görmek istiyorsa karşılıklı işbirliğini ve Türkiye'nin lehine olan politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Bunda Türkiye'nin bu coğrafyayla komşu olması ve köklü bağlarının bulunması da göz ardı edilemeyen bir gerçektir. Böylece Türkiye'nin de etkinliği daha fazla olacaktır.¹⁹⁸

Batılı devletler, Balkanlardaki sorunların çoğunu ya görmezden gelmiş yâda görünen sorunlara Bosna Hersek'te olduğu gibi geç müdahale etmiştir. Bu tutumları sebebiyledir ki sorunların çözülmesi güçleşmiştir. Bütün bunlar, Türkiye'nin aktif olarak içinde bulunup katılmadığı mevcut Balkan sorununun, Avrupalı kimi

¹⁹³ Harp Akademileri, *Balkanların Dünü Bugünü Yarını*, Harp Akademileri Yayınları, s.184

¹⁹⁴ Şule Kut, *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005, s.222

¹⁹⁵ Genelkurmay Başkanlığı, *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtına Katılımları*, <http://www.tsk.tr/>, Erişim Tarihi: 29.05.2015

¹⁹⁶ Genelkurmay Başkanlığı, *a.g.m.*

¹⁹⁷ Harp Akademileri, *a.g.e.*, s.184

¹⁹⁸ Harp Akademileri, *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, Harp Akademileri Yayınları, s.266

devletlerin tabiriyle “Güneydoğu Avrupa”¹⁹⁹ daki sorunların çözülemeyeceğinin göstergesidir.

Türkiye'nin 1990 yılı sonrasında, Balkanlar'da kalıcı barışın tesisi, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerde demokratik hayatın gelişmesi, ekonomilerinin güçlenmesi, serbestçe ticaret yapabilmelerinin önünün açılması gibi destekleme faaliyetleri yönünde olmuştur.²⁰⁰

Türkiye'nin tüm bu gayretleri neticesinde 1999 yılında, merkezi Bulgaristan Filibe'de ve komutanı Türk olan, “Güneydoğu Avrupa Çokuluslu Barış Gücü” kurulmuş, 2000 yılında da “Güneydoğu Avrupa'da İyi Komşuluk İlişkileri, İstikrar, Güvenlik ve İşbirliği Şartı” imzalanmıştır.²⁰¹

HARİTA 5: BALKAN DEVLETLERİ HARİTASI

Kaynak: Türkçe Genel Başvuru ve Bilgi Sitesi, *Haritalar*, http://www.turkcebilgi.com/uploads/media/harita/balkanlar_bolgeler_harita.png Erişim Tarihi: 08.05.2015

¹⁹⁹ Halil Şimşek, *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2002, s.221

²⁰⁰ Osman Metin Öztürk, *Türk Dış Politikasında Balkanlar*, Balkan Diplomasisi, ed. Ömer Lütem, Birgül Demirtaş Coşkun, ASAM Yayınları, Ankara 2001, s.22-23

²⁰¹ Osman Metin Öztürk, a.g.e. s 29

4.2. TÜRKİYE’NİN BOSNA HERSEK POLİTİKASI

Balkanlar, Türk dış politikasının her zaman ilgi odağında olan hem sorunlu hem de bu sorunları minimize ettiği sürece de katkıları sebebiyle büyük kazançlar elde edebileceği bir bölgedir. Ekonomik kazanç elde edebileceğimiz, Osmanlı mirasının izlerini taşıyan bu bölge, aynı zamanda Avrupa kıtasının diğer ülkelerinde yaşayan Türk ve Müslüman kimliği ön planda olan milyonlarca insanın yaşadığı ülkelere de geçiş yolu üzerinde olması nedeniyle ayrı bir öneme sahiptir.²⁰²

Balkanlardaki milletlerle ortak tarihimizin bulunması, dini ve kültürel bağlarımızın olması bize bu bölgeyi göz ardı edemeyeceğimizin işaretlerini göstermektedir. Bu ortak paydalarımızın belki de en çok benzer olduğu ve uyum sağladığı ülkelerden biri de Boşnak toplumu dolayısıyla Bosna Hersek Devleti’dir.²⁰³

4.2.1. TÜRKİYE’NİN BOSNA HERSEK İLE TARİHİ BAĞLARI

Türkiye’nin Balkan coğrafyası ile tarihi bağlarının bulunması sorumluluk taşımasını da gerektirmektedir. Ancak bu sorumluluğun unsurlarını kavrayabilmek için Osmanlı’nın 400 yıla yakın bulunduğu Bosna Hersek ve Balkan bölgesinde olan varlığı, yaptıkları ve ilişkilerini de araştırmak ve incelemek gerekmektedir. II. Dünya Savaşında Almanya’nın Avrupa’da yaptıkları ortada olduğu halde, Hırvatistan ve Slovenya’nın bağımsızlığına taraf olup desteklerken, söz söylerken, Osmanlı Devleti’nin egemenlik sürdüğü Balkanlarda mirasçısı olan Türkiye Cumhuriyeti’nin de söz söyleme, taraf olma hakkı vardır.²⁰⁴

Osmanlı Devleti içerisindeyken Boşnaklar, Devletin batı ucunda yer almaları savaş kabiliyetleri nedeniyle, buradaki Macarlarla yapılan savaşlarda etkin olarak bulunmuşlardır.²⁰⁵ Boşnaklar İslam Dinini kabul etmeleri ve devlete bağlılıkları nedeniyle Osmanlı Devleti’nde çeşitli görevlerde bulunmuşlar, Hersekzade Ahmed Paşa gibi sadrazamlık yapanlar dahi olmuştur.²⁰⁶

Bosna Hersek, Osmanlı Türk politikasıyla örtüşen çok fazla ortak noktası olması nedeniyle, Türkiye’nin Avrupa içlerine uzanan bir kolu gibidir. Boşnakların Balkanlarda etkinliği ve ülke içinde istikrar olmadığı zaman Türkiye’nin Doğu Trakya ve hatta Anadolu’da huzurlu olması zordur.²⁰⁷

²⁰² Harp Akademileri, *21 nci Yüzyıla Girerken Dünya Düzeni*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 2000, s.124 - 125

²⁰³ Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika*, Atilla Kitabevi, Ankara, 1993, s.107.

²⁰⁴ Şule Kut, *Türk Dış Politikasının Analizi*, Türk Dış Politikasının Analizi, Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, 2001 s.160.

²⁰⁵ Hatice Oruç, *15.Yüzyılda Bosna Sancağı ve İdari Dağılımı*, Ankara Üniversitesi, 2005, s.251-254

²⁰⁶ Hatice Oruç, *a.g.m.*, s.259

²⁰⁷ Harp Akademileri, *Balkanların Dünü Bugünü Yarını*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 1997, s.183 -184

Türkiye'nin hedeflerine ulaşabilmesi Balkanlar'da etkin olabilmesi için, Bosna Hersek'in geleceğine önem vermeli ki bu ülkeye ayrı bir önem vermekte böylelikle Balkanların bir nevi kilidini açacak ülke olarak görmektedir.²⁰⁸ Kuzeybatıdan güneydoğuya Bihaç - Orta Bosna - Sancak - Kosova - Arnavutluk - Makedonya - Kırca Ali - Batı Trakya ile Türkiye'ye ulaşan yol, ülkemizin Balkanlardaki politikasını ve stratejisi bu hat üzerinde daha da hassas davranarak yürütmesini gerektirmektedir.²⁰⁹

4.2.2. TÜRKİYE'YE BALKANLARDAN GELEBİLECEK DESTEK

Balkanlarda ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşayan Türkler ve Müslümanların varlığı, aynı zamanda Bosna Hersek'in de nüfusunun Müslüman ağırlıklı olması, Balkanlardaki diğer Devletlerle tarihi ve kültürel bağlarımızın olması bakımlarından Türkiye'nin tüm bu artıları değerlendirip koruması halinde bütün bu ülkeleri yanında bulabilme olasılığı çok yüksektir.

Türkiye Balkan ülkesidir ama aynı zamanda Asya ve Avrupa kıtaları arasında bir köprüdür ve Ortadoğu ülkeleri ile bağlantıyı sağlamaktadır. Bu durum ve özellik Balkan ülkelerinin hiçbirinde yoktur. Türkiye bu stratejik konumu sebebiyle dış politikasında çok yönlü davranma kabiliyetine sahiptir ve bu bağlantı yolları üzerinde olduğundan çok avantajlı konumdadır.²¹⁰

Türkiye'nin, Balkanlara yürüttüğü dış politikası dengeli ve aktif olmalı, aynı zamanda da çıkarlarını ön planda tutmalıdır. Balkan coğrafyasında üç bölgenin varlığından söz edebiliriz. Makedonya, Arnavutluk ile Kosova'nın oluşturduğu merkez bölge, Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Bosna Hersek ve Sırbistan'dan oluşan ikinci bölge ve ikinci bölgedeki ülkeleri etkileyip BH'e müdahale edebilecek Hırvatistan ve Macaristan ile Romanya'dan oluşan üçüncü ve son bölge.²¹¹ Türkiye yalnızca kendi bulunduğu bölgeyle değil, diğer bölgelerdeki ülkelerle de ikili ilişkilerini çok hassas ve dikkatli bir şekilde yürüttüğü takdirde hem siyaseten, hem de ticari ve ekonomik olarak büyük kazançlar elde etmesi kaçınılmaz bir gerçektir.

Türkiye'nin son yıllarda ağırlıklı olarak Balkan Ülkelerinden, Batı Trakya'dan, Yabancı Uyruklu Öğrenci kabul etmesi, de bu ülkelerle olan ilişkilerinde ve bunların desteğini almada katkılarını sağlamada örnek teşkil edebilir. Edirne'deki Trakya Üniversitesi Balkanlara ve İstanbul'a yakın olması nedeniyle ağırlıklı olarak bu bölgelerden uluslararası öğrenci kabul etmiş, eğitim ve kültürel

²⁰⁸ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul 2008, s.317

²⁰⁹ Ahmet Davutoğlu, a.g.e., s.317

²¹⁰ Ahmet Davutoğlu, a.g.e. s.292

²¹¹

David

Lightburn,

NATO

Dergisi,

<http://www.nato.int/docu/review/2005/issue2/turkish/debate.html>, Erişim Tarihi: 07.05.2015

bağların kuvvetlenmesine yardımcı olmuştur.²¹² Son yıllarda yabancı uyruklu öğrenci alımlarında Trakya Üniversitesi Bosna Hersek dâhil tüm Balkan ülkelerine öncelik tanınması olumlu bir gelişmedir.

Türkiye'nin NATO üyesi olması AGİT içinde yer alması, bir yandan da İKÖ üyesi olması çok yönlü politikalar geliştirerek etkinliğinin ve tüm bu bölge ülkelerine yanınızdayız mesajını verip desteklediği sürece, sağladığı desteğin daha da fazlasını geri alacağını unutmaması gerekir. Örneğin; Papa'nın Hristiyan dünyası adına görüşleri, beyanları ve etkileri nasıl varsa, Türkiye'de içinde bulunduğu İKÖ'de Boşnakların ve bu coğrafyadaki Müslümanların sorularını dile getirerek, kendi yanında yer almalarını ve desteklerini sağlayabilir.²¹³

Balkanlarda yalnızca Türkler yaşamamaktadır. Yaşayan Türklerin desteği alınmaktadır ancak Boşnaklar, Pomaklar, Çerkezler ve Arnavutlar gibi birçok Müslüman halk da hayatını sürdürmektedir. Bir diğer ortak nokta Osmanlı tarihi ve kültürüdür. Stratejik bir noktada olan Balkanların Türk hâkimiyetinde çıkmış olması burada bağımsız devletlerin kurulması, Türkiye'nin bir nevi savunmasız ve tehdit altına girmesine neden olmuştu ancak Osmanlı idaresindeyken buralarda süren adalet, yardımlar, ortaya konulan eserler hala Osmanlı Türk adının buralarda anılmasına vesile olmaktadır. Yeniden bu bölgelere barış gelmesi, huzur ortamı sağlanması için Bosna Hersek'te gösterdiğimiz gayretleri yayararak hem kendi güvenliğimizi hem de bu coğrafyadan aldığımız desteklerini arttırabiliriz.²¹⁴

4.3. TÜRKİYE'NİN BOSNA SAVAŞI SIRASINDAKİ TUTUMU

1990 yılında Yugoslavya Federasyonu içindeki; Bosna Hersek, Makedonya, Slovenya, Hırvatistan, Sırbistan ile Karadağ'da yapılan seçimleri milliyetçi politikaları ağır basan partiler kazanmıştır. 1990 yılı Eylül ayında Sırbistan'ın bağımsızlık ilan etmek isteyen cumhuriyetlere karşı göstermiş olduğu aşırı tepki, Yugoslavya Federasyonu'ndaki konumunu sağlamlaştırmak gayesiyle Kosova Arnavutlarına karşı baskılarını arttırması, Hırvatistan ile Slovenya yönetimleriyle zıtlaşması, bu iki cumhuriyetin bağımsızlıklarını ilan etmesini çabuklaştırdığı gibi, diğer taraftan da bölgede her zaman var olan Sırp milliyetçiliğinin güç kazanmasının yolunu açmıştır.²¹⁵

²¹² Harp Akademileri, *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 1999, s.266

²¹³ Harp Akademileri, *a.g.e.*, s.278

²¹⁴ Türkiye Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV), *Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye*, İstanbul 2000, s.243.

²¹⁵ Harp Akademileri, *Balkan Politikasının Değerlendirilmesi*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 2000, s.5

Yapılan seçim sonunda Hırvatistan ile Slovenya’da milliyetçilerinin başarılı olarak, diğer gruplara üstün gelmesi sonrası 25 Haziran 1991’de Yugoslavya’dan ayrılıp bağımsızlıklarını ilan ettiler. İki gün sonra, Yugoslavya Kara Kuvvetleri’ne bağlı birlikler, Slovenya’nın, Avusturya, Macaristan ile İtalya sınır topraklarını hâkimiyeti altına alıp, kontrolünde tutabilmesi için harekete geçtiler. Yugoslavya Birliklerinin beklemedikleri bir durum karşısına çıktı, o da direniş. Slovenya kuvvetleri direnç gösteriyordu. Bu durum karşısında ilkin ikilemde kalan Yugoslav ordusu, ateşkes anlaşması imzalama teklifini kabul etti. AT dışişleri bakanlarından oluşan bir heyetin de bulunduğu sırada Troyka Brioni Anlaşması imzalanarak uzlaşmaya varıldı.²¹⁶

1992 yılında, Yugoslavya’da Müslümanların ağırlıklı olarak yaşadığı bölge olan Bosna Hersek’e sıçrayan çatışmalar dikkatlerin bu bölgede yoğunlaşmasına neden oldu. Yugoslavya’daki dağılma süreci etnik unsurları çatışmalara, savaşlara sürüklüyordu.²¹⁷

Türkiye, Boşnaklarla ve Balkan Müslümanları ile tarihi bağlara sahipti ve bu çatışmaların başladığı ilk günden itibaren aktif bir diplomasi yolunu tercih etmiş, bağımsızlık ilanı sonrası 1992 Nisan’ında savaşın başlaması²¹⁸ ile de askeri operasyon dâhil savaşın bir an önce durdurulması için çaba sarf etmiştir.²¹⁹

Bosna Savaşı öncesine kadar Türkiye Yugoslavya ilişkileri, genel olarak sorunsuz bir şekilde sürmüştür ve Yugoslavya’nın dağılması istenmemiştir. Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç 23 Ocak 1992’de Türkiye’yi ziyaretinde; “*Türkiye, Yugoslavya’nın parçalanmasını desteklemekten kaçınan davranışıyla, ne kadar sorumlu bir siyaset yürüttüğünü göstermiştir. Bu tutumunu takdir ediyoruz. Biz, iyi niyet ve sorumluluk sahibi ülkelerin, Yugoslavya sorununu çözecek barış süreci tamamlanmadan cumhuriyetleri tanımaktan kaçınacağını düşünüyoruz.*”²²⁰ açıklamalarında bulunmuştur.

Türkiye, Bosna savaşına kadar genel olarak Batı ile aynı çizgide politik söylemlerde bulunmuş, ancak Bosna Hersek’in Büyük Sırbistan hayalleri uğruna²²¹ feda edileceğinin anlaşılmasından sonra Türk dış politikası ve söylemleri değişmiştir. Bu siyasi değişimde kuşkusuz Türk halkının mazlumun yanında olma isteği, tavrı, savaşa tepkisi olduğu gibi ABD’nin ve AT’nin de Bosna Hersek’in bağımsızlığını

²¹⁶ *Barışa Çağrı, Uluslararası Komisyon’un Balkanlar Hakkındaki Raporu, s.57- 68*

²¹⁷ Hikmet Öksüz, *Türkiye’nin Balkan Politikası*, Obiv Dergisi Balkan Yıllığı, Bigart Yayınları, İstanbul 2007, s.174

²¹⁸ Richard John Crampton, *İkinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Balkanlar*, çev. Emel KURT, Yayınodası Yayınları, İstanbul 2007, s.246-247

²¹⁹ Hikmet Öksüz, a.g.e., s.174

²²⁰ Milliyet Gazetesi Arşivi, *Bosna Hersek*, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?ilkTar=24.01.1992&sonTar=&ekYayin=&drpSayfaNo=&araKelime=yugoslavya&gelismisKelimeAynen=&gelismisKelimeHerhangi=&gelismisKelimeYakin=&gelismisKelimeHaric=&Siralama=RANKDESC&SayfaAdet=20&isAdv=true>, Erişim Tarihi: 30.05.2015

²²¹ İlhan Uzgel, <http://www.mulkiyederigi.org>, Erişim Tarihi: 03.05.2015

tanınması gelmektedir. Bu tanımlar, Türkiye'nin daha net siyasi söylem ve duruşunun önünü açmıştır.²²²

Türkiye, tüm bu durumları gözden geçirmiş aynı zamanda Yugoslavya'nın dağılmasının kaçınılmaz olduğunu görmüş ve bağımsızlıklarını ilan eden tüm devletleri tanımaya başlamıştır.

Bir yandan da Türkiye'nin Bosna'daki sorunlara karşı ilgi gösterip siyasi tavır alması Avrupa'daki ülkelerde, yeni bir Osmanlı'ya doğru bir yöneliş mi var gibi algılanmaya başlamış olsa da Türkiye barışın olmasını çatışma ve savaşın önlenmesini ve bir Balkan Savaşına sürüklenmenin önüne geçilmesini sağlamaya çalışmıştır.²²³

Türkiye, Bosna Savaşı sırasında uygulanan silah ambargosunun yanlış olduğunu bunun Boşnakları etkilediğini Sırlara pek bir etkisi olmadığını ve ambargonun kaldırılmasına çalışmıştır.²²⁴ Sırların saldırgan tutumunun barıştan değil de savaştan yana olmasının sonucunda Türkiye, uluslararası askeri müdahale yapılarak savaşın sonlandırılmasını ve buna destek vereceğinin açıklamalarında bulunmuştur.²²⁵

Türkiye, bir şeyi görüyordu ve anlamıştı o da kıyaslanmasa da Sırların Boşnak Müslümanlara yaptığının bir benzerini Ermeniler Azerbaycan Karabağ Bölgesindeki Müslümanlara uygulamış, nesilleri yok ederek, soykırım yapmışlardır. Tek fark birinin bulunduğu yerin Asya kıtası, diğerinin de kendini çağdaş, modern, medeni diye nitelendiren Avrupa kıtasında olmasıydı. Türkiye her ikisinde de tavrını net bir şekilde koymuş, katliamların durdurulması ve barışın tesisinden yana olmuştur.²²⁶

BM Güvenlik Konseyinin almış olduğu karara uyan Türkiye, Yugoslavya ile yaptığı ticareti bitirmiş, Belgrad'da olan büyükelçisini geri gitmemek üzere 26 Mayıs 1992'de Türkiye'ye çağırmıştır.²²⁷

Ardından, Türkiye 17 Haziran 1992 yılında Balkanlardaki olaylar hakkında görüşülmek üzere İstanbul'da İslâm Ülkeleri Dışişleri Bakanları Olağanüstü Toplantısının düzenlenmesine ön ayak olmuştur.²²⁸ Bu toplantıdaki amaç, Bosna

²²² Hüseyin Bağcı, *Bosna-Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş*, Ankara 1994, s.258

²²³ Tanıl Bora, Türkiye'nin Balkanlardaki Problemleri, Günay Göksu Özdoğan - Kemali Saybaşı, Eren Yayınları, İstanbul 1995, s. 117.

²²⁴ Şule Kut, *Türkiye'nin Bosna Hersek Diplomatik Girişimleri, Turkish Diplomatic Initiatives For Bosnia- Hercegovina*, , ed. Günay Göksu Özdoğan - Kemali Saybaşı, Marmara University Press, İstanbul, s.297

²²⁵ Şule Kut, *a.g.m.*, s.298

²²⁶ Muzaffer Özdağ, *Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine*, Avrasya Stratejik Araştırmalara Merkezi Yayınları, Ankara 2001, s. 358

²²⁷ Şule Kut, İsmail Soysal, *Dağılan Yugoslavya ve Bosna Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990 - 1996*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İsis Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 21

²²⁸ Milliyet Gazetesi Arşivi, *Bosna Hersek*, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?ilkTar=24.01.1992&sonTar=&ekYayin=&drpSayfaNo=>

Hersek'teki savaş durumunu masaya yatırmak, elden gelen imkânları dile getirmek ve gereken tedbirleri almaktır. Toplantıya otuz dokuz İslam Devleti, Dünya İslâm Birliği ile Kızıllaç Teşkilatı da katılmıştır.²²⁹ Toplantı sonucunda, Bosna Hersek'e gıda ve ilacın yanında insani yardım malzemeleri gönderilmesi karara bağlanmıştır.²³⁰

1992 Ağustosunda Bosna Hersek'le ilgili Eylem Planı hazırlanmış, BM Güvenlik Konseyi daimi üyelerinin Ankara'daki büyükelçilerine verilmiştir.²³¹ Bu plan, savaşın son bulup ateşkes yapılmasını, Sırların elindeki silahların BM teslimini, Boşnakların korunmasını, eğer silah bırakma olmazsa Sırlara karşı hava harekâtı yapılmasını içeriyordu.²³²

Yine Ağustos 1992'de Türkiye AGİK'te Bosna Hersek içinde güvenli bölgeler oluşturulması talebinde bulunmuş, Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Londra Konferansı'nda, Bosna Hersek'te olanların sorumlularının cezalandırılması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca bu konferansta, Türkiye ile Bosna Hersek, Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya ile diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi için protokoller imzalanmıştır.²³³

ABD Dışişleri Bakanı BM Temsilcisi Cyrus Vance ve AT Temsilcisi İngiltere Dışişleri Bakanı David Owen, 4 Kasım 1992'de Ankara gelmişler ve Türkiye'nin hazırladıkları planı Bosna Hersek'e kabul ettirmelerini istemişlerdir. Bu planın saldırgan Sırları ödüllendiren bir plan olduğunu söyleyen Türkiye arabulucu olmamıştır ve plana karşı çıkmıştır.²³⁴

Vance - Owen Barış Planı; Bosna Hersek'in on bölgeye ayrılmasını, Boşnaklara, Hırvat ve Sırlara üçer bölge verilmesini Saraybosna'nın da açık bir başkent olmasını öngörüyordu.²³⁵ Bosna Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç planı kabul etmediği için Türkiye'den Bosna Hersek'i ikna etmesi istenmiştir. Türkiye Bosna Hersek tarafından kabul edilip onaylanmayan bir anlaşmayı ve planı kabul etmeyeceğini ifade etmiştir.²³⁶

1 Aralık 1992'de Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde İKÖ Dışişleri Bakanları toplantısında BM'nin Bosna Savaşını durduracak girişimlerde bulunmasını, bu

&araKelime=yugoslavya&gelismisKelimeAynen=&gelismisKelimeHerhangi=&gelismisKelimeYakin=&gelismisKelimeHaric=&Siralama=RANKDESC&SayfaAdet=20&isAdv=true, Erişim Tarihi: 08.05.2015

²²⁹ Hüseyin Bağcı, *Güvenlik Politikaları ve Risk Analizi Çerçevesinde Balkanlar (1991-1993)*, Ankara 1994, s.108

²³⁰ Hüseyin Bağcı, *a.g.e.*, s. 108

²³¹ Şule Kut, İsmail Soysal, *a.g.e.* s. 26

²³² Şule Kut, İsmail Soysal, *a.g.e.* s. 27

²³³ Şule Kut, İsmail Soysal, *a.g.e.* s. 28

²³⁴ Şule Kut, İsmail Soysal, *a.g.e.*, s. 32

²³⁵ Harp Akademileri, *Balkanlar ve Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, İstanbul, 1999, s.141

²³⁶ Şule Kut, İsmail Soysal, *a.g.e.*, s. 36

olmazsa İslam Ülkelerinin askeri müdahale de dâhil kendilerinin girişimlerde bulunacakları kararı çıkmıştır.²³⁷

8 Ocak 1993'te Bosna Hersek Başbakan Yardımcısı Hakiya Turaylıç, Türkiye'den insani yardım malzemelerinin sevk edilmesi konularında fikir alışverişi yapmak üzere Saraybosna'ya giden devlet bakanı Orhan Kilercioğlu ile Saraybosna havaalanındaki görüşmesinin ardından UNPROFOR himayesinde şehre geri dönerken, Sırp tarafından öldürülmüştür.²³⁸

Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın 1993 yılı şubat ayında ABD Başkanı Bill Clinton'la olan görüşmesinde Türkiye'nin kara ve hava kuvveti gönderme konusu da dahil hazırladığı planla ilgili şunları dile getirmiştir.²³⁹ Ağır silâhlar, BM denetimine verilmeli, Sırp'ların kabul etmemeleri halinde hava saldırısı yapılmalıdır. Uçuş yasağı olan yerlerde uyulup uyulmadığına bakılmalı, silah ambargosu kaldırılmalı, bu durumun Boşnakların aleyhine olduğu kabul edilmelidir. Türkiye, kendisine görev düştüğü takdirde kara ve hava kuvvetleri gönderebilecektir. Gerekirse Boşnaklara silâh yardımı yapacak, askeri müdahale olması durumunda da içinde yer alacaktır.²⁴⁰

Yunanistan, Bosna Hersek sorununa Türkiye'nin bu kadar yakın olarak ilgilenmesini eleştirmiş ancak Dışişleri Bakanlığı Türkiye'de iki milyona yakın Boşnak kökenli olduğunu ve Türkiye'nin aynı zamanda bir Balkan ülkesi olduğu için tüm bunları görmezden gelemeyeceğini belirtmiştir.²⁴¹

Ankara'da, 18 Haziran 1993'te Bosna Hersek Büyükelçiliğinin açılması nedeniyle, Bosna Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç Türkiye'yi gelmiştir.²⁴²

ABD Başkanı Bill Clinton'un ülkesindeki seçim kampanyasında Bosna Savaşına askeri müdahale ile sonlandırılabilceği açıklamaları sonrası 1994 yılı Ocak ayında Brüksel NATO Zirvesi toplantısında söylemeye devam ettiği askeri müdahaleyi ve bu müdahaleye Türk askerlerinin de katılabileceği önerisini baskın olarak yeniden söylemiştir.²⁴³

1994 yılı Şubatında Pakistan Başbakanı Benazir Butto ile Başbakan Tansu Çiller, iki Müslüman kadın başbakan olarak Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna ve Hırvatistan'ın başkenti Zagreb'i ziyaret etmişler, Boşnakların yalnız olmadığını hem bu ülkeye hem de tüm dünyaya göstermeye çalışmışlardır. Tansu Çiller; "*Türkiye'nin*

²³⁷ Şule Kut, İsmail Soysal, Dağılan Yugoslavya ve Bosna Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990 - 1996, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İsis Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 33

²³⁸ <http://www.haberler.com/eski-bosna-hersek-basbakan-yardimcisi-turaylic-5521007-haberi/> Erişim Tarihi: 11.05.2015

²³⁹ Milliyet Gazetesi Arşivi, *Bosna Hersek*, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/e3Kyb_x2B_JQMYLIcJqH2wsB2A_x3D_x3D_ Erişim Tarihi: 12.05.2015

²⁴⁰ Milliyet Gazetesi Arşivi, *a.g.m.*, Erişim Tarihi: 12.05.2015

²⁴¹ Şule Kut, İsmail Soysal, *a.g.e.* s. 42

²⁴² Milliyet Gazetesi Arşivi, *a.g.m.*, Erişim Tarihi: 12.05.2015

²⁴³ Milliyet Gazetesi Arşivi, *a.g.m.*, Erişim Tarihi: 12.05.2015

*ortak düşüncesi ve isteği Boşnaklara uygulanan silâh ambargosunun kaldırılması ve en yakın zamanda kalıcı bir barışın sağlanmasıdır” demiştir.*²⁴⁴

Tansu Çiller’in ziyaretinden birkaç gün sonra Sırp Saraybosna’da bulunan Markale Pazarına saldırmış, 68 sivilin ölümüne sebep olmuş Türkiye’de bu katliamı protesto etmek amacıyla Cenevre’de yapılacak olan Bosna Hersek Konferansına katılmayacağını söylemiştir.²⁴⁵

Sırp, Markale Pazarındaki patlama ve ölümler hakkında; 27 Mayıs 1992'deki Vase Miskin sokağında ekmek kuyruğundaki insanlara saldırısında²⁴⁶ olduğu gibi Markale Pazarındaki katliamların da Boşnak yönetimi tarafından yapıldığını söylemiştir. Ayrıca Sırlara karşı psikolojik savaş taktiği olarak kullanmak ve NATO’nun hava desteğinin sağlanmak için tüm bu olayların Boşnaklar tarafından bilinçli olarak yapıldığını, Batılı gazetecilerin katliamın ardından Sırpı sorumlu tutması ve pazar yerinden canlı yayın yaptıklarını, Batı kamuoyunda Sırp düşmanlığı ve operasyon yapılmasının teminine zemin hazırladığını söylemişler ve bu olayları inkâr etmişlerdir.²⁴⁷

Lahey’deki Savaş Suçları Mahkemesi 2004 yılında Sırp General Stanislav Galic’i, Markale katliamları da dâhil, sivillere yönelik çeşitli saldırılar yapması nedeniyle 20 yıl hapis cezasına çarptırmıştır.²⁴⁸

10 Şubat 1994’te NATO’nun Sırlara karşı askeri operasyon kararı alması sonrası, Güney Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı Amiral Boonda’nın hava harekâtı için uçak sayısının artırılması gerektiğini ifade etmesi üzerine, Türkiye daha önceden tahsis ettiği 18 adet F-16 savaş uçağı ile C-130 nakliye uçağına ilaveten, 8 savaş uçağı daha gönderebileceğini söylemiştir.²⁴⁹

Türkiye’nin bu kararını açıklamasının ardından, Yunanistan Başbakanı Andreas Papandreu, Türkiye’nin Bosna savaşına müdahale etmemesi gerektiğini söylese de; Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Türkiye’nin BM Genel Sekreterliği’ne UNPROFOR’da görev yapmak üzere on bin kişilik askeri birlik gönderebileceğimizi

²⁴⁴ Milliyet Gazetesi, Arşivi, Bosna Hersek, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/gVAgYJjGkQ7zbcKPCzTSpQ_x3D_x3D_

Erişim Tarihi: 12.05.2015

²⁴⁵ Şule Kut, İsmail Soysal, *Dağılan Yugoslavya ve Bosna Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990 - 1996*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İsis Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 54

²⁴⁶ Milliyet Gazetesi, Arşivi, Bosna Hersek, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/EmTDVIOhO6UXnb3RS39wg_x3D_x3D_,

Erişim Tarihi: 28.05.2015

²⁴⁷ Rabia Yener, Bosna Hersek Savaşı, America Kotku Women Association, <http://www.akwa.us/tr/kesif/yedi-duevelden-muesluemanlar/328-bosna-hersek-savas-katliamlar-tecavuzler-ve-izleri.html>, Erişim Tarihi: 20.05.2015

²⁴⁸ Boşnak Haber, *Markale Katliamları Kurbanları Saraybosna’da Anıldı*, <http://www.haberbosnak.com/balkanlar/28/08/2012/markale-katliami-kurbanlari-anildi/#.VXIIAhsViM8>, Erişim Tarihi: 01.06.2015

²⁴⁹ Milliyet Gazetesi Arşivi, *a.g.m.*, Erişim Tarihi: 12.05.2015

dahi söyledik demiştir.²⁵⁰ 23 Mart 1994’de BM Güvenlik Konseyi’nin aldığı kararla Türk askerinin Barış Gücü içerisinde yer alması kararlaştırılmıştır.²⁵¹

7 Temmuz 1994’te 1458 kişilik Türk askeri birliği, UNPROFOR içerisinde görev yapmak üzere Zenitsa’ya varmış, 15 Temmuz’da da Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Bosna Hersek ve Hırvatistan’ı ziyaret etmiştir,²⁵² Brioni’de Bosna Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç ve Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franjo Tudjman’la görüşmüştür.²⁵³

Başbakan Tansu Çiller, Bosna Hersek’in bütünlüğünün ve alacağı kararların yanında olacaklarını, barışın sağlanmasından sonra ülkenin imar edilip yeniden kalkındırılması için dünya çapında bir yardım fonu oluşturulabileceğini söylemiştir.²⁵⁴

Bosna Hersek’te 10 Ekim 1995’de yürürlüğe girecek ateşkes ve ardından imzalanacak antlaşmaya kadar olan sürecin sağlıklı olarak yürüyebilmesi için NATO 60 bin kişilik IFOR içerisinde 1000 kişilik Türk askerinin yer alacağı açıklamalarında bulunmuştur.²⁵⁵

Bosna’daki savaş, 1995 yılının 21 Kasımında ABD’nin Ohio eyaletine bağlı Dayton şehrinde Wright Patterson Askeri Üssü’nde ABD’li Richard Halbrook’un arabulucu olarak vazife üstlenip yazıya aktarılan ve Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç, Hırvatistan Devlet Başkanı Franjo Tudjman ile Bosna Hersek Devlet Başkanı Aliya İzzetbegoviç tarafından imzalanan anlaşma sona ermiş oldu.²⁵⁶

Antlaşma 14 Aralık 1995’te Paris’te Cumhurbaşkanlığı Sarayı Elysee’de resmen imzalandı. İmza töreninde Türkiye’yi temsilen Dışişleri Bakanı Deniz Baykal katıldı.²⁵⁷

IFOR, 1997’de İstikrar Gücü (SFOR) olarak değiştirilip personel sayısı 36 bine düşürülmüş, 2 Aralık 2004’te de görevi Avrupa Birliği Gücü (EUFOR)’e bırakmıştır. Bosna Hersek’teki EUFOR’un personeli 2000 kişidir.²⁵⁸ Türk askeri

²⁵⁰ Şule Kut, İsmail Soysal, *Dağılan Yugoslavya ve Bosna Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990 - 1996*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İsis Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 55

²⁵¹ Milliyet Gazetesi Arşivi, *Bosna Hersek*, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/LGw9cR5F3LLD3VMTMgXnWA_x3D_x3D_ Erişim Tarihi: 12.05.2015

²⁵² Şule Kut, İsmail Soysal, a.g.e. s.62

²⁵³ Şule Kut, İsmail Soysal, a.g.e. s.63

²⁵⁴ Milliyet Gazetesi Arşivi, a.g.m., Erişim Tarihi: 12.05.215

²⁵⁵ Milliyet Gazetesi Arşivi, a.g.m., Erişim Tarihi: 12.05.215

²⁵⁶ Vuslat Uyanık, Yeliz Atasoy, *Tarihe Yön Veren Savaşlar ve Antlaşmalar*, Cnr Studio, iconhouse, Venedik Yayınları, İstanbul 2013 s.130-131, İrfan Neziroğlu, *Dayton Barış Antlaşması*, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Araştırma Servisi, Ankara 1996, s.1-5

²⁵⁷ Mine G. Saulnier, *Bosna’da Barışa Onay*, Milliyet Gazetesi Arşivi, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/Ikykph4F_x2B_5XXfM0dwLVkgw_x3D_x3D_ Erişim Tarihi: 29.05.2015

²⁵⁸ Genelkurmay Başkanlığı, *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtına Katılımları*, <http://www.tsk.tr/>, Erişim Tarihi:30.05.2015

Bosna Hersek Federasyonu ordusunun Eğitilmesi bölümünde görev almaktadır. Ayrıca Türkiye’de de Boşnak ve Hırvat subaylara askeri eğitim verilmektedir.²⁵⁹

4.4. TÜRKİYE’NİN DAYTON ANTLAŞMASI SONRASI BOSNA HERSEK POLİTİKASI

Türkiye, Dayton Antlaşması sonrası Bosna Hersek ordusunun eğitimini üstlenmiş ve bu durum 22 Ocak 1996’da Saraybosna’da imzalanan antlaşmayla resmileştirilmiştir. ABD bu eğitim faaliyetleri için 100 milyon dolar, Türkiye ise 2 milyon dolar yardım yapacağını söylemiştir.²⁶⁰

Yugoslavya’nın dağılması, sonrası savaş çıkması, soykırımların olması, ekonomik istikrarsızlık gibi durumların bir daha yaşanmaması, barışın tüm bölgeye hâkim olması için Balkan İşbirliği çalışmaları kapsamında öncelikli olarak ekonomik kalkınmaya önem verilmiştir.²⁶¹ Bunların bir benzerini Türkiye çok önceden dile getirmiş ve dış politikasını da buna göre şekillendirip, uyguluyordu. Böylece Balkan istikrarı ve kalkınması söyleminde Türkiye tek başına kalmamış oluyor, Sırp’ların ve Yunanistan’ın müdahale ediyorsunuz gibi sözlerine de muhatap olmamış oluyordu.²⁶²

Dayton Antlaşması sonrasında Orta Avrupa Atılımı (CEI) ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği (BSEC) projeleri hayata geçirilmeye böylelikle bölgede ikili ilişkilerin, ticaretin artırılması, kaynaşma ve barışın sağlamlaştırılmasına çalışılmıştır. Bu oluşumların içinde Türkiye’de yer almış, CEI ile Avrupa’da öncelikli olarak yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin ekonomisinin düzeltilmesi, BSEC ile de Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası süreçteki istikrarsızlığın giderilmesi için, Karadeniz çevresindeki ülkelerin ekonomilerinin geliştirilmelerine çalışılmıştır.²⁶³

4.5. 2000’li YILLARDA TÜRKİYE İLE BOSNA HERSEK ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Türkiye, Boşnak, Hırvat ve Sırp etnik unsurlarından oluşan Bosna Hersek’i bağımsızlığını ilan ettiği 1992 yılından itibaren devlet olarak tanımış, toprak bütünlüğünden yana olmuştur. Savaş yıllarında da, savaşın sonlandırılması ve barış sağlanması, Dayton Barış Antlaşması süreci ve uygulanmasında daima Bosna

²⁵⁹ Harp Akademileri, *Balkanların Dünü Bugünü Yarını*, Harp Akademileri Yayınları, s.184

²⁶⁰ Şule Kut, İsmail Soysal, *Dağılan Yugoslavya ve Bosna Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990 - 1996*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, İsis Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 103

²⁶¹ Oral Sander, *Türkiye’nin Dış Politikası*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2006, s.198

²⁶² Şule Kut, a.g.e. s. 31

²⁶³ Oral Sander, a.g.e., s.211

Hersek'ten yana olmuş, Boşnakların söylemleriyle örtüşen politik söylemlerde bulunmuştur.

Bosna Hersek'te barışın kalıcı olması, ülkenin kalkınması için de elinden gelen gayreti sarf etmiştir. Türkiye, Bosna Hersek'in AB'ye ve NATO'ya üyelikleri sürecinde, daima bu kuruluşların içinde yer alması gerektiği noktasında söylemlerde bulunmuş, çalışmış ve Boşnakların yanlarında yer almıştır. Bosna Hersek'in ekonomik olarak kalkınması için ticaret anlaşmalar imzalanmış aktif olarak Balkan siyasetinde, tarihi ve dini bağlarında etkisi ile Boşnaklara pozitif ayrım yapılarak yaklaşmıştır.²⁶⁴

Siyasi ilişkilerimizde Bosna Hersek'in Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'yle diplomatik ilişki kurması harici şüana kadar olumsuz bir durum yaşanmamıştır.²⁶⁵ 1915 Olaylarıyla da ilgili ülkemiz aleyhinde herhangi bir yasal düzenleme veya Parlamento kararı çıkmamış, Ermeni meselesi gibi Türkiye'nin hassas olduğu konularda karşı karşıya gelme gibi bir söylem ve tutum içerisinde bulunulmuştur.

Türkiye'nin, Bosna Hersek politikası, 2002 yılında AKP döneminin başlamasıyla daha da aktif olunmuştur. Kuşkusuz bunda en çok etkisi olan kişi, 2002 yılından 2009'a kadar Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a dış politika başdanışmanlığı yapmış ve 2009 yılında da Dışişleri Bakanı olan Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'dur. Davutoğlu, Osmanlı Devleti içerisinde de uzun yıllar kalan Balkan uluslarını diğer toplumlara göre ayrı bir konumda değerlendirmektedir.²⁶⁶

Ahmet Davutoğlu, Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi'nde görev yaparken Bosna Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegović'in talebiyle Bosna Hersek'in fahri büyükelçiliği ve Malezya'dan Bosna Hersek'e gönderilen askerlerin görev alanları ile ilgili danışmanlık yapmıştır.²⁶⁷

Bosna Hersek'le ilgili olarak Küresel Bunalım 11 Eylül Konuşmaları isimli eserinde Ahmet Davutoğlu; *“Türkiye’de Bosna Hersek’i yirmi sene önce kaç kişi bildirdi? Saraybosna dediğimizde aklımıza ne gelirdi? Üsküp hakkında Yahya Kemal’in edebi eserlerini okuyanların bilgisi haricinde ne bilinebilirdi? Şimdi Üsküp de, Saraybosna da her zaman ülkemizdeki televizyon kanallarında, basınımızda. O bölgelerde olumsuz bir durum meydana gelme olasılığını hissettiğimizde, ülkemizde bir mülteci kampı açıyoruz. Tüm bunlar tarihimizin yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılıyor. Biz Osmanlı Devleti değiliz, Türkiye Cumhuriyetiyiz, yeni bir devletiz, bizi ilgilendirmez diyemezsiniz.”*²⁶⁸ demiştir.

²⁶⁴ Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Bosna Hersek Siyasi İlişkileri*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-siyasi-iliskileri-tr.mfa>, Erişim Tarihi: 21.04.2015

²⁶⁵ *Balkan Diplomasisi*, ed. Ömer E. LÜTEM, B. Demirtaş COŞKUN, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, ASAM Yayınları, Ankara 2001, s.197

²⁶⁶ Gürkan Zengin, *Hoca: Türk Dış Politikasında “Davutoğlu Etkisi”*, İstanbul: İnkılap Yayınları, 2010, s. 433.

²⁶⁷ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, *Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu*, http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_PrimeMinister/pg_PrimeMinister.aspx, Erişim Tarihi: 03.06.2015

²⁶⁸ Ahmet Davutoğlu, *Küresel Bunalım 11 Eylül Konuşmaları*, İstanbul: Küre Yayınları, 2011, s. 183.

Davutoğlu, 1995 yılında imzalanan Dayton Antlaşması sonrasında ve günümüzde de halen Bosna Hersek Devleti'nin sınır egemenliğini sağlayamamasının en büyük sebebinin antlaşmayı imzalayan taraflar arasında meydana gelen statünün eşitsizliği görüşüne sahiptir. Sırp'ın soykırım dâhil çeşitli suçlar işledikleri belgelendiği halde bu anlaşmayla yasal bir zeminde Boşnaklarla bir nevi eşit duruma getirilmiş Bosna Sırp Cumhuriyeti olarak devletin Boşnak-Hırvat ve Sırp kurucu unsurları olarak federasyon içinde yer almışlardır²⁶⁹

Soykırımın yapıldığı Srebrenica ve çevresindeki Boşnak nüfusunun ve Müslüman varlığının, savaş öncesine göre çok düşük olması, Sırp ve Hırvatların daha fazla olması durumu, Dayton Antlaşmasının getirdiği statü eşitsizliği durumundan kaynaklanmakta, Türkiye bu durumu söylemlerinde açıkça ifade etmektedir.²⁷⁰

Güvenli bölgeler olarak ilan edilen şehirler arasında yer alan ve katliamların yapıldığı, Srebrenica, Zepa'nın bu anlaşma ile Sırp'lara verilmesi, Sırp ve Hırvat bölgeler kurulması, devlet işleyişinde aksamalar olması gibi durumlar Türkiye'nin de üzerinde durduğu konular arasında, Anlaşma sonrasında da 2000'li yıllarda da vurguladığı, Bosna Hersek'in statüsünün devlet olarak varlığının tam olarak teşekkül etmesine engel olduğudur.

Türkiye'nin, Balkanlara yönelik yürüttüğü dış politikası Ahmet Davutoğlu'nun Başbakanlık Başdanışmanı ve daha sonra Dışişleri Bakanı olması ile değişiklikler göstermiştir. Sorunları bekletmek ötelemek yerine, aktif olarak oyun kurucu gibi müdahil olma, taraflarla işbirliği, iletişim yollarını sürekli açık olmasına, bölgenin istikrarı ve refahı için çalışmaya ve bunlarda söz sahibi olma noktasına odaklanılmıştır.²⁷¹

14 Ocak 2009 tarihinde o zaman ki Dışişleri Bakanı Ali Babacan Saraybosna'ya gitmiş, Bosna Hersek Dışişleri Bakanı ile görüşmüş, Bosna Hersek'in toprak bütünlüğüne, egemenliğine ve korunmasına Türkiye olarak çok büyük önem verdiklerini belirtmiştir.²⁷²

1992 yılında, Balkanlarda, Orta Asya'da öncelikle bağımsızlığını ilan eden devletlere ve Afrika'da gelişmekte olan ülkelere kalkınmaları amacıyla Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulmuş olan ve 1999'da Başbakanlığa doğrudan bağlanan Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı kısaca TİKA' da 2000'li yıllarda ve AKP

²⁶⁹ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 2008, s. 303.

²⁷⁰ Pınar Yürür, *Balkanlar'da Uluslararası Himaye Yönetimleri: Bosna-Hersek Örneği*, Avrasya Dosyası, Cilt 14, Sayı 1, 2008, s. 169-170.

²⁷¹ Muzaffer Vatansever, *Türkiye'nin Balkanlar'daki Potansiyel ve Limitleri*, *Analist Dergisi*, Sayı 3, Mayıs 2011, s. 8-9.

²⁷² Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, *İş Konseyi Toplantıları*, http://www.deik.org.tr/2559/T_C_D%20C4%B1%20C5%9Fi%20C5%9Fleri_Bakan%20C4%B1_Say%20C4%B1n_Ali_Babacan_%20C4%B1n_Kosova_ve_Bosna_Hersek_ziyaretleri_vesilesi_ile_ilgili_%20C4%B0%20C5%9F_Konseyi_Toplant%20C4%B1lar%20C4%B1.html, Erişim Tarihi: 21.04.2015

iktidarı döneminde dış politikamızdaki aktifliğin yansımaları olarak faaliyetlerini arttırmıştır.²⁷³

TİKA, faaliyetleriyle ülkelerin ihtiyaçları ve gereksinimleri odaklı proje çalışmaları yapmakta ve yürütmektedir. Böylece ülkemizin adının daha baskın olarak duyurulmasının ve ülkelerin gelişmelerinden, refah seviyelerinin arttırılmasından yana olduğumuzun da göstergesi olmaktadır.²⁷⁴

Aynı zamanda TİKA, gittiği, programı içerisindeki ülkelerdeki sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yaparak ortak çalışmalar da yürütmektedir. Balkanlarda faaliyet alanının arttığı ve yoğunlaştığı ülkeler arasında kuşkusuz Bosna Hersek gelmektedir.²⁷⁵

Devlet Bakanı Faruk Çelik, 16 Haziran 2009 tarihinde 1682 yılında Sultan IV. Mehmet'in zamanında yapılmış olan ve 2. Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından kemerleri yıkılan Saraybosna Mostar yolu üzerinde bulunan Konjic Köprüsü'nün TİKA'nın işbirliği ile 2005 yılında başlayan yenileme, restorasyon çalışmalarının sonlanmasının ardından açılışına katılmıştır.²⁷⁶

Faruk Çelik, *“Tarihi ve kültürel değerlerimizin yeniden toplumun hizmetine sunulması, Balkanlar’da, Ortadoğu’da ve dünyanın birçok yerindeki faaliyetleriyle, tarihi eserlerimizin hizmete sunulmasına yönelik çalışmaları”* sebebiyle TİKA'nın önemli bir devlet misyonunu üstlenip yerine getirdiğini belirtmiştir.²⁷⁷

10 Ekim, 8 Kasım ve 14 Aralık 2009 tarihlerinde²⁷⁸, Güneydoğu Avrupa Ülkeleri Dışişleri Bakanları Toplantıları için Türkiye’ye gelen, Bosna Hersek Dışişleri Bakanı Sven Alkalaj ve Sırbistan Dışişleri Bakanı Vuk Jeremiç’in bir araya gelmeleri diyalog kurlarını sağlamış, bu toplantılara Dışişleri Bakanı olarak Ahmet Davutoğlu katılmış, ayrıca Bosna Hersek Dışişleri Bakanı Alkalaj Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’le de ikili görüşmeler yapmıştır. Tüm bunlar Türkiye’nin aktif politika izlediğinin göstergesidir ve aynı zamanda taraflar arasındaki diyalog ortamının sağlanmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.²⁷⁹

“BH’in NATO’ya ve AB’ye üye olarak alınmasının, BH Devletinin istikrarına büyük katkı sağlayacağı” ifadelerini kullanan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu,

²⁷³ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, <http://www.tika.gov.tr/tr>, Erişim Tarihi 30.04.2015

²⁷⁴ Soner Karagül, *Türkiye’nin Balkanlardaki Yumuşak Güç Perspektifi*, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi 8, Çanakkale 2013, s. 90

²⁷⁵ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, ag.m.

²⁷⁶ Erbu İnşaat, Konjic Köprüsü, <http://www.erbuinsaat.com/epd/8/15/Konjic-Koprusu>, Erişim Tarihi: 14.05.2015

²⁷⁷ Milliyet Gazetesi Arşivi, *Bosna Hersek*, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Ara.aspx?araKelime=bosna&isAdv=false>, Erişim Tarihi: 14.05.2015

²⁷⁸ Aydın Evrigen, Dışişleri Bakanlığı, Açıklamalar, <http://santodomingo.be.mfa.gov.tr/ShowAnnouncement.aspx?ID=117134>, Erişim Tarihi: 03.06.2015

²⁷⁹ Hüseyin Emiroğlu, Turgay Kayalak, *Türkiye’nin Balkanlar Politikası 2009*, Seta Yayınları 2011, s.479

Güneydoğu Avrupa Ülkeleri Dışişleri Bakanları Toplantıları'nın 10 Ekim 2009'da gerçekleştirilmesinden sonra Ekimin 16'sında BH'e resmi bir ziyarette bulunmuş, Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi Haris Sladziç ve BH'teki siyasi partilerin liderleriyle görüşmelerde bulunmuştur. “*Bosna Hersek'i, imzalanan Dayton Antlaşması'ndan önceki duruma düşürecek olaylara Türkiye'nin asla seyirci kalamayacağı*” sözlerini içeren açıklamalarda bulunmuştur.²⁸⁰

Aynı gün Yunus Emre Enstitüsü'nün açtığı Saraybosna Yunus Emre Türk Kültür Merkezi, Vakfın Mütevelli Heyeti Başkanı ve aynı zamanda Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu ile Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyesi Haris Sladziç tarafından gerçekleştirilen törenle açılmıştır.²⁸¹

İKÖ, BH Temas Grubunun 9 Kasım 2009'da İstanbul'da yapılan toplantısına, İKÖ Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu ile BH Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyesi Haris Sladziç'te katılmış²⁸² ve “*Bosna Hersek'in istikrarı, toprak bütünlüğü konuları yinelenmiş, Bosna Hersek halkının yanındayız*” mesajı verilmiştir.²⁸³

Medeniyetler İttifakı Güney Doğu Avrupa Bakanlar Toplantısı'na katılmak üzere Türkiye'yi temsilen Saraybosna'ya giden Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, burada BH Cumhurbaşkanlığı Konseyi Başkanı Zeljko Komsić, Konsey Üyesi Haris Sladziç ve yine Konsey Üyesi Nebojsa Radmanović ile görüşmeler yapmış, Sırbistan Dışişleri Bakanı Vuk Jeremić ile de görüşmüştür. Yapılan bu görüşmelerin ardından “*Ankara ve Belgrad olarak Bosna Hersek'teki birlik ve bütünlük için ellerinden gelen desteği vereceklerini*” belirten açıklamalarda bulunmuşlardır.²⁸⁴

Türkiye - Bosna Hersek - Hırvatistan Danışma Toplantısı için 14 Ocakta Zagreb'te bulunan Davutoğlu, ertesini gün de Türkiye - Bosna Hersek - Sırbistan Danışma Toplantısı'na katılmak için Belgrad'a geçmiştir. Tüm bunlar Türkiye'nin aktif siyasetinin yapıcı politikalarının yansımalarıdır.²⁸⁵

Bosna Hersek ile Sırbistan arasındaki ilişkilerin normal seyrinde devam etmesi, barış ve istikrarın temini ve ilerlemesi, güven ortamının oluşması gibi

²⁸⁰ Dışişleri Bakanlığı, *2009 Yılı Dış Politika Kronolojisi*, <http://www.mfa.gov.tr/ekim.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 03.06.2015

²⁸¹ Yunus Emre Enstitüsü, Enstitü Bülteni, Yıl.1, Sayı:2, Ankara 2009, http://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CCMQFjAB&url=http%3A%2F%2Fyee.org.tr%2Fmedia%2F_bulten%2Fpdf%2Ffaralik_2009.pdf&ei=QMIZVb3eGcHmywPTgYGoAg&usq=AFQjCNEEnMzv7qCzFHEmWXUTvSVoTHh95pw, Erişim Tarihi: 14.05.2015

²⁸² İlknur Yantuna, *Türk Dış Politikasında Bosna-Hersek*, *TUİÇ Akademi*, 2010, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/balkanlar/368-turk-dis-politikasinda-bosna-hersek>, Erişim Tarihi: 27.04.2015

²⁸³ İlknur Yantuna, *a.g.m.*

²⁸⁴ Dışişleri Bakanlığı, *Bosna Hersek*, <http://saraybosna.be.mfa.gov.tr/ShowAnnouncement.aspx?ID=117040>, Erişim Tarihi: 15.05.2015

²⁸⁵ Doğa Ulaş Eralp, “Türkiye'nin Balkanlar Politikası 2010”, içinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Mesut Özcan, Ankara: Seta Yayınları, 2011, s. 402.

konular Türkiye'nin katkı sağlamak ve bir nevi arabulucu olmasındaki gayeleri arasındadır.²⁸⁶

5 Nisan 2010'da Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile Bosna Hersek'e gitmiştir²⁸⁷, ziyaret öncesi 30 Mart'ta Sırbistan tarafından Bosna Savaşı'nda Srebrenica'da yapılan katliamlardan dolayı özür dilemiştir.²⁸⁸

24 Nisan'da da İstanbul'da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile BH Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nde Başkanlık görevinde bulunan Haris Sladziç ve Sırbistan Cumhurbaşkanı Boris Tadiç'in katılımıyla Üçlü Balkan Zirvesi yapıldı.²⁸⁹

Güney Doğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci'nin dönem itibariyle başkanlık görevini üstlenen Türkiye, bu görev sebebiyle elde ettiği başkanlığını Batı ülkelerinin müdahaleci bir üslup şeklinde değerlendirmelerine rağmen özellikle Bosna Hersek - Sırbistan arasında güven ortamının pekiştirilmesi noktasında kullanmıştır.²⁹⁰

Türkiye'nin en büyük gayretleri arasında kuşkusuz Türkiye'ye yapılan AB'ye almama ya da çeşitli bahaneler, reformlar ortaya konulmasının, tamamen bir Avrupa ülkesi olan Bosna Hersek'e yapılmaması ve AB'ye alınmasıdır. Bir diğer önemli çaba ise NATO üyeliğine kabul edilmesidir. Bağımsızlığın, toprak bütünlüğünün temininde en kolay ve kesin çözüm Bosna Hersek'in NATO üyesi olması görüşüne sahiptir.²⁹¹

Belçika'nın başkenti Brüksel'de yapılan NATO Zirve Toplantısında Türkiye Bosna Hersek'in NATO üyeliğine alınması isteğini vurgulamış ancak diğer üye ülkelerden yeterli destek gelmemiş sadece NATO içinde Bosna'nın Dostları adıyla bir grup oluşturulması sağlanmıştır.²⁹²

Türkiye'nin Bosna Hersek'in üyeliğe alınması talebine olumsuz yaklaşan ülkelerin gerekçesi, tam anlamıyla kendine yeten bir devlet olmadığı, devlet yapı ve işleyişinde sorunlar olduğu, düzenli bir ordusu bulunmadığı ile çok çeşitli etnik gruplardan oluştuğudur. Dışişleri Bakanı Davutoğlu ise olaya böyle bakılmaması gerektiğini; *"Bosna Hersek'in özel, farklı bir devlet olduğu doğrudur. Onu özel kılan, 1990'lı yıllarda 250 binin üzerinde insanın öldürülmesi, Bosnalı kadınlara*

²⁸⁶ Dış İşleri Bakanlığı, *Türkiye Bosna Hersek*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-sirbistan-uclu-danisma-toplantisi-hakkinda-aciklami.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 15.05.2015

²⁸⁷ Yunus Emre Enstitüsü, *Bosna Hersek, Saraybosna*, <http://yee.org.tr/bh-saraybosna/bs/news/news-from-us/balkanlarda-osmanli-medeniyeti-sergisi-saraybosnada-acildi-716>, Erişim Tarihi: 15.05.2015

²⁸⁸ Vatan Gazetesi Arşivi, *Bosnalıları Öfkeliendiren Özür*, <http://www.gazetevatan.com/bosnalilari-ofkelendiren-ozur-297031-dunya/>, Erişim Tarihi: 15.05.2015

²⁸⁹ Erhan Türbedar, *www.tepav.org.tr/.../1279030070-3.Uclu_Balkan_Zirvesi*, Erişim Tarihi: 15.05.2015

²⁹⁰ Orhan Dede, *"Türk Dış Politikasının Barış Vizyonu ve Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci"*, Bilgesam, 2011

²⁹¹ Gürkan Zengin, *Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi*, s. 436-437.

²⁹² Dış İşleri Bakanlığı, *Dış Politika Kronolojisi*, <http://www.mfa.gov.tr/aralik.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 15.05.2015

tecavüz edilmiş olmasıdır. Bu durumdan burada oturan tüm NATO üye ülkelerinin sorumluluğu vardır. Bosna Hersek'in üye olması itibar kaybettirmez, NATO'ya itibarını kaybettiren o müdahaleyi üç yıl geciktirmesidir.” Bu konuşmanın ardından ilk başta Bosna Hersek'in üyeliği yönünde destek olan üye sayısı 7 iken 12'ye çıkmıştır.²⁹³

NATO Dışişleri Bakanları toplantısının yapıldığı Estonya'nın başkenti Tallinn'de 22 Nisan 2010 tarihinde Türkiye'nin ısrarlı söylemleri sonrası Bosna Hersek, NATO Üyelik Eylem Planı içerisine alınarak dâhil edilmiştir.²⁹⁴

NATO Üyelik Eylem Planı'na dâhil edilmesi, Bosna Hersek'in sınırlarının, toprak bütünlüğünün bir nevi korunması anlamına geliyordu. Bosna Hersek içerisinde bu durum memnuniyetle karşılanmış ve *“Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun şahsi gayretleri neticesinde, NATO üye ülkelerini ikna ederek, Bosna Hersek'in NATO Eylem Planı'nda dâhil edilmesinden dolayı Türkiye'ye minnettar olduğu ve bu durumun Türkiye'nin Bosna Hersek politikasıyla ne kadar çok ilgilendiğinin bir göstergesidir”* şeklinde yorumlanmıştır.²⁹⁵

Türkiye, Belgrad ve Saraybosna'da büyükelçiliklerin açılması içinde gayret sarf etmiş, iletişimin ikili ilişkilerin geliştireceğini vurgulamıştır. Bunun da karşılığını almış ve 3 Mart 2010 yılında Borisa Arnaut, Bosna Hersek'in Sırbistan büyükelçisi olarak görevine başlamıştır.²⁹⁶

Kuşkusuz Türkiye'nin bu çabaları Sırp yönetimi tarafından da Boşnaklarla Sırp lar arasındaki sorunların en aza indirilme gayretlerinde rol üstlenmesi olumlu karşılanmıştır, Türkiye'ye güven duyulmuştur. Bu güven duygusu, Srebrenica Katliamının 15. Yılı anma törenlerine Sırbistan Cumhurbaşkanı Boris Tadic'in, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile birlikte katılması ile daha da artmıştır.²⁹⁷

Türkiye tüm bu siyasi çalışmalarının yanında Bosna Hersek'le ticari bağlarını da kuvvetlendirerek ülkenin ekonomik olarak da gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bosna Hersek Federasyonu içinde Bosna Hersek, Hırvat ve Sırp lardan oluşan entitelerin varlığı farklı vergilendirme olması yatırımların belli bir sınırdan kalmasına neden olsa da ticari olarak birçok anlaşmalar imzalanmış, ekonomik ilişkilerin artmasına, kalkınmanın hızlanmasına çalışılmıştır.²⁹⁸

²⁹³ Ahmet Davutoğlu, *Küresel Bunalım 11 Eylül Konuşmaları*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2011), s. 183.

²⁹⁴ Dışişleri Bakanlığı, *Dış Politika Kronolojisi*, http://www.mfa.gov.tr/nisan_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 15.05.2015

²⁹⁵ Davutoğlu: *Yorulmaz Diplomat*,” *Haber 10*, 24 Nisan 2010, <http://www.haber10.com/haber/200620>,

²⁹⁶ Mehmet Hakan Keskin, *“Bosna-Hersek Cumhuriyeti: Roma'dan AB Entegrasyonuna Yolculuk, Çağdaş Balkan Siyaseti*, Gazi Kitabevi, Ankara 2012, s. 174.

²⁹⁷ Dış İşleri Bakanlığı, a.g.m., Erişim Tarihi: 15.05.2015

²⁹⁸ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, *Bosna Hersek Ülke Bülteni 2011*, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Yayınları, İstanbul 2011, s.7

Türkiye, BH’te büyük yatırım yapan ülkeler arasındadır. Yapılan bu yatırımlar arasında kâğıt fabrikası ile soda fabrikası da bulunmaktadır. Yine bir büyük yatırım olarak nitelendirilebilecek BH Havayollarının işletmesinin % 49’luk kısmının Türk Hava Yolları’nın aldığını söyleyebiliriz.²⁹⁹ 2012 yılının Ocak ayında Ağustos ayına kadar olan ilk sekiz aylık zaman zarfında BH’ye yapılan toplam ihracat 163 milyon dolar civarında olup, Türkiye’nin BH’ten ithal ettiği ürün ve mamullerin toplamı ise 78 milyon dolar düzeyindedir.³⁰⁰

17 Ekim 2012’de Ahmet Davutoğlu meslektaşı BH Dışişleri Bakanı Dr. Zlatko Lagumdžija’yı Türkiye’ye davet etmiş³⁰¹, Lagumdžija beraberindeki heyetle Türkiye ile BH arasındaki ticari, ekonomik ilişkilerin yanı sıra BH’ye yatırım yapacak olan Türk firmalarının sayısının artırılması için ne tür girişimlerde ve faaliyetlerde bulunulacağına dair görüşmeler yapılmıştır.³⁰²

Türkiye gerek siyasi gerek ticari alanda olsun Bosna Hersek’e çok ayrı ve özel bir yer vermiştir. Gerek Bosna Savaşı öncesi dönemde, savaş yılları ve sonrasında gerekse günümüzde hep Balkan devletleri içinde Boşnak toplumuna daha farklı yaklaşmıştır. Boşnaklarla tarihi, kültürel ve dini ortak noktalarımız bu ilişkilerimizi kuvvetlendirmiştir. AB’ye alınması, NATO üyesi yapılması üzerinde her ortamda devlet olarak Bosna Hersek’in yanında olunmuştur.

4.6. BOSNA SAVAŞI ÖNCESİ VE SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE’NİN YARDIMLARI

Türkiye, Bosna Savaşı sırasında nasıl siyasi ve sonrasında askeri dâhil tüm unsurlarıyla özellikle Boşnaklardan yana olmuşsa, insani yardım malzemesi noktasında da üzerine düşeni yapmaya çalışmıştır. Savaş sırasında Sırp saldırılarının artması sonrası Türkiye göçmenleri almış, Boşnak mülteciler için gemi gönderilerek Türkiye’ye getirilmiştir. Bu sayı 1993 yılında 30 bin civarında olurken, iki sene içinde 100 bin mülteci sayısına yaklaşmıştır.³⁰³

²⁹⁹ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *2011 Yılında Bosna Hersek’in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2012, s.20

³⁰⁰ Ekonomi Bakanlığı, *Ülkeler*, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulkedetay/Bosna%20Hersek?_adf.ctrl-state=bxapi5yk8_4&_afLoop=389044048653316&_afWindowMode=0&_afWindowId=null, Erişim Tarihi: 15.05.2015

³⁰¹ Dışişleri Bakanlığı, *Dış Politika Kronolojisi*, http://www.mfa.gov.tr/ekim____.tr.mfa, Erişim Tarihi: 28.04.2015

³⁰² Dışişleri Bakanlığı, *Bosna Hersek Dış İşleri Bakanı Ülkemize Resmi Bir Ziyaret Gerçekleştirdi*, <http://www.mfa.gov.tr/bosna-hersek-disisleri-bakani-ulkemize-resmi-bir-ziyaret-ger%C3%A7eklestirdi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 28.04.2015

³⁰³ Şule Kut, *Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye’nin Bosna Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993, Türk Dış Politikasının Analizi*, Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, 2001

Boşnak sığınmacılar için Kızılay başta olmak üzere tüm Türkiye çapında vakıf, dernek, sivil toplum kuruluşlarınca çeşitli yardımlar toplanmış, barınma, gıda ve ilaç gibi ihtiyaçları temin edilerek, giderilmiştir.³⁰⁴

Türkiye savaş sırasında, yalnızca Bosna Hersek'e değil çevre ülkelere de yardımlarda bulunmuştur.³⁰⁵ Bosna Hersek'e 20 milyon dolar hibe yardımı yapılmıştır. Bölgeye ve Bosna Hersek'e yapılan yardım ve yatırımlardan bahsederek;

- Bosna Hersek 25 Türk şirketi o zamanki para birimi ile 32 milyon marklık yatırımla ülkenin kalkınmasına katkı sağlamıştır. Makedonya'ya ise 15 milyon mark tutarında fabrikalar aracılığıyla yatırım yapılmıştır.³⁰⁶
- Bölgeye uçak ve gemilerle, 53 ayrı seferde yaklaşık 8.400 ton gıda, ilaç, tıbbi malzeme ve giyim ve çeşitli yaşam malzemeleri gönderilmiş ve bunlar 16 milyon ABD dolarını bulmuştur.³⁰⁷
- Ziraat Bankası üzerinden, Bosna Hersek banka hesaplarına yaklaşık 10 milyon Alman Markı gönderilmiştir.
- Aralık 1994'de İstanbul'daki Boşnaklara hizmet etme adına Bosna Hersek Dispanseri açılarak ücretsiz muayene ve tedavi imkânı sunulmuştur.

Yalnız şu hususu da vurgulamak gerekir, Türkiye'nin savaş yıllarında ve antlaşmanın imzalanması süreçlerindeki yardımları, ABD, AB, Kızıllaç gibi ülke ve kuruluşlar üzerinden bilgileri dâhilinde yapıliyordu.³⁰⁸

4.7. TÜRK İŞBİRLİĞİ VE KOORDİNASYON AJANSI (TİKA)'NIN BOSNA HERSEK'TEKİ FAALİYETLERİ

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı kısaca TİKA, 1992 yılında, Balkanlarda, Orta Asya'da öncelikle bağımsızlığını yeni ilan eden devletlere ve Afrika'da gelişmekte olan ülkelere kalkınmaları amacıyla Dış İşleri Bakanlığı

³⁰⁴ Türk Kızılayı, *Bosna Hersek*, <https://kizilay.org.tr/Haber/AramaSonuclari?Kelime=bosna>, Erişim Tarihi:10.05.2015

³⁰⁵ Figen OK, *İstikrar Paketi ve Türkiye*, Uluslararası Sorunlar Dergisi, Sayı:1, Dış İşleri Bakanlığı Yayınları, Şubat 2001

³⁰⁶ Figen OK, a.g.m.

³⁰⁷ Türk Kızılayı, *Bosna Hersek*, Kurumsal Haber Arşivi, <https://www.kizilay.org.tr/Haber/AramaSonuclari?Kelime=bosna%20hersek>, Erişim Tarihi: 02.06.2015

³⁰⁸ Hikmet Öksüz, *Türkiye'nin Balkan Politikası*, Obiv Dergisi Balkan Yıllığı, Bigart Yayınları, İstanbul 2007, s.176

bünyesinde kurulmuş bir yapıdır. 28 Mayıs 1999'da Başbakanlığa doğrudan bağlanmıştır.³⁰⁹

TİKA, faaliyetleriyle ülkelerin ihtiyaçları ve gereksinimleri odaklı proje çalışmalarını yapmakta ve yürütmektedir. Böylece ülkemizin adının daha baskın olarak duyurulmasının ve ülkelerin gelişmelerinden, refah seviyelerinin arttırılmasından yana olduğumuzun da göstergesi olmaktadır. Aynı zamanda TİKA, gittiği, programı içerisindeki ülkelerdeki sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yaparak ortak çalışmalar da yürütmektedir.³¹⁰

1995 yılında Dayton Antlaşmasıyla sona eren Bosna Savaşı'nın ardından yıkıma uğrayan özellikle tarihi yapıların, okul hastane, köprülerin imar çalışmalarında, bunların tekrar topluma kazandırılmasında ön ayak olup aktif olarak içinde bulunan TİKA, Boşnak halkıyla olan tarihi bağlarımızın daha da kuvvetlenmesine olumlu katkılar sağlamaktadır. Bölgede var olan Türk varlığının adının kökleşmesini temin etmektedir.³¹¹

Bosna Savaşı sırasında, tahrip olan, 1577 yılından Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa tarafından Mimar Sinan'a Drina üzerinde yaptırılan UNESCO dünya mirası listesinde yer alan Vişegrad Sokullu Mehmet Paşa köprüsünün restorasyonu TİKA tarafından yapılmıştır. TRT ve TİKA işbirliği yaparak Bosna Hersek'te yayın yapan Radyo ve Televizyon kanallarının desteklenmesi amacıyla teknik malzeme temin edilmiş, karşılıklı yayınlarda Boşnak ve Türk haberleri ve yayınlarına çalışılmış, böylece Boşnakların sesinin tüm dünyaya duyurulması amaçlanmıştır.³¹²

TİKA, Bosna Hersek'te mesleki kurslar, eğitim programları yürütmekte, sergi ve seminerler gibi kültürel faaliyetlerde de bulunmaktadır. TİKA'nın Bosna Hersek içerisinde yaptıkları projelerden ve restorasyon faaliyetlerinden örnekler verecek olursak;³¹³

- 1577 tarihli Sokullu Mehmet Paşa köprüsünün restorasyonunun yapılması,³¹⁴
- Aliya İzzetbegović'in doğduğu evin tadilatı ve anı müzesi olması,³¹⁵
- 1462 yılında inşa edilen İsa Bey Tekkesi'nin ve Saraybosna Mevlevihane'sinin yeniden inşası. Şuan Balkanlar Mevlana Araştırmaları Merkezi olarak hizmet vermektedir,³¹⁶

³⁰⁹ Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, <http://www.tika.gov.tr/tr>, Erişim Tarihi 30.04.2015

³¹⁰ Soner Karagül, *Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Güç Perspektifi*, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi 8, Çanakkale 2013, s. 90

³¹¹ Soner Karagül, *a.g.m.* s. 96

³¹² *Bosna Hersek Proje ve Faaliyetleri 2013*, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, http://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tanitim_brosurleri-25?page=2, s.5, Erişim Tarihi 30.04.2015

³¹³ TİKA, *ag.e.*, s.5

³¹⁴ *Bosna Hersek Proje ve Faaliyetleri 2013*, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, http://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tanitim_brosurleri-25?page=2, s.5, Erişim Tarihi 30.04.2015

³¹⁵ TİKA, *ag.e.*, s.7

- 1557 yılında kurulan Mostar Karagözbey Medresesi'nin restorasyonu ve yeni binalar eklenmesi sonrası eğitim - öğretim kurumu olması. Gornji Vakuf Voljice İlköğretim Okulu'nun onarılması ve eğitim faaliyetine başlaması. Konjic Birinci İlköğretim Okulu'na Spor salonu yapılması³¹⁷
- 1560 tarihinde Kalavun Yusuf Paşa tarafından yaptırılan Maglaş Kurşumlîja Cami'sinin restorasyonu,³¹⁸
- Saraybosna Üniversitesi'nde içerisinde 300 kişilik İstanbul - Saraybosna Konferans Salonu inşası,³¹⁹
- Visoko Belediyesi TİKA Sağlık Merkezi açılması. Doboj Hastanesi Yoğun Bakım Ünitesi'nin donatılması,³²⁰
- Bosna Sancak Bey'i İshak Bey'in oğlu olan Gazi İsa Bey tarafından 1454'te yaptırılan Fatih Sultan Mehmet Hünkâr Camisi ile 1579 yılında yaptırılan ve Bosna savaşında yıkılan Banjaluka Ferhadiye Camisi'nin restore edilmesi,³²¹
- Tarımsal kalkınma projeleri kapsamında tarla ve bahçe tohumları dağıtımı, traktör ile meyve ve sebze kurutma makinaları hibe edilmesi. Zeljezno Polje arıcılık projeleri kapsamında arıcılara kovan ve koloni oğul arı teslimatı yapılması. Aynı zamanda Saraybosna Üniversitesi bünyesinde Bal Analiz Laboratuvarı kurulması. Bosanski- Petrovac'ta kilim atölyesi kurulması,³²²
- Zenica Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nün donatılmasının üstlenilmesi, Gorajde Hastanesi'nin onarılması ve ilaveler yapılması, yine Gorajde Kültür ve Eğitim binasının Diyanet İşleri Bakanlığı ve Keçiören ve Şahinbey Belediyelerinin de katkısıyla yapılması,³²³
- Saraybosna Tekerlekli Sandalye Basketbol Kulübüne, özel üretilmiş sandalyeler verilmesi, Bosna Hersek Devlet Televizyonu BHRT' nin dijital yayına geçmesinde donanım desteğinin sağlanması,³²⁴
- Zenica, Nemila beldesinin su ihtiyacını karşılamak amacıyla, Zenica Belediyesi ve Zenica Doboj Kantonu Kalkınma Ajansı işbirliği ile içme suyu

³¹⁶ *Bosna Hersek Proje ve Faaliyetleri 2013*, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, http://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tanitim_brosurleri-25?page=2, s.5, Erişim Tarihi 30.04.2015, s.9

³¹⁷ TİKA, a.g.e., s.11, 31, 33

³¹⁸ TİKA, a.g.e., s.13

³¹⁹ TİKA, a.g.e., s.15

³²⁰ TİKA, a.g.e., s. 17, 45

³²¹ TİKA, a.g.e., s.19, 21

³²² TİKA, a.g.e., s. 23, 25, 27, 47

³²³ TİKA, a.g.e., s 39, 41

³²⁴ TİKA, a.g.e., s.49, 57

şebekesi projesi yapılması³²⁵ gibi faaliyetler TİKA'nın Bosna Hersek'te yaptıkları arasındadır.

4.8. TÜRKİYE İLE BOSNA HERSEK ARASINDAKİ ANLAŞMALAR

- 1993 tarihli, Vize Muafiyet Anlaşması. Bosna Hersek'e 60 günlük seyahate kadar vizeden muaf olmayı öngörür.³²⁶
- Dostluk ve İşbirliği Anlaşması - 2 Şubat 1994,
- Kültür Alanında İşbirliği Protokolü - 7 Şubat 1994,
- Sağlık Alanında İşbirliği Anlaşması - 25 Ekim 1994,
- Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması - 7 Kasım 1995,
- Sivil Havacılık Anlaşması - 28 Kasım 1995,
- 20 Milyon Dolarlık Hibe Anlaşması - 28 Ağustos 1996,
- Demiryolları İkili İşbirliği Protokolü - 27 Mart 1997,
- Yardım Projelerinin Uygulanmasına Yönelik İşbirliği Protokolü - 1 Ekim 1997,
- Yatırımların Korunması ve Karşılıklı Teşviki Anlaşması - 21 Ocak 1998,
- Hibe Uygulama Anlaşması - 27 Mayıs 1998,
- Uluslararası Karayolu Taşımacılığı Anlaşması - 21 Ocak 1998,³²⁷

³²⁵ *Bosna Hersek Proje ve Faaliyetleri 2013*, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, http://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tanitim_brosurleri-25?page=2, s.5, Erişim Tarihi 30.04.2015, s.59

³²⁶ Dışişleri Bakanlığı, *Bosna Hersek Vize Durumu*, <http://www.mfa.gov.tr/vize-durumu.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 30.05.2015

³²⁷ Yeşim Orhan, *Bosna Hersek Ülke Raporu*, Dışişleri Bakanlığı, TİKA Yayını, Ankara 1999, s.87

4.8.1. TİCARİ İLİŞKİLERLE İLGİLİ ANLAŞMALAR

- Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması - 7 Kasım 1995,³²⁸
- Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması - 21 Ocak 1998,
- Karayolu Taşımacılığı Anlaşması - 22 Ocak 1998,
- Serbest Ticaret Anlaşması - 3 Temmuz 2002,
- Gümrük İdarelerinin Karşılıklı Yardımlaşmasına Dair Anlaşma - 3 Temmuz 2002,
- Veterinerlik Alanında İşbirliği Protokolü - 13 Aralık 2002,
- Sosyal Güvenlik Sözleşmesi ve Sosyal Güvenlik Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin İdari Anlaşma - 27 Mayıs 2003,
- Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması - 16 Şubat 2005,³²⁹

4.9. TÜRKİYE VE BOSNA HERSEK ARASINDAKİ TİCARİ İLİŞKİLER

Bosna Hersek ile olan ticari ve ekonomik ilişkiler 7 Kasım 1995 yılında İstanbul'da imzalanmış olan Ticaret ve Ekonomik İşbirliği anlaşması ile resmi olarak başlamıştır.³³⁰

İmzalanan Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması çerçevesinde oluşturulan ortak iş konseyi toplantısının ilki 1996 yılının 19 Mayıs'ında Bosna Hersek'in başkenti Saraybosna'da gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ticari ve ekonomik ilişkilerimizi geliştireceği, katkı sağlayacağı düşüncesiyle 1997 yılı Mart'ında Türkiye Ziraat Bankası - Bosna Hersek Anonim Şirketi adıyla, Ziraat Bankasının şubesi BH'te açılmış ve hizmet vermeye başlamıştır. Kurulan ekonomik konseyin ilk toplantısı ise Ziraat Bankasının açılmasının üzerinde bir yıl geçtikten sonra Saraybosna'da yapılmıştır.³³¹

³²⁸ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, *Bosna Hersek Ülke Bülteni 2011*, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Yayınları, İstanbul 2011, s.7

³²⁹ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, *a.g.e.*, s.7

³³⁰ Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, *a.g.e.*, s.7

³³¹ Konya Ticaret Odası Etüt-Araştırma Servisi, *Ülke Raporları Bosna Hersek*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2008, s.9

Bosna Hersek ile ticari ilişkilerimizin ilerleyip mesafe kat etmesinde 3 Temmuz 2002'de imzalanan³³² ve 2003 yılının 1 Temmuzunda yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması büyük öneme sahiptir. Bu anlaşma ile gümrük ve eş vergiler 2007 yılından itibaren sıfırlanmıştır.³³³

Ticaret Antlaşmasına göre; Bosna Hersek'ten ithal edilecek ürünlerden (bazı tarım ve hayvancılık ürünleri hariç) gümrük vergisi alınmayacak, Türkiye'nin ihrac ettiği tüm ürünlerin ise gümrük vergisinden muaf olması kararlaştırılmıştır.³³⁴

2000'li yılların başında Bosna Hersek'e yapılan ihracatımız Bosna Hersek'in toplam ihracatının % 0.06'sı iken 2006'da % 1.98, 2007'de ise % 4.6 oranına çıkmıştır.³³⁵

2010 yılındaki ihracat oranımız % 2,78 ve 256 milyon dolar ve 2011 yılında Bosna Hersek'e gerçekleştirdiğimiz ihracat ise 269,1 milyon dolara ulaşmıştır. Bu durum her geçen yıl ihracat oranlarının dolayısıyla ticaretimizin arttığının bir göstergesidir.³³⁶

Türkiye'nin Bosna Hersek'ten ithalatı 2008 yılında 25 milyon dolar, 2009 yılında 52 milyon, 2010 yılında 72 milyon ve 2011 yılında 90,2 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.³³⁷

Bosna Hersek ile olan ticaretimizde; otomotiv ve yan sanayi, metal işleme, mobilya, enerji, inşaat, turizm, finans, emlak, mermer ve kimya sanayi alanları ön planda gelmektedir.³³⁸

Bosna Hersek'teki Kurumlar vergisi, gelir vergisi ve KDV ile ilgili düzenlemeler ise şöyledir;³³⁹

4.9.1. BOSNA HERSEK'TEKİ VERGİLENDİRMELER İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

2008 yılı ocak ayından itibaren uygulanan ve 5 yıl süreli yabancı yatırımcılara tanınan kurumlar vergisi muafiyeti 2011 yılı itibariyle kaldırılmıştır. İstisnası daha

³³² Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, *Bosna Hersek Ülke Bülteni 2011*, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Yayınları, İstanbul 2011, s.7

³³³ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *2011 Yılında Bosna Hersek'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2012, s.22

³³⁴ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *a.g.e.*, s.22

³³⁵ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *a.g.e.*, s.23

³³⁶ Bosna Hersek İstatistik Ajansı, <http://www.bhas.ba/index.php?lang=ba>, Erişim Tarihi: 01.06.2015

³³⁷ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *a.g.e.*, s.23

³³⁸ Konya Ticaret Odası Etüt-Araştırma Servisi, *Ülke Raporları Bosna Hersek*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2008, s.11

³³⁹ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *a.g.e.*, s.23

önce kurulmuş şirketler, bu muafiyetten belirtilen 2013 yılına kadar yararlanmaya devam edeceklerdir. Yeni kanuna göre kurumlar vergisi oranı % 10 olmasına karar verilmiştir.³⁴⁰

Kurumlar Vergisi ödemeyecek kurumlar ise şu şartlara bağlanmıştır; şirketin toplam gelirinin % 30'luk yani yaklaşık üçte birlik kısmının ihracatla sağlanması ile şirketin ilk yıl 4 milyon dolar ve beş yıl içinde toplam 20 milyon dolar yatırım yapması halinde, ayrıca işletmelerinde engelli ve sakat insan istihdam etmeleri durumunda vergiden muafiyet sağlanması öngörülmüştür.³⁴¹

KDV, 2006 yılı 1 Ocaktan geçerli olmak üzere bütün ürünlerde % 17, Stopaj Vergisi BH Federasyonu'nda % 10, Sırp Cumhuriyeti'nde ise aynı oranda yani % 10'dur. Gelir Vergisi ise toplam net olan gelirin üzerinden hesaplanıp, bu oran da % 10 olarak kabul edilmiştir.³⁴²

İthalatta tarife dışı vergiler alınmamaktadır. Ülkemiz ihracatı açısından da tarife dışı engeller, vergiler ve Anti-Damping Uygulamaları bulunmamaktadır.³⁴³

1 Ocak 2003 te yürürlüğe giren Serbest Ticaret Antlaşmasının yıllara göre uygulanması seyrinde ilk yıl % 65, 2004'te % 50, 2005'te % 35 2006'da % 15 ve 2007'den itibaren de kalan vergiler kaldırılmıştır. Tarım, işlenmiş tarım ve sanayi ürünleri ihracatımızdaki vergiler böylelikle 2007 itibarıyla sıfırlanmıştır.³⁴⁴

³⁴⁰ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *2011 Yılında Bosna Hersek'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2012, s.38, Bosna Hersek Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, www.mvteo.gov.ba

³⁴¹ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *a.g.e.*, s.38

³⁴² Bosna Hersek Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, www.mvteo.gov.ba, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *a.g.e.*, s.38

³⁴³ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *a.g.e.*, s.22

³⁴⁴ İstanbul İhracatçılar Birliği Genel Sekreterliği, *Serbest Ticaret Antlaşmaları Kılavuzu*, İstanbul İhracatçılar Birliği Yayınlar, İstanbul 2010, s. 33

TABLO 2: BOSNA HERSEK EKONOMİK GÖSTERGELER TABLOSU

	2000	2009	2010	2011	2012
Nominal GSYİH (Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla) (milyon Euro)	5.500	12.297	12.666	13.122	13.242
Kişi Başına Düşen GSYİH (Euro)	1.660	3.194	3.296	3.417	3.448
Reel GSH Artış Oranı (%)	5,5	- 2,9	1,3	1	- 0,5
Konvertible Mark KM / ABD Doları Paritesi	2,12	1,41	1,48	1,41	1,52
İmalat Sanayi Büyüme Oranı (%)	8,8	- 3,3	1,6	5,6	- 5,2
Ortalama Net Ücretler (Euro)	190	404	408	417	422
Yıllık Enflasyon Oranı %	4,8	-0,4	2,1	3,7	2,1
İşsizlik Oranı (%)	39,7	24,1	27,2	27,6	28
Döviz Rezervi (milyon Euro)	539	3.176	3.302	3.285	3.327
Net Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı (milyon Euro)	---	180	220	290	346
Net Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı / GSYİH (milyon Euro)	---	1,4	1,7	2,2	2,6
Dış Ticaret (milyon \$)					
İhracat	1.158	2.828	3.628	4.204	4.018
İthalat	3.366	6.314	6.962	7.938	7.799
İhracat / İthalat Oranı %	34,40	44,77	52,11	52,96	51,52
Türkiye ile Ticaret (milyon \$) (D. Ticaret Müşavirliği İstatistikleri)					
Türkiye'ye İhracatı	7	52	72	90	112
Türkiye'den İthalatı	27	227	224	269	251

Kaynak: Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *Bosna Hersek Ülke Raporu 2013*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2013, s.6, Bosna Hersek İstatistik Ajansı <http://www.bhas.ba/>, T.C. Ekonomi Bakanlığı, <http://www.ekonomi.gov.tr>,

Bosna Hersek Merkez Bankası ve Bosna Hersek Yabancı Yatırım Destekleme Ajansı değerleri., Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.50.

4.9.2. 1995 - 2010 YILLARI ARASINDA BOSNA HERSEK'E YAPILAN YATIRIMLAR VE TÜRKİYE

1995 - 2010 yılları arasında Türkiye tarafından yapılan toplam yatırım miktarı 131.776.280 Euro' dur ve yatırım yapan ülke sıralamasında 9. sıradadır.³⁴⁵ Bosna Hersek'teki ilk yabancı sermayeli banka olarak olan Ziraat Bankası, Hayat Holding tarafından özelleştirme kapsamında alınan ve kraft kâğıdı ile karton ambalaj üreten Natron Hayat, Lukavac'ta soda üretimi yapan Şişecam önemli yatırım yapan Türk firmalardır. Bunlardan başka, Bosna Hersek'te ticari faaliyetlerde bulunan elliye yakın Türk firması vardır.³⁴⁶

TABLO 3: BOSNA HERSEK'E YAPILAN YATIRIMLAR VE TÜRKİYE 1- (1995 - 2010)

Sıra No	Ülke Adı	Miktar (000 Euro)	% Pay
1	Sırbistan	867.990	22,3
2	Avusturya	499.690	12,8
3	Hırvatistan	482156	12,4
4	Slovenya	441.668	11,3
5	İsviçre	271.981	7,0
6	Litvanya	252.426	6,5
7	Rusya	200.714	5,2
8	Almanya	152.694	3,9
9	Türkiye	131.776	3,4
10	İtalya	106.814	2,7
11	Hollanda	86.029	2,2
12	Diğer	399.168	10,3

Kaynak: Bosna Hersek Yabancı Yatırımı Teşvik Ajansı, www.fipa.gov.ba

49 milyon Euro'ya Hayat A.Ş.; Natron-Hayat'ı, 39 milyon Euro'ya Şişecam; Soda Lukavac'ı ve THY da; 4,7 milyon Euro'ya Bosna Hersek Hava Yollarının işletmesini satın almıştır. BH Havayolu işletmesindeki payı % 49'dur. Bu üç firma BH'teki büyük Türk firmalarıdır.³⁴⁷

³⁴⁵ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *2011 Yılında Bosna Hersek'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2012, s.20

³⁴⁶ Bosna Hersek Yabancı Yatırımı Teşvik Ajansı, www.fipa.gov.ba

³⁴⁷ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, a.g.e., s.20

BH'e Türk firmalarınca yapılan yatırımlara bakacak olursak; bunların % 79'u üretim, % 10'u Bankacılık, % 5'i Ticaret, % 4'ü Ulaşım ve % 2'lik kısmı da diğer alanlar olduğu görülmektedir. 1994 yılında ülkedeki savaşın sonlanmasında 2010 yılına kadar geçen 16 yıllık süre içinde BH'e Türkiye ve Türk firmalarınca yapılan yatırımlar 6 milyon Euro düzeyindedir.³⁴⁸

4.9.3. BOSNA HERSEK'E YATIRIM YAPAN ÜLKELER İÇİNDE TÜRKİYE'NİN YERİ

Son yıllarda Bosna Hersek'e yapılan yatırımlarda artış gösterilmiş, Dayton Antlaşması'ndan 2010 yılına kadar ki süreçte yatırım yapan ülkeler sıralamasında 9. sırada olan Türkiye 2010 yılı içerisinde ise 6. sıraya yükselmiştir.³⁴⁹

Türkiye'nin ticari ilişkilerinin diğer Avrupa ülkelerine göre daha az olması, Bosna Hersek'in eski Yugoslavya'nın bir parçası olmasından ve buradan ayrılan cumhuriyetlerle Hırvatistan, Slovenya ve Sırbistan gibi, AB ülkelerinin de bu ülkeye konum olarak daha yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak yıllar geçtikçe ekonomik ilişkilerimiz, ticaret rakamlarımız artmakta, siyasi ve kültürel ilişkilerimiz gibi gelişme göstermektedir.

TABLO 4: BOSNA HERSEK'E YAPILAN YATIRIMLAR VE TÜRKİYE 2-(2010)

Sıra No	Ülke Adı	Miktar (Euro)
1	Avusturya	97.289.130
2	Sırbistan	50.609.850
3	Hırvatistan	38.865.158
4	Suudi Arabistan	37.341.691
5	Slovenya	20.561.508
6	Türkiye	20.166.886
7	Rusya	15.624.211
8	İsveç	11.350.680
9	Macaristan	11248.421
10	İsviçre	8.627.703

Kaynak: Bosna Hersek Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, www.mvteo.gov.ba

³⁴⁸ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *2011 Yılında Bosna Hersek'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2012, s.20

³⁴⁹ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *a.g.e.*, s.21

4.9.4. 1995 - 2010 YILLARI ARASINDA BOSNA HERSEK İLE TİCARİ İLİŞKİLERİMİZ (1.000 DOLAR)

Bosna Hersek'in ihraç malzemeleri arasında; temel metaller, mobilya, motorlu araçlar, metal eşya, ağaç ve ağaç ürünleri, deriden eşya ve gıda içecek maddeleri başta gelirken, ithal ettiği ürünler sıralamasında başta kimyasallar, petrol, kömür, makina ve donanım ile motorlu araçlardır.³⁵⁰

TABLO 5: BOSNA HERSEK - TÜRKİYE TİCARİ İLİŞKİLERİ 1- (1995 - 2010)

YILLAR	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı
1995	7.836	126
1996	22.472	2.484
1997	31.871	1.295
1998	38.077	5.297
1999	39.891	16.222
2000	26.871	7.497
2001	27.585	4.926
2002	43.263	6.317
2003	63.227	8.342
2004	99.938	11.475
2005	128.217	15.399
2006	150.861	9.379
2007	445.172	21.469
2008	572.348	24.545
2009	226.566	52.058
2010	224.299	72.328

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, *Dış Ticaret İstatistikleri*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi:02.06.2015

³⁵⁰ Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *2011 Yılında Bosna Hersek'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2012, s.23

TABLO 6: BOSNA HERSEK - TÜRKİYE TİCARİ İLİŞKİLERİ 2- (2012 - 2014) (MİLYON DOLAR)

YILLAR	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Ticaret Hacmi	Ticaret Dengesi
2012	252	111	363	141
2013	274	124	398	150
2014	241	126	367	115

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, *Dış Ticaret İstatistikleri*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 02.06.2015,

Dışişleri Bakanlığı, *Bosna Hersek*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> Erişim Tarihi: 02.06.2015

4.9.5. TÜRKİYE'DEN BOSNA HERSEK'E İHRAÇ EDİLEN ÜRÜNLER

Ülkemizden Bosna Hersek'e ihraç edilen ürünler arasında; giyim eşyaları, halı, kilim ve dokuma ürünler, yüzey kaplamaları, plastik eşya, motorlu araçlar ve traktör, elektrikli cihazlar ve parçaları, cam eşya, barut ve patlayıcı maddeler ile demir ve çelikten eşyalar başta gelmektedir.³⁵¹

TABLO 7: İHRAÇ EDİLEN ÜRÜNLER TABLOSU (2005-2006) (DOLAR)

İhraç Edilen Ürünün Adı	2005 Yılı	2006 Yılı
Tekstil Elyafı ve Mamulleri	17.501.931	21.216.010
Elektrikli Makina ve Cihazlar	12.556.974	13.477.847
Sebzeler, Meyveler ve Mamulleri	12.390.763	12.763.266
Çeşitli Mamul Eşya	10.177.817	11.630.336
Kâğıt-Karton ve Kâğıt, Karton Esaslı Mamuller	9.312.087	6.085.701
Metallerden Nihai Ürünler	8.246.692	8.814.867
Giyim Eşyası ve Aksesuarları	7.422.410	19.318.327
Kara Ulaşım Araçları	7.372.148	7.041.225
Vitaminler, Hormonlar, Alkoloidler, Antibiyotikler,	3.301.477	4.328.184

³⁵¹ Konya Ticaret Odası Etüt-Araştırma Servisi, *Ülke Raporları Bosna Hersek*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2008, s.10

İlaçlar, Tıbbi Eşya		
Haberleşme, Hayal-Ses Kayıt Cihazları	3.198.608	3.223.351
Uçucu Yağlar, Yüzey Aktif Maddeler, Temizlik Patları, Boyaları	3.191.882	3.124.255
Hububat ve Mamulleri	3.065.781	2.771.093
Kahve, Çay, Baharat, Kakao ve Hülasaları	2.860.439	3.410.120
Metal Dışı Mineral Mamuller	2.820.025	3.309.165
Değişik Sanayi Kollarında Kullanılan Makina ve Cihazlar	2.649.536	2.924.556
Demir ve Çelik	2.285.683	1.266.218
Sıhhi Tesisat, Isıtma, Aydınlatma İle İlgili Çeşitli Eşya	2.216.672	3.840.526
Tabii Bal, Şeker, Şekerli Meyveler	2.191.948	2.281.291
Plastikten Mamuller	2.166.993	4.356.004
Mobilyalar	1.555.339	1.877.841
Belirli Sanayi Kollarında Kullanılan Makina ve Cihazlar	1.337.238	1.860.715
Demir Dışı Metaller, Mamulleri	1.276.530	1.587.212
Tarifede Yer Almayan Yenilenebilir Ürünler	1.123.817	1.057.927
Taşkömürü Katranı ve Ham Petrolden Ürünler	994.810	1.609.199
Ayakkabılar Vb. Eşya	879.253	1.804.832
Etler ve Hazırlanmış Et Mamulleri	814.830	1.314.993

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, İstatistikler, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/serbestBolgeler/istatistikler;jsessionid=fS_7BAqZtw3AM8aJs1v46u_drobr9mslk_jpWeIkL2vdNf7WshvO!-1728739075?_afLoop=386372546844997&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D386372546844997%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D4zyunaib1_4, Erişim Tarihi: 02.06.2015,

Türkiye İstatistik Kurumu, *Dış Ticaret İstatistikleri*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, Erişim Tarihi: 02.06.2015, Dış İşleri Bakanlığı, *Bosna Hersek*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-bosna-hersek-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> Erişim Tarihi: 02.06.2015

TABLO 8: TÜRKİYE’NİN BOSNA HERSEK’E İHRAÇ ETTİĞİ BAŞLICA ÜRÜNLER (2010-2011) (1000 DOLAR)

İhraç Edilen Ürünün Adı	2010 Yılı	2011 Yılı
Plastik Kapılar, Pencereleler, Çerçeveler, Pervazlar, Kapı Eşikleri	11.240	9.731
Sentetik / Suni Elyaftan Kadife Şeklinde Dokunmuş Hazır Eşya	8.395	7.707
Diğer Elektrikli Fırınlara, Ocaklar, Izgaralar	4.907	5.805
Tedavide / Korunmada Kullanılmak Üzere Hazırlanan Diğer İlaçlar	4.854	5.906
Motorlu Taşıta, dizel / Yarı Dizel, Silindir Hacmi =< 1500 cm ³	4.464	6.382
Hijyenik Havlular, Tamponlar, Bebekler İçin Bezler	4.156	2.858
Demir / Çelikten Radyatör, Aksam ve Parçaları	4.139	4.405
Tam Otomatik Çamaşır Makinaları =< 10 kg	3.976	4.252
Vinil Klorür Polimerlerinden Monifol, Çubuk, Profiller, En Kesiti >1mm	3.736	6.193
Televizyon, Diğerleri, Renkli Olanlar	3.634	4.094
Tişört, Fanila, Atlet, Giyim Eşyası, Pamuktan Örne	3.406	3.894
Tişört, Fanila, Atlet, Giyim Eşyası, Pamuktan Örne, Diğer Örne	3.406	2.855
Domates (Taze / Soğutulmuş)	3.326	3.257
Motorlu Taşıta, Kıvılcım Ateşlemeleri, 1500 cm ³ < Silindir =< 3000 cm ³	3.269	3.573
Diğer Çikolata, Kakao İçeren Gıda Müstahzarları	2.954	3.287
Evlerde Kullanılan Bulaşık Yıkama Makinaları	2.725	2.982
Diğer Yağlar ve Müstahzarlar	2.445	3.671
Horoz ve Tavukların Parçalanmış Et ve Sakatları (Dondurulmuş)	997	2.885
Dizel / Yarı Dizel Motorlu Toplu Yolcu Taşıtları	818	3.169
Demir / Çelikten Diğer Gaz / Petrol Boru Hattında Kullanılan Boru	17	3.153
TOPLAM	76.864	90.059

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, *İstatistikler*,
http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/serbestBolgeler/istatistikler;jsessionid=fS_7BAqZtw3AM8aJs1v46u_drobr9mslk_jpWeIkL2vdNf7WshvO!-1728739075?_afLoop=386372546844997&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D386372546844997%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D4zyunaib1_4, Erişim Tarihi: 02.06.2015

4.9.6. BOSNA HERSEK'TEN İTHAL EDİLEN ÜRÜNLER

Türkiye'nin ithal ettiği ürünler arasında, organik kimyasal ürünler, giyim eşyası ve aksesuarları, demiryolu ulaşım araçları, bakır ve bakır eşyalar, sentetik ve suni devamsız lifler, tekstil liflerini sayabiliriz.³⁵²

İthal ettiğimiz ürünler oransal olarak şöyledir; % 25 Ayçiçeği tohumu yağları, demir ve çelikten yarı mamuller % 9, buğday ve buğday ürünleri % 9, % 8 oranında mefruşat ürünleri, % 6'sı da demir ve çelik ürünleridir.³⁵³

TABLO 9: İTHAL EDİLEN ÜRÜNLER TABLOSU (2005-2006) (DOLAR)

İthal Edilen Ürünün Adı	2005	2006
Taşkömürü, Linyit Kömürü, Kok Kömürü, Ham Yağlar	4.976.584	26.942
Anorganik Kimyasallar, Radyoaktif, Nadir Elementlerin Bileşikleri	2.015.837	1.974.417
Organik Kimyasal Ürünler	2.116.843	501.518
Deri, Kösele, Ham Post	1.606.711	594.951
Tekstil Lifleri	938.005	754.832
Mantar ve Ağaç Mamulleri	710.683	453.475
Değişik Sanayi Kollarında Kullanılan Makina ve Cihazlar	612.514	821.833
Çeşitli Mamul Eşya	525.881	1.117.671
Giyim Eşyası ve Aksesuarları	158.042	458.846
Metallerden Nihai Ürünler	138.412	263.743
Sebzeler, Meyveler ve Mamulleri	122.277	226.954
Tekstil Elyafı ve Mamulleri	254.665	183.353
Fotoğraf, Sinema ve Optik Elemanlarla İlgili Alet ve Cihazlar,	131.054	121.519

³⁵²

Ekonomi

Bakanlığı,

İstatistikler,

http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/serbestBolgeler/istatistikler;jsessionid=fS_7BAqZtw3AM8aJs1v46u_drobr9mslk_jpWeIkL2vdNf7WshvO!-1728739075?_afLoop=386372546844997&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D386372546844997%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D4zyunaib1_4, Erişim Tarihi: 02.06.2015

³⁵³

Ekonomi

Bakanlığı,

İstatistikler,

http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/serbestBolgeler/istatistikler;jsessionid=fS_7BAqZtw3AM8aJs1v46u_drobr9mslk_jpWeIkL2vdNf7WshvO!-1728739075?_afLoop=386372546844997&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D386372546844997%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D4zyunaib1_4, Erişim Tarihi: 02.06.2015

Saatler		
Plastikler ve Mamulleri	126.914	79.495
Elektrikli Makina ve Cihazlar	114.651	57.385
Kara Ulaşım Araçları	99.013	88.943
Hayvansal ve Bitkisel Ham Maddeler	80.595	108.414
Taşkömürü Katranı ve Ham Petrolden Ürünler	74.703	362.961
Mobilyalar	68.734	238.534
Ayakkabılar Vb. Eşya	47.465	242.179
Kâğıt-Karton ve Kâğıt, Karton Esaslı Mamuller	30.341	58.782
Yakmaya Mahsus Ağaçlar, Tabii Mantar	22.478	167.531
Belirli Sanayi Kollarında Kullanılan Makina ve Cihazlar	16.070	29.927
Metal İşleme Makinaları	1.798	34.161

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, *İstatistikler*,
http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/serbestBolgeler/istatistikler;jsessionid=fS_7BAqZtw3AM8aJs1v46u_drobr9mslk_jpWeIkL2vdNf7WshvO!-1728739075?_afLoop=386372546844997&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D386372546844997%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D4zyunaib1_4, Erişim Tarihi: 02.06.2015

**TABLO 10: BOSNA HERSEK'TEN İTHAL EDİLEN BAŞLICA ÜRÜNLER
(2010-2011) (1000 DOLAR)**

İthal Edilen Ürünün Adı	2010 Yılı (000 ABD \$)	2011 Yılı (000 ABD \$)
Buğday ve Buğday Karışımı Ürünler	15.173	3.287
Beyazlatılmış Kraft Torba Kâğıdı	13.546	8.010
Mısır	6.039	818
Diğer Yağlar ve Müstahzarlar	4.427	2.104
Diğer Döküntü ve Hurdalar	3.659	36.236
Sodyum Karbonat	3.185	3.509
Koyun ve Kuzuların Yünü Alınmamış Ham Derileri	2.101	4.704
Maleik Anhidrit (Kimyasal Bileşen)	1.748	2.040
Fitiller, İnfilak Fitilleri, İnfilak Kapsülleri, Ağız Otları, Ateşleyici Maddeler	1.626	3.682
Elektrikli Epilasyon Cihazları	1.223	2.554
İçten Yanmalı Pistonlu Motorlar Yakıt, Yağ, Soğutma Pompaları	1.216	2.211
Demir Çelikten Rondelalar	974	1.096
Diğer Pompalar	791	1.172
Alüminyum Döküntü ve Hurdaları	381	1.119
Kraft Kâğıt / Karton (m ² =< 150 gr) Beyazlatılmamış	377	3.244
Ayakkabı, Bileği Kapatın Diğer Yüzü Deri Ayakkabı	322	791
İçten Yanmalı Motorlar İçin Yağ, Yakıt Filtresi	183	690
382490 Diğer Kimya ve Bağlı Sanayide Kullanılan Kimyasal Ürünler	183	1.179
Beyaz, Yarı Beyaz, Renkli Kraft Torba Kâğıdı	-	2.197
Yiyecek, İçecek Sanayinde Kullanılan Diğer Makine Cihazlar	-	773
TOPLAM	57.154	81.416

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, *İstatistikler*,
http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/serbestBolgeler/istatistikler;jsessionid=fS_7BAqZtw3AM8aJs1v46u_drobr9mslk_jpWeIkL2vdNf7WshvO!-1728739075?_afLoop=386372546844997&_afWindowMode=0&_afWindowId=null#!%40%40%3F_afWindowId%3Dnull%26_afLoop%3D386372546844997%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D4zyunaib1_4, Erişim Tarihi: 02.06.2015

SONUÇ

Balkanlar, kendisi de bir Balkan ülkesi olması dolayısıyla Türkiye için her zaman önemli bir bölge olmuştur. Bu önem tarihsel ve kültürel bağlarının olmasıyla daha da artmıştır. Osmanlı İmparatorluğu bu bölgede beş asra yakın hüküm sürdüğü için Balkan bölgesindeki sorunlar Türkiye'yi ister istemez mutlaka etkilemektedir. Türkiye, özellikle 1990 sonrasında her bir Balkan ülkesiyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmış, bu yeni dönemde ilişkilerde komünist dönemde meydana gelen kopukluğu ortadan kaldıracak nitelikte adımlar atmıştır.

Soğuk Savaş döneminin sonlanması Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla olmuş, Yugoslavya Federasyonu'nun dağılması süreci de Soğuk Savaş sonrasında yaşanan en dikkat çekici hadise olarak tarihe geçmiştir. Yaşananlar, tüm dünyanın gözü önünde olmuş ve bir nevi göz yumulmuş, geç müdahale sonrası da kaçınılmaz katliamlar olmuştur. Sırpların Boşnaklara yaptıkları zulümler, işkence ve katliamlar 1995 yılında NATO müdahalesiyle son bulmuştur. Barış ortamı ABD'li diplomat Richard Holbrooke'un girişimiyle Boşnak, Sırp ve Hırvat temsilcilerinin de bulunduğu heyetin arasında ABD'de imzalanan Dayton Antlaşması ile resmiyete dökülmüştür.

Türkiye, Yugoslavya'nın dağılmasının ardından 1992 yılında bağımsızlığını ilan etmiş olan Bosna Hersek'i ilk tanıyan ülkeler arasında yer almıştır. Bosna savaşı sırasında savaşın sonuçlanıp barış olması için elinden gelen çabayı sarf etmiştir. Savaşı sonlandıran Dayton Antlaşmasının oluşturduğu yapının sağlam bir şekilde işleyebilmesi için kurulan BM Barış Gücü, IFOR, SFOR ve EUFOR gibi uluslararası askeri teşkilatların da içinde yer almıştır.

Türkiye, Bosna Hersek'in devlet olarak varlığını sürdürebilmesi ve toprak bütünlüğünün korunması için yaptığı çabalar içinde Bosnalı Hırvatlarla, Boşnakların aralarında uzlaşma sağlamaları yönünde de girişimlerde bulunmuştur. Boşnakların yaşadıklarını, çektikleri sıkıntıları dünyaya duyurmak için gayret gösteren ülkelerin başında gelmiştir.

Kasım 2002 tarihinde Türkiye'de iktidara gelen AKP hükümeti ve bu hükümet içinde Başbakan Başdanışmanlığı daha sonra Dışişleri Bakanlığı görevlerinde bulunan Ahmet Davutoğlu'nun fikirleri ve belirlediği ilkeler çerçevesinde Türk Dış Politikası yeni bir şekil almıştır. Çevresindeki ülkelerle ve bulunduğu coğrafyada sıfır sorun prensibini, yumuşak güç yöntemlerini uygulamaya çalışmıştır.

Türkiye, Dayton Anlaşması ile Sırlara ve Hırvatlara tanınan imtiyazların, Boşnaklara tanınmadığını, Boşnak halkının mağduriyetin devam ettiği düşüncesiyle, Bosna Hersek'teki yapı içerisinde yer alan Boşnak, Hırvat ve Sırp arasında meydana gelebilecek ve gelen tüm durumlarda faal olarak arabuluculuk görevi yapmış, sorunların çözülmesinden yana olmuştur.

Türkiye'nin dış politikasında nasıl ki Avrupa ve AB süreci önemliyse, Avrupa kıtasında bulunan Balkan ülkeleri arasında yer alan Bosna Hersek'te hep özel bir yerde kalmıştır. Osmanlı Devleti içerisinde de yer alan Boşnak Müslümanlarla olan tarihe dayanan bağlarımızın kuvvetli olmasında, Müslüman olmaları büyük pay sahibidir.

Ticari alandaki ilişkilerimiz, Bosna Hersek'e daha yakın olan komşu Balkan ve Avrupa ülkelerinin Bosna Hersek'le olan ticareti kadar fazla olmasa da yıllar içinde artış göstermektedir. Karşılıklı imzalanan anlaşmalar bu ilişkilerin artmasına yöneliktir.

Türkiye, gerek siyasi söylem ve uygulamalarıyla, gerek ticari girişimleri, Türk firmalarının Bosna Hersek'te yatırım yapmalarını kolaylaştırıcı gerekli vergi muafiyetlerinin sağlanması için yapılan anlaşmalarla daima bu ülkenin kendi kendine yetebilecek, güçlü ve istikrar sahibi olmasını temenni etmektedir.

Balkanlar aynı zamanda Türkiye'nin de içinde bulunduğu bir coğrafyadır. Burada meydana gelebilecek ve gelen tüm sorunlar ülkemizi de doğrudan etkilemektedir. Avrupa kıtası içerisindeki en sorunlu bölge Balkanlar ve burada da mağduriyetin en fazla yaşandığı ülke Bosna Hersek'tir, görüşünde olan ülkemiz, bundan sonra da özel de Bosna Hersek'e genel olarak da diğer bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini geliştirmeye, sorunların çözümünde üzerine düşeni yapmaya çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALTUNTAŞ Yunus Emre, *Srebrenica'da Ölüm Çiçekleri*, Yeni Dünya Dergisi, Asya Basın Yayın, İstanbul
- AZARKAN Ezeli, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:8 Sayı:2 Yıl:2011
- BAĞCI Hüseyin, *Bosna-Hersek: Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş*, <http://dergiler.ankara.edu.tr/search.php> Ankara Üniversitesi 1992
- BAĞCI Hüseyin, *Güvenlik Politikaları ve Risk Analizi Çerçevesinde Balkanlar (1991 - 1993)*, Ankara 1994
- Barışa Çağrı, Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu Carneige Komisyonu Raporu, Sabah Kitapçılık, İstanbul 1998
- BORA Tanıl, *Yeni Dünya Düzeninin Av Sahası Bosna Hersek, Birikim Yayınları*, İstanbul 1994
- BORA Tanıl, *Türkiye'nin Balkanlardaki Problemleri*, ÖZDOĞAN Günay Göksu - SAYBAŞILI Kemali, Eren Yayınları, İstanbul 1995
- Bosna Hersek Eğitim Danışmanlığı Türkiye Temsilciliği, *Saray Bosna Üniversitesi*, <http://www.bosnahersekegitim.com.tr>
- Bosna Hersek Fahri Başkonsolosluğu, *Bosna Hersek Siyasi ve İdari Yapısı*, <http://www.izmirkonzulatbih.org/>
- Bosna Hersek İle İlişkileri Geliştirme Merkezi <http://www.bigmev.org/>
- Bosna Hersek İstatistik Ajansı, <http://www.bhas.ba/>
- Bosna Hersek Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, www.mvteo.gov.ba
- Bosna Hersek Yabancı Yatırımı Teşvik Ajansı, www.fipa.gov.ba
- BUMAZOVIĆ Tufik, *Bosna Hersek: Ekonomik Faktörler ve Siyasal İstikrarın Önündeki Engeller*, 1998 Avrasya Etütleri, Sayı: 14, Yaz-Sonbahar.
- COŞKUN Mustafa Yahya, *Makaleler, Bilge Kral, 2007*, <https://ayfi.wordpress.com/>
- CÖMERT Servet, *Jeopolitik ve Türkiye'nin Yer Aldığı Yeni Jeopolitik Ortam*, Jeopolitik Dergisi, İstanbul Kış 2002

- CRAMPTON Richard John, *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Balkanlar*, çev. Emel KURT, Yayınodası Yayınları, İstanbul 2007.
- ÇANDAR Cengiz, *Türkiye - Bosna Hersek ve Tarihle Barışmak*, Yeni Türkiye, Yıl: 1 Sayı: 3, Mart - Nisan 1995
- DAVUTOĞLU Ahmet, *Küresel Bunalım 11 Eylül Konuşmaları*, Küre Yayınları, İstanbul 2011.
- DAVUTOĞLU Ahmet, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2008
- Dışişleri Bakanlığı, *Bosna Hersek Vize Durumu*, <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>
- Dışişleri Bakanlığı, *Bosna Hersek Dış İşleri Bakanı Ülkemize Resmi Bir Ziyaret Gerçekleştirdi*, <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>
- Dışişleri Bakanlığı, *Dış Politika Kronolojisi*, <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>
- Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye Bosna Hersek Siyasi İlişkileri*, <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, *Bosna Hersek Ülke Bülteni 2011*, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Yayınları, İstanbul 2011, <http://www.deik.org.tr>
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, *İş Konseyi Toplantıları*, <http://www.deik.org.tr>
- Ekonomi Bakanlığı, *Ülkeler*, <http://www.ekonomi.gov.tr>
- Ekonomi Bakanlığı, *İstatistikler*, <http://www.ekonomi.gov.tr>
- EKİNCİ Mehmet Uğur, *Bosna Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı – Seta 2014
- El Cezire Türk, Sırp savaş suçlusuna müebbet hapis, <http://www.aljazeera.com.tr>
- ELİÇALIŞKAN Murat, *Coğrafya Dünyası, Bosna Hersek*, <http://www.cografya.gen.tr>
- EMİROĞLU Hüseyin, KAYALAK Turgay, *Türkiye'nin Balkanlar Politikası 2009*, Seta Yayınları, Ankara 2011

- ERALP Doğa Ulaş, “Türkiye’nin Balkanlar Politikası 2010”, içinde *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, Seta Yayınları, Ankara 2011
- ERBAŞ Baha, USA Sabah Yazarı - <http://www.usasabah.com>
- Erbu İnşaat, *Konjic Köprüsü*, <http://www.erbuinsaat.com>
- EVİRGEN Aydın, Dışişleri Bakanlığı, *Açıklamalar*, <http://www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa>
- Fide Yayınevi, *Aliya İzzetbegoviç*, <http://www.fideyayinevi.com/fikir.htm>
- Genelkurmay Başkanlığı, *Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barış Destekleme Harekâtına Katılımları*, <http://www.tsk.tr/>
- GÖNLÜBOL Mehmet, *Uluslararası Politika*, Atilla Kitabevi, Ankara 1993.
- GÜRKAN İhsan, *Jeopolitik ve Stratejik Yönleriyle Balkanlar ve Türkiye*, Balkanlar, OBİV Vakfı Yayınları, İstanbul 1997
- Haberler, <http://www.haberler.com>
- *Haber 10*, <http://www.haber10.com> , Davutoğlu: Yorulmaz Diplomat
- Harp Akademileri, *Balkanların Dünü Bugünü Yarını*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 1997
- Harp Akademileri, *Balkanlar ve Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 1999
- Harp Akademileri, YILMAZ Veli, GÖRGÜLÜ İsmet, ERDİNÇ Ali, *Bosna Hersek*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1992
- Harp Akademileri, IRKLI Alaaddin, ERSOY Ergin, *Bosna Hersek Gerçeği*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 1995
- Harp Akademileri, *21 nci Yüzyıla Girerken Dünya Düzeni*, Harp Akademileri Yayınları, İstanbul 2000
- Hürriyet Gazetesi Arşivi, *Yakınları İzzetbegoviç’i Anlattı*, <http://www.hurriyet.com.tr>
- *2011 Yılında Bosna Hersek’in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2012

- İstanbul İhracatçılar Birliği Genel Sekreterliği, *Serbest Ticaret Antlaşmaları Kılavuzu*, İstanbul İhracatçılar Birliği Yayınlar, İstanbul 2010
- İZZETBEGOVİÇ Aliya, *İslam Deklarasyonu*, Fide Yayınevi, İstanbul 2010
- İZZETBEGOVİÇ Aliya, *Konuşmalar*, Klasik Yayınları, İstanbul 2005
- İZZETBEGOVİÇ Aliya, *Özgürlüğe Kaçışım. Zindandan Notlar*, Klasik Yayınları, İstanbul 2011
- İZZETBEGOVİÇ Aliya, *Tarihe Tanıklığım*, Klasik Yayınları, İstanbul 2003
- İZZETBEGOVİÇ Aliya, *Köle Olmayacağız*, Fide Yayınları, İstanbul 2007
- KAPETANOVIÇ Amer, *Bosna Hersek'in On Yıllık Dış Politika Tecrübesi, Balkan Diplomasisi*, Derleyen LÜTEM Ömer, COŞKUN Birgül Demirtaş, Asam Yayınları, Ankara2001
- KARABULUT Bilal, *Türkiye'nin Balkanlarla İlişkileri: 2008- 2012 Dönemi Türk Dış Politikası*, Platin Kitap, Ankara 2012.
- KARAGÜL Soner, Türkiye'nin Balkanlardaki Yumuşak Güç Perspektifi, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi 8, Çanakkale 2013
- KARATAY Osman, GÖKDAĞ Bilgehan, *Balkanlar El Kitabı C.1:Tarih*, Çorum Yayıncılık, Cilt I: 2006
- KESKİN Mehmet Hakan, *"Bosna-Hersek Cumhuriyeti: Roma'dan AB Entegrasyonuna Yolculuk, Çağdaş Balkan Siyaseti*, Gazi Kitabevi, Ankara 2012
- Klasik Yayınları, *Aliya İzzetbegoviç*, <http://www.klasikyayinlari.com/>
- KOÇAK Mehmet, *İnsanlık Tarihinde Kara Bir Leke, Srebrenica Soykırımı*, Batu Yayıncılık 2010
- KURŞUN Günel, 101 Soruda Uluslararası Ceza Mahkemesi, İnsan Hakları Gündemi Derneği Yayınları, Ankara 2011
- KUT Şule, *Yugoslavya Bunalımı ve Türkiye'nin Bosna Hersek ve Makedonya Politikası: 1990-1993*, Türk Dış Politikasının Analizi, Faruk Sönmezoglu, Der Yayınları, 2001
- KUT Şule, *Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi İstanbul 2005.

- KUT Şule, *Türkiye'nin Bosna Hersek Diplomatik Girişimleri*, *Turkish Diplomatic Initiatives For Bosnia- Hercegovina*, , Editör ÖZDOĞAN Günay Göksu - SAYBAŞILI Kemali, Marmara University Press, İstanbul
- KUT Şule, SOYSAL İsmail, *Dağılan Yugoslavya ve Bosna Hersek Sorunu: Olaylar-Belgeler 1990 - 1996*, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı, isis Yayıncılık, İstanbul 1997
- KUTLAY Muzaffer, *Analist Dergisi*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Şubat 2012.
- LIGHTBURN David, NATO Dergisi, <http://www.nato.int>
- Milliyet Gazetesi, Bosna Hersek, www.milliyet.com.tr, <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/>
- *Mladiç: Ben Aradığınız Kişiyim*, <http://www.ntv.com.tr>
- MULAHASANOVIC Jasmin, <http://www.bosnahersek.info/ulke-genel-bilgisi/dil/>
- NEZİROĞLU İrfan, *Dayton Barış Antlaşması*, TBMM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürlüğü Araştırma Servisi, Ankara 1996
- OK Figen, *İstikrar Paketi ve Türkiye*, Uluslararası Sorunlar Dergisi Sayı:1, Dış İşleri Bakanlığı Yayınları, Şubat 2001
- ORAN Baskın, *Türk Dış Politikası 1980-2001*, 2. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul 2014
- ORHAN Yeşim, *Bosna Hersek Ülke Raporu*, Dışişleri Bakanlığı, TİKA Yayını, Ankara 1999
- ORUÇ Hatice, *15.Yüzyılda Bosna Sancağı ve İdari Dağılımı*, Ankara Üniversitesi, <http://dergiler.ankara.edu.tr>, Sayı:18, Ankara 2005
- Osmanlı Araştırmaları, Makaleler, *Bosna Hersek'in Osmanlı Devleti Tarafından Fethi*, <http://www.os-ar.com/>
- Osmanlı Web Sitesi, *Berlin Antlaşması*, <http://www.osmanli700.gen.tr>
- ÖKSÜZ, Hikmet, *Türkiye'nin Balkan Politikası*, Obiv Dergisi Balkan Yıllığı, Bigart Yayınları, İstanbul 2007, s.174
- ÖZDAĞ Muzaffer, *Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine*, Avrasya Stratejik Araştırmalara Merkezi Yayınları, Ankara 2001

- ÖZDİL Ersin, *Bosna Hersek Krizinde Uluslararası Kuruluşlar ve NATO*, İzmir 1993
- ÖZEY Ramazan, *Gezi Notları*, <http://www.ramazanozey.net>
- Özgür Ansiklopedi, <http://tr.wikipedia.org>
- ÖZTÜRK Osman Metin; *Türk Dış Politikasında Balkanlar, Balkan Diplomasisi*, Derleyen LÜTEM Ömer, COŞKUN Birgül Demirtaş, ASAM Yayınları, Ankara 2001
- *Balkan Diplomasisi*, Derleyen LÜTEM Ömer, COŞKUN Birgül Demirtaş, ASAM Yayınları, Ankara 2001
- ROHDE David, *Son Oyun, Srebrenica'nın Düşüşü ve İhanet*
- Sabah Gazetesi, AB'den Bosna Hersek'e Yeşil Işık, <http://www.sabah.com.tr>
- SANCAKTAR Caner, *Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve Siyasal Mirası*, Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi Cilt:2, Sayı:2, 2011
- SANCAKTAR Caner, *Dayton Barış Antlaşmasınının 10. Yılında Bosna Hersek*, Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, <http://www.tasam.org>
- SANDER Oral, *Türkiye'nin Dış Politikası*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2006
- Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *2011 Yılında Bosna Hersek'in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2012
- Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, *Bosna Hersek Ülke Raporu 2013*, Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği Yayınları 2013
- SAULNIER Mine, Bosna'da Barışa onay, Milliyet Gazetesi, www.milliyet.com.tr
- Serdivan Bosna Sancak Eğitim - Kültür ve Spor Kulübü Derneği, *Boşnak Dili ve Edebiyatı*, <http://www.serdivanbosnasancak.org>
- *Sırp Vahşeti- Boşnak Soykırımı*, <http://kizilelma0671.blogcu.com/>
- ŞİMŞEK Halil, *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi*, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2002
- Time Dergisi, 17 Ağustos 1992, 24 Temmuz 1995

- Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi, <http://www.turansam.org>
- TÜRBEĐAR Erhan, *Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi*, Sayı:7-8, Ankara 2009
- TÜRBEĐAR Erhan, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, www.tepav.org.tr
- Türkçe Genel Başvuru ve Bilgi Sitesi, Haritalar, <http://www.turkcebilgi.com/>
- TÜRKES Mustafa, RÜMA Şadan İnan, AKŞİT Sait, *Kriz Sarmalında Bosna Hersek: Devlet Krizi*, Boğaziçi Üniversitesi, 2012
- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, TİKA, *Bosna Hersek Proje ve Faaliyetleri, 2013*, <http://www.tika.gov.tr/>
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu, <http://www.basbakanlik.gov.tr>
- Türk Kızılay, *Bosna Hersek*, Kurumsal Haber Arşivi, <http://www.kizilay.org.tr/>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutanağı, 10 Haziran 2013 Salı, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=9745&P5=B&page1=53&page2=53
- Türkiye İstatistik Kurumu, *Dış Ticaret İstatistikleri*, <http://www.tuik.gov.tr>
- Türkiye Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV), *Dünyadaki Jeopolitik Yönelimler ve Türkiye*, İstanbul 2000
- Uluslararası Hak İhlalleri İzleme Merkezi, *Bosna Hersek İşgali ve Srebrenica Soykırımı*, www.uhim.org
- UYANIK Vuslat, ATASOY Yeliz, *Tarihe Yön Veren Savaşlar ve Antlaşmalar*, Cnr Studio, iconhouse, Venedik Yayınları, İstanbul 2013
- UYANIK Vuslat, ATASOY Yeliz, *Tarihteki Ünlü Komutanlar ve Liderler*, Cnr Studio, iconhouse, Venedik Yayınları, İstanbul 2013
- UZGEL İlhan, *Türkiye ve Balkanlar: İstikrarın Sağlanmasında Türkiye'nin Rolü* Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2002
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, 1.Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988

- Ülke Dergisi, *Yugoslavya: Bir Felaketin Kökenleri*, Branka Magas
- Ülke Bayrakları, *Bosna Hersek*, <http://www.ulkebayrak.com/default.asp>
- Ülkelerin Bayrakları, *Bosna Hersek*, <http://www.bayraklar.info>
- Konya Ticaret Odası Etüt-Araştırma Servisi, *Ülke Raporları Bosna Hersek*, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya 2008, <http://www.kto.org.tr>
- Vatan Gazetesi, Haber Arşivi, *Bosnalıları Öfkeliendiren Öziir* <http://www.gazetevatan.com>
- VATANSEVER Muzaffer, *Türkiye'nin Balkanlar'daki Potansiyel ve Limitleri*, *Analiz Dergisi*, Mayıs 2011
- VATANSEVER Muzaffer, *Zamanın Unutturduğu Dram: Srebrenica*, *Analiz Dergisi*, Temmuz 2011
- YANTUNA İlknur, *Türk Dış Politikasında Bosna-Hersek*, 2010 *TUIÇ Akademi*, <http://www.tuicakademi.org/>
- Yarın Yayınları, http://www.yarinyayinlari.com/prdquery.php?at_id=71073
- YENER Rabia, *Bosna Hersek Savaşı*, America Kotku Women Association, <http://www.akwa.us/tr>
- Yunus Emre Enstitüsü, Yunus Emre Enstitüsü, Enstitü Bülteni, Yıl.1, Sayı:2, Ankara 2009, <http://yee.org.tr>
- Yunus Emre Enstitüsü, *Bosna Hersek, Saraybosna*, <http://yee.org.tr>
- 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <http://www.21yyte.org/tr/>
- Yüksek Temsilcilik Ofisi, <http://www.ohr.int/>
- YÜRÜR Pınar, *Balkanlarda Uluslararası Himaye Bosna Hersek*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2008
- ZENGİN Gürkan, *Hoca: Türk Dış Politikasında Davutoğlu Etkisi*, İstanbul, İnkılap Yayınları, 2010
- Ziraat Bankası, *Bosna Hersek'te Ziraat*, <http://www.ziraatbank.ba>
- <http://www.bosnahersek.ba>